

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
SOKHUMI STATE UNIVERSITY

განათლება

სამართაშორისო პერიოდული ჟურნალი

EDUCATION

International Periodical Journal

№7, 2015

თბილისი- სოხუმი
Tbilisi – Sokhumi

UDC (უაკ) 37
გ-20

მთავარი რედაქტორი:
ლია ახალაძე

Editor-in-chief:
LIA AKHALADZE

რედაქტორები:
თამარ ჯარანდია
თამარ შინჯიაშვილი
რუსუდან შიშია
კახა კვაშილავა

Editors:
TAMAR ZARANDIA
TAMAR SHINJIASHVILI
RUSUDAN PIPIA
KAKHA KVASHILAVA

სარეცენზიო საბჭო:

ჯონი აფაქიძე (სოხუმი/თბილისი, საქართველო), **შოთა ახალაძე** (სოხუმი/თბილისი საქართველო), **ომარ არდაშელია** (სოხუმი/თბილისი, საქართველო), **რომეო გალდავა** (სოხუმი/თბილისი, საქართველო), **ნანა გუდსმიტი** (ნიუ-იორკი, აშშ), **სტივენ გუდსმიტი** (ნიუ-იორკი, აშშ), **ეკა დადიანი** (ქუთაისი, საქართველო), **დავით ჯურაბაშვილი** (თბილისი, საქართველო) **მკვნიანი კურსინსკი-ზინგერი** (ჰამბურგი, გერმანია), **ალბერტო დე ოლივეირა** (რიო დე-ჟანეირო, ბრაზილია), **დავით მალაზონია** (თბილისი, საქართველო), **თეიმურაზ პაპასკირი** (თბილისი, საქართველო), **რონდა სოფერი** (ხაიფა, ისრაელი) **ირმა კურდაძე** (ახალციხე, საქართველო), **ჰანს იოაკიმ შრამი** (ბრემენი, გერმანია), **ბეჟან სორავა** (სოხუმი/თბილისი, საქართველო), **მარინე ხუბუა** (სოხუმი/ თბილისი საქართველო);

REFEREE BOARD:

JONI APAKIDZE (Sokhumi/Tbilisi, Georgia), **SHOTA AKHALAIA** (Sokhumi/Tbilisi, Georgia), **OMAR ARDASHELIA** (Sokhumi/Tbilisi, Georgia), **ROMEO GALDAVA** (Sokhumi/Tbilisi, Georgia), **NANA GOUDSMITT** (New York, USA), **STIVEN GOUDSMITT** (New York, USA), **EKA DADIANI** (Kutaisi, Georgia), **DAVID ZURABASHVILI** (Tbilisi, Georgia), **EVGENIA KURSHINSKI – ZINGER** (Hamburg, Germany) **ALBERTO DE OLIVEIRA** (Rio-de Janeiro, Brazil), **DAVID MALAZONIA** (Tbilisi, Georgia), **TEIMURAZ PAPASKIRI** (Tbilisi, Georgia), **RHONDA SOFER** (Haifa, Israel), **IRMA KURDADZE** (Akhalcikhe, Georgia), **HANS - JOACHIM SHRAMM** (Bremen, Germany), **BEJAN KHORAVA** (Sokhumi/ Tbilisi, Georgia), **MARINE KHUBUA** (Tbilisi, Georgia);

მენეჯერი// Manajer

ბროლისა ჯულაია/BROLISA TSULAIA

ჟურნალი „**განათლება**“ (ISSN 1987-782X) გამოდის წელიწადში ერთჯერ სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის განათლების ფაკულტეტის ინიციატივით, საქართველო
Journal „**Education**“ (ISSN 1987-782X) is published biannually by Sokhumi State University, Faculty of Education, Georgia

© Sokhumi State University, 2015

ჟურნალი „განათლება“ // Journal „EDUCATION“

CONTENTS = შინაარსი

განათლების პოლიტიკა, განათლების სოციოლოგია EDUCATION POLICY, SOCIOLOGY OF EDUCATION

- ❖ **რონდა სოფერი**
ლიდერის აღზრდა - „მართვა ზურგიდან“. DOIT - ის მაგალითი (6)
Rhonda Sofer
Nurturing Leadership through Leading from Behind: An Example of DOIT (15)
- ❖ **რომეო გალდავა**
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი საერთაშორისო პროექტებში (20)
Romeo Galdava
Sokhumi State University in the International Projects (28)
- ❖ **ირინა გოგონაია, ნესტან ბაგაური, ნიკოლოზ ჯღენტი**
საგანმანათლებლო პროგრამების შემუშავება ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული საარქივო მასალის საფუძველზე (29)
Irina Gogonaia, Nestan Bagauri, Nikoloz Zhgenti
Developing of the Educational Programs Based on the Archive Materials of the National Centre of Manuscripts (36)
- ❖ **ლალი ახალაძე**
ფიზიოლოგიის სასწავლო კურსი ინკლუზიური განათლების საბაკალავრო პროგრამისათვის (40)
Lali Akhaladze
Course of Study in Physiology for Bachelor's Program in Inclusive Education(45)

ისტორია, კულტურა, სამართალი, პოლიტიკური მეცნიერებანი HISTORY, CULTURE, LAW, POLITICAL SCIENCES

- ❖ **ალექსეი კოტი**
ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპი და მნიშვნელობა უკრაინის სამოქალაქო სამართალში (48)
Oleksiy KOT
Principle of Freedom of Contract and its Essence in Civil Law of Ukraine (49)

- ❖ **მალხაზ ვახტანგაშვილი**
დვალეებისა და ოსების ისტორიული ურთიერთობის საკითხისათვის (78)
Malkhaz Vakhtangashvili
To the Issue of Historical Relations of Dvals and Ossetians (86)

- ❖ **ნათია ბახტაძე**
არქიტექტურა „ტრადიციულსა“ და „იყო გლობალურს“ შორის (92)
Natia Bakhtadze
Architecture between “Traditional” and “Being Global” (101)

პედაგოგიკა, მეთოდოლოგია, განათლების ფსიქოლოგია
PEDAGOGICS, METHODICS, PSYCHOLOGY OF EDUCATION

- ❖ **თამარ ჯავახიშვილი**
დიმიტრი უზნაძე და თანამედროვე განათლების ფსიქოლოგია (106)
Tamar Javakhishvili
Dimitri Uznadze and Modern Educational Psychology (115)

- ❖ **მაია ფირჩაძე**
„პროფესორული საზღვრები“ და მოსწავლეზე ორიენტირული სასწავლო გარემოს პრაქტიკული ასპექტები (121)
Maia Pirchadze
"Personal Borders" and Practical Aspects of a Student-Oriented Learning Environment (128)

- ❖ **თამარ ჯავახიშვილი**
ნიჭიერთა პერფექციონიზმის ზოგიერთი უარყოფითი შედეგი (129)
Tamar Javakhishvili
Some Negative Results of Perfectionism (135)

ფილოლოგია = ლიტერატურა, ენათმეცნიერება
PHILOLOGY = LITERATURE, LINGUISTICS

- ❖ **ლევან ჯინჯიბაძე**
ლიტერატურული კითხვის გაკვეთილის ორგანიზაცია და მიდგომები დაწყებით კლასებში (136)

Levan Jinjikhadze

Organization and Approaches to the Lesson of Literary Reading in Primary Classes (150)

❖ **გვანცა გვანცელაძე**

სიტყვა სიმბოლო გულის „ვეფხისტყაოსანში“ (153)

Gvantsa Gvantseladze

The Word Symbol Heart in "The Knight in the Panther's Skin" (157)

საინფორმაციო გვერდი = INFORMATION PAGE

❖ **DOIT- ის დაიჯესტი: 2014/ 2015 - ლია ახალაძე თამარ ჯოჯუა** (158)

DOIT Digest: 2014/2015 - Lia Akhaladze, Tamar Jojua (168)

❖ **ძვირფასო ავტორებო** (175)

Dear Authors (177)

რონდა სოფერი

გორდონის უმაღლესი აკადემიური კოლეჯი
ხაიფა, ისრაელი

ლიდერის აღზრდა, „მართვა ზურგიდან“ DOIT-ის მაგალითი¹

ძალზედ ამაღლებული განწყობით ვხვდები სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორის წოდების მონიჭებას, რაც წარმოაჩენს ჩემს, როგორც მულტიკულტურული განათლებისა და ბავშვთა უფლებების პროგრამის ხელმძღვანელის წვლილს სოხუმის უნივერსიტეტში ამ პროგრამის განხორციელებისა და ხელშეწყობის საქმეში. მე არ განვიხილავ ამ საპატიო წოდებას როგორც მხოლოდ საკუთარ ჯილდოს, არამედ მას მივიჩნევ, როგორც საერთო კუთვნილებას იმ პროფესიონალთა ჯგუფისა და ცალკეული პიროვნებებისა, რომლებიც იზიარებენ საერთო ხედვას. ეს ხედვა კი ძალზედ მარტივია, კერძოდ, სოციალური ცვლილება შეიძლება ხელშეწყობილ იქნეს განათლების მეშვეობით. მე პატივი მქონდა ეს ხედვა არამარტო გამეზიარებინა ღირსეული ადამიანებთან ერთად, თქვენი ლექტორების ჩათვლით, არამედ მონაწილე ვყოფილიყავი კიდევაც ამ ხედვის საფუძველზე თუ როგორ მოქმედებდნენ ჩვენი პროფესიული კონსორციუმის წევრები.

ჩვენი კონსორციუმი გახლავთ ტემპუსის IV (TEMPUS IV Fifth Call) პროექტის „კურიკულუმის რეფორმის საერთაშორისო მოდელის შემუშავება მულტიკულტურული განათლებისა და კულტურული მრავალფეროვნების სწავლებისათვის“ ნაწილი, რომლის აბრევიატურაც გახლავთ DOIT. მნიშვნელოვანია გავაცნობიეროთ ევროკომისიის პროგრამათა ტემპუსის საბაზისო პრინციპი. ტემპუსის პროგრამები ეფუძნებიან იმ ხედვას, რომელიც დაკავშირებულია უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების მნიშვნელოვან როლზე ჩვენს საზოგადოებასთან მიმართებაში. ტემპუსის საქმიანობა მიმართულია იმისკენ, რომ სხვადასხვა უმაღლესი

¹ 2015 წლის 24 აპრილს, მულტიკულტურალიზმისა და კურიკულუმის რეფორმირების პროცესში შეტანილი განსაკუთრებული დამსახურებისთვის გორდონის აკადემიური კოლეჯის დოქტორს **რონდა სოფერს** სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორის წოდება მიენიჭა. წინამდებარე სიტყვა ავტორმა წარმოთქვა საპატიო წოდების მინიჭებისადმი გამართულ საზეიმო ცერემონიაზე.

სასწავლებლების წარმომადგენლებს მიეცეთ შესაძლებლობა იმ პროგრამებსა თუ პროექტებზე ერთად მუშაობისა, რომლებიც დაკავშირებულია პარტნიორი ქვეყნების სხვადასხვა რეგიონების სოციალური, ეკონომიკური, საგანმანათლებლო და პოლიტიკური პრიორიტეტის მქონე საკითხებთან. ტემპუსი აცნობიერებს უმაღლესი სასწავლებლების პედაგოგთა მოტივაციის მნიშვნელობას იმასთან მიმართებაში, რომ ისინი აღარ იყვნენ თვითიზოლირებულნი, გამოვიდნენ ე. წ. „ჩაკეტილი კოშკიდან“, უფრო მეტი აქტიურობა და ქმედითუნარიანობა გამოავლინონ ხანგრძლივი და მყარი სოციალური ცვლილებების განხორციელების საქმეში, იმ ცვლილებებისა რომელთაც შეუძლიათ ჩვენი საზოგადოების დონისა და განვითარების ხარისხის გაუმჯობესება. ტემპუსის პროგრამა ეფუძნება თანამშრომლობისა და ცოდნის გაზიარების პრინციპს. ჩვენ უნდა გავიაზროთ ის მხარდაჭერა, რასაც ტემპუსი იჩენს DOIT -ის კონსორციუმის მიმართ, აძლევს რა მის წევრებს შესაძლებლობას შეხვედრებისა, ცოდნის დაუფლებისა და მისი ერთმანეთისთვის გაზიარებისა, დინამიური პროგრამის შექმნისა, რომელიც დანერგილი და განხორციელებული იქნება მათ უნივერსიტეტებში და გავრცელდება მათივე საზოგადოებაში.

ჩემთვის DOIT წარმომადგენს ჩემი, როგორც ანთროპოლოგის მუშაობის 35 წელს და ჩემს რწმენას მულტიკულტურალიზმის, ეთნიკური მრავალფეროვნებისა და ადამიანთა უფლებების ხელშეწყობის მნიშვნელობისა უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში სწავლებისას. მე მქონდა იმის პრივილეგია, რომ DOIT-ის თარგვლებში გამეტარებინა ეს ხედვა, რომელიც უკავშირდება ეთნიკურ მრავალფეროვნებასა და ბავშვთა უფლებებს და რომელიც აქტიურად იყო მხარდაჭერილი სხვა წევრების მიერ. სწორედ, DOIT-ის მეშვეობით და თანამშრომლობით ჩვენ შევქმენით დინამიური საგანმანათლებლო პროგრამები, რომელთა მიზანსაც წარმომადგენს ამ ხედვის რეალობაში დანერგვა, ისე რომ თქვენ, სტუდენტებს ჩამოგიყალიბდეთ ის ღირებულებები, პრინციპები, გაგაჩნდეთ ის საშუალებები და უნარები, რომლებიც გახდიან ჩვენს საზოგადოებას უფრო უკეთესს, დაფუძნებულს სოციალურ თანასწორობასა და სამართლიანობაზე.

ჩვენი ტემპუსის პროექტი DOIT-ი მისი დაწყებიდან ვიდრე დასრულებამდე, ჩვენი კონსორციუმის წევრებისა და მასში შემავალი დაწესებულებებისათვის მჯერა, იმაზე უფრე მეტია, ვიდრე უბრალოდ პროექტი. მისი მიზნები და ამოცანები ცდება ფიზიკურ საზღვრებსა და დროის ლიმიტს. მულტიკულტურული განათლებისა და ბავშვთა უფლებების ხელშეწყობა არ არის მხოლოდ ის, რასაც ჩვენ ვეუფლებით

და შემდეგ ჩვენი ცოდნის ფონდს ვამატებთ, არამედ ეს არის ის, რაც უნდა გავითავისოთ, გავაცნობიეროთ და, რაც ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანია, განვახორციელოთ. DOIT -ი არ მეკუთვნის არც მე და არც თქვენს ლექტორებს, ის გეკუთვნით თქვენ-სტუდენტებს, ბევრ თქვენთაგანს, რომელიც ეუფლება მასწავლებლის პროფესიას. ის სასწავლო კურსები, რომელიც შემუშავებულია DOIT - ის საერთაშორისო, ან ინსტიტუტთაშორისი ჯგუფების მიერ, თქვენ მოგცემთ არა მხოლოდ საგნობრივ ცოდნას, არამედ ხელს შეუწყობს იმ ღირებულებათა და ქცევების ჩამოყალიბებას, რომლებიც, ვიმედოვნებთ, გახდება თქვენი ყოფის ნაწილი და გავლენას მოახდენს თქვენს ქცევებზე, როგორც აქტიური მოქალაქეებისა, რომლებიც თავის წვლილს შეიტანენ სოციალური სამართლიანობის ხელშეწყობის საქმეში.

ეს საპატიო დოქტორის წოდება ეკუთვნის ბევრს, მათ შორის თქვენს ხელმძღვანელებსაც თქვენს უნივერსიტეტში, რომელთაც გააჩნიათ სიბრძნე ჩასწვდნენ თუ რა სჭირდება მათ საზოგადოებას და გააჩნიათ იმისი გამბედაობა, რომ ქმედითი ნაბიჯები გადადგან, განახორციელონ ცვლილებების იმპლიმენტაცია თავიანთ კურიკულუმებში, რომელიც მათი რწმენით თქვენ მოგცემთ იმის საშუალებებს, რომ ჩამოყალიბდეთ თქვენივე საზოგადოებაში აქტიურ მოქალაქეებათ და ლიდერებად. რომ არა სოხუმის უნივერსიტეტის რექტორატისა და თქვენი ფაკულტეტის წევრების აქტიური, პასუხისმგებლობით განმსჭვალული ჩართულობა და ხელმძღვანელობა, მე არ ვიდგებოდი ეხლა თქვენს წინაშე.

აქ მე გხედავთ თქვენ, როგორც თქვენი საზოგადოების მომავალ ლიდერებს. მითმაც მსურს მოკლედ გაგესაუბროთ ლიდერობისა და პიროვნებათა აქტიური მოქალაქეობის სოციალური პასუხისმგებლობის მნიშვნელობაზე. გამოჩენილი ლიდერები არ კმაყოფილდებიან საკუთარი მდგომარეობით და სტატუს კვოთი. მათ გააჩნიათ ხედვა იმისა, თუ როგორი უნდა იყოს მათი საზოგადოება, უფრო მეტიც, მათ გააჩნიათ გამბედაობა იმისა, რომ ეს ხედვა რეალობად აქციონ. ისინი გამუდმებით ფიქრობენ თავიანთ საზოგადოებაზე, ცდილობენ გაიგონ რაც არ არის მართლზომიერი და მოქმედებენ ისე, რომ ყველასთვის გააუმჯობესონ მდგომარეობა.

ლიდერები მაინც ლიდერებია, ვინაიდან მათ ჰყავთ აქტიური მოქალაქეების ჯგუფები, რომელთაც სურთ საკუთარი დრო და ენერჯია გაიღონ მათი იდეებისა და პროგრამების ხელშეწყობისათვის. დიდი საქმეების რეალიზება შესაძლებელია მორალური ლიდერობით და ცალკეული მოქალაქეების აქტიური მონაწილეობით.

ეს საპატიო დოქტორის წოდება წარმოადგენს ბევრი ადამიანის, როგორც ლიდერების, ისე იმ პიროვნებათა აქტიური, მუხლჩაუხრელი შრომისა და ერთგულების შერწყმას, რომლებიც გრძნობენ პასუხისმგებლობას მათ უნივერსიტეტებსა და საზოგადოებაში ეთნიკური მრავალფეროვნების, მულტიკულტურალიზმისა და ბავშვთა უფლებების ხელშეწყობის საქმეში.

ლიდერობის ბევრი სახე არსებობს და ლიდერებსაც სხვადასხვანაირად შეუძლიათ მეთავეობა. არ ვფიქრობ, რომ საჭიროა წაგიკითხოთ ლექცია მათზე ვინც ხელმძღვანელობს შიშის დანერგვით, ფიზიკური და ემოციური იძულებით. სამწუხაროდ, მიმაჩნია, რომ თქვენი რეგიონის ქვეყნებში აქვთ გამოცდილება ბევრი ასეთი ბუნების მქონე ლიდერის ყოლისა. ამ ტიპის ლიდერებს ესაჭიროებათ ძალისა და შიშის მობილიზება, რათა აიძულონ ხალხი გააკეთონ ის, რისი გაკეთებაც მათ თავად სურთ, ვინაიდან ის პრინციპები, რასაც ისინი ცდილობენ მხარი დაუჭირონ ხალხიდან აღმოთხვრილია და არ გააჩნიათ არანაირი მორალური საფუძველი. ამიტომაც, იმისათვის, რომ აკონტროლონ მასები, მათ სჭირდებათ კონტროლის ნაცადი და კომპლექსური სახე, რომლის გარეშეც ისინი ვერ იქნებოდნენ ლიდერები.

მე მსურს თქვენთან ვისაუბრო სხვა ტიპის ლიდერობაზე, ისეთზე, რომელიც არ იკვეთება, არაა წამოწეული წინა პლანზე, არამედ ამ შემთხვევაში ზურგიდან ხდება მართვა. ეს კონცეფცია უკავშირდება პროფესორ ლინდა ჰილის სახელს, რომელმაც წარუშლელი შთაბეჭდილება მოახდინა XX და XXI საუკუნეების გამოჩენილ ლიდერთა შორის ერთ-ერთის, სამხრეთ აფრიკის წარმომადგენლის ნელსონ მანდელას ავტობიოგრაფიის წაკითხვამ. მანდელა მოიხსენიებს ლიდერებს როგორც მწყემსებს. მიუხედავად იმისა, რომ ფარა მიყვება ერთ წინამძღოლ ცხვარს ან თხას, ეს მწყემსია, რომელიც თაქტობრივად, წარმართავს და ზრუნავს მთელ ფარაზე. თუმცა ამასთანავე მწყემსი ამ ფარიდან ერთ-ერთს აკისრებს მის გაძლოლას. პროფესორი ჰილი საუბრობს ბიზნესზე და იმაზე, რომ XXI საუკუნე მოითხოვს ისეთ ლიდერებს, რომლებიც სხვებს მოამზადებენ, რომ ისინი შემდგომ გამოჩნდნენ სამოქმედო ასპარეზზე, შემოიტანონ სიახლეები და გაუძღვნენ კიდევაც სხვებს. ახალი ტიპის ლიდერები არ უფრო ხიან სხვების პოტენციალს, არამედ პირიქით ყოველნაირად ზრუნავენ და ახალისებენ მას, ეს კონცეფცია „ზურგიდან მართვა“ არის ერთ-ერთი მიზეზი იმისა, რასაც ჰილი „კოლექტიურ გენიოსად“ მოიხსენიებს. „კოლექტიური გენიოსი“ საშუალებას აძლევს ჯგუფის ყველა წევრს ამა თუ იმ

ქმედებასთან დაკავშირებით საკუთარი წვლილი შეიტანონ, წარმოაჩინონ თავისი აზრები და პროგრამები.

იმას, რასაც ჰილი ეძახის ზურგიდან მართვას შესაძლებელია აღვიქვათ როგორც წარმოსახვითი ლიდერობის შეხამება აქტიურ მოქალაქეობასთან ერთად. აქტიური მოქალაქეობა გულისხმობს ჩვენი - ყველას პასუხისმგებლობის გაზიარებას გარშემომყოფთა და საზოგადოების მიმართ. როცა ჩვენ ვხედავთ რაღაცას, რაც ჩვენი რწმენით არამართებელია, არასწორია, ჩვენ არა მარტო ვამბობთ ამას, არამედ ვაანალიზებთ ამ სიტუაციას, დავსახავთ სამოქმედო გეგმებს და ვახდენთ ამ გეგმების იმპლემენტაციას. მთავარია იმის გააზრება, რომ თითოეული და ყველა ჩვენთაგანი იყოს პასუხისმგებელი იმ უსამართლობებისთვის რასაც ჩვენს ირგვლივ ვაწყდებით, მაშინაც კი როცა ჩვენ არ ვართ მიზში ამ უსამართლობებისა. ჩვენ უნდა ვიყოთ აქტიური მოქალაქეები, ადამიანები, რომელთაც სურთ, რომ ჩაერთონ და არ შეაქციონ ზურგი სხვა მიმართულებით მაშინ, როდესაც ხედავენ ისეთ სიტუაციას, რომელიც მოითხოვს საზოგადოებრივ ყურადღებასა და ჩართულობას. ეს არ უნდა იყოს რაღაც დიდი, განსაკუთრებული..... აქტიური მოქალაქეობა დაკავშირებულია ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებასთან. ჩვენ ყველანი უნდა ვიყოთ მისაბაძი მაგალითი და უნდა გავაკეთოთ რაღაც სწორად, იმიტომ რომ სწორი რაღაცაა გასაკეთებელი. მოდით ავიღოთ მარტივი მაგალითი: რამდენჯერ გავგივლია საკლასო ოთახში და გვინახავს იატაკზე დაგდებული ქაღალდის ფურცელი, ან მერხზე დატოვებული ქაღალდის ჭიქა. ამ სიტუაციის მიმართ შეიძლება არსებობდეს რამდენიმე მიდგომა. ერთს შეუძლია იგნორირება მოახდინოს იატაკზე დაგდებული ფურცელის ან მაგიდაზე დატოვებული ჭიქისა, ანუ იყოს ინდიფერენტული, მეორემ კი პრეტენზია გამოხატოს ამ ყოველივეს თაობაზე. მისი ასეთი რეაქცია მეტყველებს იმაზე, რომ ამ პიროვნებას გააჩნია „ცოდნა“ იმისა, რომ ეს ნივთები შეუფერებელ ადგილზე არიან და ეს არასწორია, თუმცა არა აქვს ხედვა, თუ რა უნდა გააკეთოს ამისთვის; ან შეიძლება ვიღაც სხვამ ნახოს ეს ქაღალდის ფურცელი, ან ჭიქა, გაიაზროს, რომ ისინი შეუფერებელ ადგილას არიან და გადააგდოს. ეს არის აქტიური მოქალაქეობა და ის რასაც ჩვენ მიზნად ვისახავთ.

DOIT -ის მიზანს წარმოადგენს მულტიკულტურული განათლების ხელშეწყობა. XXI საუკუნისთვის აუცილებელია მულტიკულტურული განათლება, ვინაიდან ჩვენ ვცხოვრობთ გლობალურ სამყაროში და ის ღირებულებები, ქცევები, რომლებიც გადაჯაჭვული არიან მულტიკულტურულ განათლებასთან, ჩვენ გვაძლევს

იმის საშუალებებს, რომ ვიცხოვროთ გლობალიზაციის პირობებში ურთიერთგაგების სხვადასხვა ჯგუფებს შორის პატივისცემის, პლურალისტური ღირებულებების, დემოკრატიული შეხედულებებისა და ქცევების მხარდაჭერით. რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, მულტიკულტურული განათლება გვიბიძგებს ჩვენ კრიტიკული აზროვნებისკენ, რაც საშუალებას გვაძლევს გავაანალიზოთ და ვიმოქმედოთ თავს მოხვეული შეხედულების, რასიზმისა და დისკრიმინაციის წინააღმდეგ.

1997 წელს *ჯეიმს ბენკმა*, მულტიკულტურული განათლების შესახებ მისი მრავალრიცხოვანი და მნიშვნელოვანი სამეცნიერო ნაშრომებიდან, გამოსცა ერთი სტატია. ის განიხილავს მულტიკულტურულ განათლებას როგორც იდეას, რეფორმისტულ მოძრაობასა და პროცესს. როგორც ასეთი, მულტიკულტურული განათლება არის, როგორც პროფესორმა *სიუ ჯექსონმა* განსაზღვრა, ტრანსფორმაციული თავისი ბუნებით. მულტიკულტურულ განათლებას არ გააჩნია საზღვრები და ის მუდმივად განვითარებადი. მის მიზანს წარმოადგენს განათლების იმგვარი ტრანსფორმაცია, რომ მან ხელი შეუწყოს სოციალურ სამართლიანობასა და განათლების თანასწორად მიღების შესაძლებლობას. ის აცნობიერებს განათლების მნიშვნელობას, რათა ჩვენი საზოგადოება გახდეს უფრო სამართლიანი და თანასწორუფლებიანი. მულტიკულტურული განათლების პრინციპები გამუდმებით მოითხოვს ჩვენგან, რომ გავაანალიზოთ ჩვენი სამუშაო გარემო, ჩვენი კლასები და სკოლები და შეგვეძლოს შეფასება მივცეთ იმას, თუ რამდენად აღიარებს ჩვენი სასკოლო გარემო კულტურული მრავალფეროვნების ღირებულებას, ახალისებს და ამხნევებს ყველა ბავშვს, რომ მიაღწიოს თავიანთ პოტენციალს, რამდენადაც ეს შესაძლებელია და ხელს უწყობს ჩვენს ბავშვებში იმ ღირებულებებისა და ქცევების ჩამოყალიბებას, რომელიც პოზიტიურ გავლენას ახდენს ლოკალურ, ნაციონალურ და გლობალურ დონეზე სამოქალაქო პროცესის წარმართვაზე. ეს სამუშაო არასოდეს არ სრულდება. ის მუდამ მიმდინარეობს. ის პროცესია. მისი მიზანია საზოგადოების ტრანსფორმირება.

DOIT -ის პროგრამა ასევე ხელს უწყობს ბავშვთა უფლებებსაც. ბავშვთა უფლებები ის საკითხია, რომელმაც უნდა გააერთიანოს ჩვენი გლობალური სამყარო. მათ ვინც ხართ განათლების ფაკულტეტის სტუდენტები, ან უკვე მოქმედი პედაგოგები წამყვანი როლი გეკისრებათ ამ პროცესში. თქვენ უნდა გააჩნდეთ ცოდნა, საშუალებები და უნარები იმისა, რომ ჩანვდეთ იმ საბაზისო უფლებებს, რომელიც ყველა ბავშვს უნდა გააჩნდეს. უფრო მეტიც, თქვენ როგორც განმანათლებლები და

მასწავლებლები ანგარიშვალდებულნი და პასუხისმგებელნი უნდა იყოს იმ ბავშვების მიმართ რომლებიც გარკვეული რისკის ქვეშ იმყოფებიან თქვენს კლასებში, სკოლებში, დასახლებებში, ქვეყანაში და მსოფლიოში. ბავშვთა უფლებების მხარდაჭერა უნდა იყოს ის საკითხი, რომელსაც არ გააჩნია საზღვრები და რომელთა მიმართ ყველას გააჩნია პასუხისმგებლობა. მიმაჩნია, რომ თუ არსებობს რაღაცა იმედი მსოფლიოში მშვიდობის დამყარებისა, ბავშვების საკითხი უნდა იყოს ყველაზე უფრო პრიორიტეტული ყველა ჩვენთაგანის გაერთიანებისა.

გაერთიანებული ერების ბავშვთა უფლებების კონვენციის თანახმად ყველა ბავშვს გააჩნია: გადარჩენის უფლება, უსაფრთხოდ ყოფნის უფლება, განვითარების უფლება და კუთვნილების უფლება. ეს ძირითადი საკითხები უნდა განსაზღვრავდეს ჩვენს ხედვასა და ცხოვრების წესს ჩვენს სამყაროში - XXI საუკუნეში. თუმცა ამ უფლებების რეალიზაციისათვის ბევრი წინაღობა გვხვდება; და დღეს, მაშინ როცა მე თქვენს წინაშე გამოვდივარ, ახდენენ ბავშვების, როგორც მონების ექსპლოატაციას, ბავშვები ხდებიან სექსუალური ძალადობის მსხვერპლნი, მათ იტაცებენ და აშორებენ საკუთარ ოჯახებს, შიმშილობენ, უსახლკარონი არიან, მათზე ადგილი აქვს ფიზიკურ და ემოციურ ძალადობას, განიცდიან დისკრიმინაციას და ჩამორთმეული აქვთ შესაძლებლობები სრული განვითარებისა. და, მაინც თითოეულ ჩვენთაგანს შეუძლია ცვლილების განხორციელება და ეს იწყება თითოეული თქვენთაგანიდან.

1955 წელს, როზა პარკსი, 55 წლის შავკანიანი ქალბატონი მონტგომერში, ალაბამას შტატიდან ავიდა ავტობუსში ხანგრძლივი სამუშაო დღის დასრულების შემდეგ. ალაბამაში მოქმედებდნენ სეგრეგაციული კანონები, რომლებიც კრძალავდნენ შავკანიანებისა და თეთრკანიანების ერთად ყოფნას. როზა პარკსი ავიდა რა ავტობუსში დაჯდა შუა რიგში, სადაც შავკანიანებს შეეძლოთ დაჯდომა. როდესაც სულ უფრო მეტი თეთრკანიანი მგზავრი ამოვიდა ავტობუსში და ფეხზე დადგა, მძღოლი გაემართა ავტობუსის შუა ადგილისაკენ, მოხსნა აბრა “შავკანიანთა სექცია”, რომელშიც მცირე რაოდენობის რიგი იყო მოხვედრილი და მიუთითა შავკანიან მგზავრებს რომ ამდგარიყვნენ და ტრანსპორტის უკანა ნაწილისკენ გადასულიყვნენ. როზა დაღლილი იყო, არ სურდა ავტობუსში ფეხზე დგომა, ამიტომაც უარი განაცხადა გადასვლაზე. ის დააპატიმრეს, მაგრამ სწორედ ეს გახდა აშშ-ში სამოქალაქო უფლებების მოძრაობის დაწყების მიზეზი. ეს გახლდათ ერთი პატარა ტანადობის შავკანიანი ქალი, რომელმაც მიიღო გადაწყვეტილება, რომ „ეს არ არის სწო-

რი და მე არ გადავდივარ“. ერთი პიროვნება გახდა კატალიზატორი ამერიკის შეერთებულ შტატებში ერთ-ერთი ყველაზე უფრო ძლიერი მოძრაობისა სამოქალაქო ომის შემდეგომი პერიოდისა.

ჩვენ ყველას გაგვაჩნია პოტენციური ძალა ცვლილების განსახორციელებლად. ის შეიძლება დავიწყოთ უმნიშვნელო ქმედებებიდან და გადამწყვეტილებებიდან, რომელსაც ჩვენ ვიღებთ ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებაში.

მე ჩემს გამოსვლას დავამთავრებ ერთი პირადული ამბის თხრობით. ეს მოხდა მაშინ როდესაც ახალდაქორწინებული ახალგაზრდა ქალი გახლდით, ალბათ დაახლოებით აქ მყოფი ბევრი თქვენგანის ასაკისა. მე და ჩემი მეუღლე ვსერირობდით ჰაიფას სანაპიროზე. ძალიან ბევრი ადამიანი დასერირობდა ჰაიფას მშენიერი სანაპიროების ორივე მიმართულებით. როდესაც მივდიოდით ერთ-ერთი მიმართულებით მოზრდილი ადამიანების ჯგუფმა ჩავგვიარა, რომელსაც უკან მიყვებოდა პატარა მტირალა ბიჭი. ასობით ადამიანმა ჩაუარა ამ ჯგუფს. მომეჩვენა რომ ყველაფერი წესრიგში არ იყო და გადაწყვიტე, რომ შევტრიალებულიყავი, დამეძახა მოზრდილების ჯგუფისთვის და მეკითხა ეს ბავშვი მათი იყო თუ არა. მათ მიპასუხეს „არა“. შემდეგ მივუახლოვდი ამ პატარა ბიჭს და სახელი ვკითხე, ვისთან ერთად იყო მოსული სანაპიროზე და ა.შ. ჩვენ უკან გავბრუნდით, სადაც მაშველთა სამსახური იყო განთავსებული, ასე რომ ჩვენ შევძელით დავხმარებოდით ბავშვის ბებიას, რომელმაც ის სანაპიროზე წამოიყვანა. თქვენ შეგიძლიათ წარმოიდგინოთ ეს სიტუაცია არა მხოლოდ ბავშვის მხრიდან, რომელიც დაიკარგა, არამედ მისი საწყალი ბებიის პოზიციიდანაც, რომელსაც შვილიშვილი დაეკარგა. ბევრი რომ არ გავაგრძელო, როცა ჩვენ მივუახლოვდით მაშველთა განყოფილებას, დავინახეთ ბებიის ასაკის ქალბატონი, რომელიც თავის შვილიშვილს ეძებდა და როგორი შვებით ამოისუნთქა როდესაც ის მოიძებნა.

მთელი არსი ამ ამბისა იმაში მდგომარეობს, როგორი ადვილია, ათეულობით, თუ არა ასეულობით ადამიანისათვის იგნორირება მოახდინონ მტირალი ბავშვისა და სულ სხვა მიმართულებით გაიხედონ. DOIT -ის პროგრამის, ჩვენი სასწავლო კურსების ძირითადი მიზანი ის გახლავთ, რომ თქვენ არ გაიხედოთ სხვა მიმართულებით და რომ არც ერთმა ჩვენთაგანმა არ შეატრიალოს თავი ბავშვისაკენ, რომელიც საჭიროებს ჩვენს დახმარებას.

მსურს მაღლობა გადავუხადო თქვენს რექტორს, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის DOIT-ის ჯგუფის ღირსეულ წევრებს. მაღლობას გიხდით ამ დროისა

და თქვენთან ჩემი ხედვის გაზიარების შესაძლებლობის გამო. მე გხედავთ თქვენ ჩვენი მომავლის გასაღებით ხელში. ვიმედოვნებ, რომ ყველა თქვენთანგანს შეეძლება გადაატრიალოს ეს გასაღები და დაგვეხმაროს რომ შევიდეთ ისეთ სამყაროში, რომელიც უკეთესი იქნება იმაზე ვიდრე დღესაა. *გმადლობთ!*

*ინგლისურიდან თარგმნა სსუ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის
პროფესორმა თამარ ჯოჯუამ*

Rhonda Sofer*Gordon Academic College of Education
Haifa, Israel*

Nurturing Leadership through Leading from Behind: An Example of DOIT²

I am extremely moved by this honorary doctorate which acknowledges a contribution that I have made as a leader of a program that promotes multicultural education and children’s rights in here at Sokhumi State University. I do not view this honor as a personal award, but rather one that belongs to a group and a community of professionals and individuals who share a vision. This vision is very simple, namely that social change can be promoted through education. I have had the privilege of *not only* sharing this vision with great people, including members of your faculty *but also* I have had the honor of witnessing how different members of our professional consortium have acted on this vision.

Our Consortium is part of a TEMPUS IV Fifth Call Program, *Development of an International Model for Curriculum Reform in Multicultural Education and Diversity in Teacher Training whose acronym is DOIT*. It is important to recognize the underlying principle of TEMPUS-European Commission programs. The TEMPUS programs are based on the vision of the important role that higher educational institutions have for our societies. TEMPUS does this through providing the faculty of these institutions with the opportunity to work together on programs and projects aimed to address important social, economic, educational and political priorities of the different regions of partner countries. TEMPUS realizes the importance of motivating academics to leave what has been termed “the ivory tower” and become involved and committed to act in order to bring about social sustainable long-term change that can improve the quality and development of our societies. The program is based on the principle of collaboration, working together and sharing of knowledge. We must acknowledge the support of TEMPUS for enabling DOIT’s consortium to get together, learn and share knowledge with each other, and to build a dynamic program that is being implemented and sustained in their universities and disseminated in their society.

For me, DOIT represents over 35 years of my work as an anthropologist and my belief in the importance of promoting multiculturalism, diversity and human rights in academic teaching. I have had the privilege of having this vision of promoting diversity and

² On April 24, 2015, **Rhonda Sofer**, Doctor of Gordon Academic College of Education was awarded the Honorary Doctorate of Sokhumi State University for the special merit carried in the process of the Multiculturalism and Curriculum Reform. This speech is made up at the special ceremony for awarding the Honorary Doctorate.

children's rights shared by others actively through DOIT. Through DOIT and working in collaboration, WE developed dynamic educational programs aimed to put this vision into action and reality so that you, the students will have the values, principles, tools and skills that will make our society a better society built on social justice and fairness.

Our TEMPUS program DOIT, I believe is more than a project with a starting date and an end for the members and institutions of our consortium. Its goals and objectives are aimed to go beyond these physical boundaries and the limitation of time. Promoting multicultural education and children's rights is not just something we learn and then add it to our pool of knowledge, rather, it is something that we should internalize, identify with and most importantly DO. DOIT does not belong to me or your faculty—it belongs to you—the students, many of you who are studying to be teachers. The courses which were developed by DOIT's international or inter-institutional teams were not only to provide you with knowledge, but also to promote values and behaviors that we hope will become a part of your being and influence your actions as active citizens who are committed to promote social justice.

This honorary doctorate belongs to many, including your own the leaders at your university who have the wisdom of understanding what their society needs and the courage to take action and implement changes in their curriculum which they believe will provide you with the tools to be active citizens and leaders in your society. Without the active, responsible participation and leadership of the key stake holders and members of your faculty here at Sokhumi State University, I would not be standing here in front of you.

I see you here, as the future leaders of your society. As such I want to talk to you briefly about leadership and the importance of active citizenship and social responsibility of individuals. Great leaders are not content with maintaining their position and the status quo. Great leaders have a vision of seeing how their society should be and moreover, they have the courage to act on this vision so how things "Should be" actually BECOME a reality. Great leaders constantly reflect on their society, try to understand what is not right, and ACT to make things better for all.

Leaders are leaders however, because they have a group of active citizens who are willing to invest their own time and energy in promoting their ideas and programs. Great things can be achieved with moral leadership and active participation of individual citizens. This honorary doctorate represents the combination of leadership of many people as well as the active hard work and dedication of individuals who feel that they are accountable and responsible for promoting diversity, multiculturalism and children's rights at their universities and in their community.

There are many kinds of leaderships and leaders can lead in different ways. I do not think I need to lecture you on those who lead through fear and physical and emotional coercion. Unfortunately, I think the countries in your region have experienced many leaders of this nature. These leaders need to mobilize force and fear to get people to do what they want

to do because the principles of what they are promoting are removed from the people and have no moral basis. Thus, in order to control the “masses”, they need to develop sophisticated and complex structure of control for without that, they could not be leaders.

I want to talk to you about another type of leadership, a leadership that leads from behind. This concept, coined by Prof. *Linda Hill* was influenced by reading the autobiography of one of our great leaders of the 20th and 21st century, *Nelson Mandela* of South Africa. Mandela refers to leaders as shepherds. Although the flock moves forward after the lead sheep or goat, it is the shepherd who is actually coaching and guiding the flock. The shepherd however enables different sheep or goats to take the lead. Professor *Hill* talks about business and how the 21st century requires leaders who empower others to emerge, innovate and lead. They do not fear greatness in others, but rather nurture and encourage it. This concept of “leading from behind” contributes towards what *Hill*’s calls “collective genius”. Collective “genius” enables every member of the group to contribute and present their ideas and programs of action.

What *Hill* calls leading from behind, can also be viewed as combining visionary Leadership with active citizenship. Active citizenship means that we all are accountable and responsible for our community and society. We see something that we believe is wrong, we do not only say, “this is wrong”, rather we can analyze the situation, develop action plans and implement these plans. What is important to realize, that each and every one of us, needs to be responsible and accountable for the injustices that we see around us, EVEN if we are not the cause of the injustices.

We all must be active citizens, people who are willing to get involved and not turn their head in the other direction when they see a situation that requires social attention and involvement. These do not have to be big things...active citizenship relates to our day to day lives. We all must be models and just do the right thing because it is the right thing to do. Let’s take a simple situation: how many times have we walked into a classroom and have seen a piece of paper on the floor, or a paper cup left on the desk? There can be several approaches to this. One can ignore the paper on the floor or cup on the table-be indifferent. Or, one could complain about the paper on the floor or the cup on the table. This reaction shows that the individual has “knowledge” about things that are not in place and unjust but does view that he or she needs to do anything about it. Or, one can see the piece of paper or cup, realize it is out of place and throw it out. This is active citizenship and what we are aiming for.

DOIT aims to promote multicultural education. Multicultural Education is necessary for the 21st century, because we live in a global world and the values and behaviors that are intertwined with multicultural education provide us with the tools to live in this globalized world by promoting mutual understanding and respect between different groups, strengthening pluralistic values and democratic attitudes and behaviors. Most important, multicultural education provides us with the tools for critical thinking that can able us to

analyze and act against prejudice, racism and discrimination.

James Banks in 1997 published one of his many important articles on multicultural education. He views multicultural education as an idea, reform movement and a process. As such, multicultural education is, what Prof. *Sue Jackson* has referred to as “transformative” in its character. Multicultural education has no boundaries and is forever developing. Its aims for transforming education so that it promotes social justice and educational equity. It recognizes the importance of education in making our society more just and equal. Multicultural educational principles constantly challenges us to analyze our work environment, our classrooms and schools and to be able to assess whether our school environment recognizes the value of diversity, enables and encourages all children to reach their potential, whether it is inclusive and empowers our children with values and behaviors that promote civil action locally, nationally and globally. This work is never done. It is always in motion. It is a process, it aims to transform society.

DOIT’s programs also promote children’s rights. Children’s Rights is an issue that MUST unify our Global world. For those of you who are students of education or already in-service teachers you must LEAD in this mission. You need to have the knowledge, tools and skills to understand the innate rights that ALL children need to have. Moreover, you as educators and teachers of children must be accountable and responsible for the children at risk in your classrooms, schools, communities, country and the world. The promotion of Children’s Rights needs to be an issue that has no boundaries and is the responsibility of everyone. I feel if there is any hope in the world for peace, the issue of children needs to be the forefront of unifying all of us.

According to the The United Nations Convention of Children’s Rights, ALL CHILDREN HAVE THE : Right to Survive; Right to be Safe; Right to Develop; and Right to Belong. These issues should be central issues in how we view and live in our world in this 21st century. We are however a far cry from realizing these rights and as I speak to you today, children are being exploited as slaves, sexually abused, kidnapped and separated from their families, are hungry, homeless, physically and emotionally abused, discriminated against and excluded from opportunities to develop fully. Yet each and everyone of us can make a difference and it begins with each and every one of you.

In 1955, Rosa Parks, an 55 year old black woman in Montgomery Alabama went onto a bus after a long day at work. In Alabama, there were segregation laws which did not allow blacks and whites to be together. *Rosa Parks* she into the bus and sat in the middle where blacks could sit. When more white people got on the bus and were standing, the bus driver walked to the middle of the bus and moved the “negro section” sign down a few rows telling the blacks to get up and move to the back.

Rosa was tired and felt that she did not want to stand in the bus and refused to move. She was arrested but the result of this, was the beginning of the Civil Right’s Movement in the United States of America. This was one little black woman who made the decision that “this is not right and I am not moving”. One person was the catalyst to one of the

most powerful movements in the United States since the American Civil.

We all have this potential power to make a difference. It can begin small with little actions and decisions that we make in our daily lives.

I will end my talk with a personal story. It was when I was a newly married young woman, probably the age of many of you here. I was walking on the beach of Haifa with my husband. Many people were walking in both directions up and down the lovely beaches of Haifa. While walking in one direction, a group of adults passed us with a small boy crying behind them. Hundreds of people have passed this group.

Something did not look right to me and I decided to turn around, call to the group of adults and ask them whether this child belongs to them. They said “no”!! I then went up to the little boy and try to ask his name, who he came to the beach with, etc. We began to walk back to where the life-guard station so we could help find his grandmother who had taken him to the beach. You can imagine the situation, not only from the little boy’s view of being lost but from his poor grandmother’s point of view of losing a grandchild! To make a long story short, as we got closer to the life-guard station, we saw a grandmotherly figure looking for her grandchildren and so relieved to be reunited with him.

The whole point of this story is how easy it is for tens if not hundred of people to ignore a child that is crying, to look the other way. The whole purpose of DOIT’s program, our courses, is that you should not look the other way and none of us should turn our heads from a child that needs our help.

I want to thank your rector and the great members of my DOIT SSU team. I thank you for this time and the opportunity of sharing my vision with you. I see you as holding the key to our future. I hope that you all will be empowered to turn this key and help us enter into a world that is a better one that it is today.

Thank you.

რომეო გალდავა

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
საქართველო

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი საერთაშორისო საგრანტო პროექტებში (მოკლე მიმოხილვა)³

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, როგორც დამოუკიდებელი უმაღლესი სასწავლებელი საერთაშორისო საგრანტო პროექტებში მონაწილეობს 2008 წლიდან, მანამდე იგი წარმოადგენდა ჯერ აფხაზეთის ა. მ. გორკის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტს, ხოლო 1989 წლიდან ივ.ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოხუმის ფილიალს და შესაბამისად საერთაშორისო საგრანტო პროექტებში წარმოდგენილი იყო აღნიშნული უნივერსიტეტებიდან. 2008 წლიდან დღემდე, დამოუკიდებელ უნივერსიტეტად დაფუძნების შემდეგ უნივერსიტეტი აქტიურად არის ჩართული საერთაშორისო პროექტებში, მათ შორის აღსანიშნავია ევროკავშირის, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის, გერმანიის არქეოლოგიის ინსტიტუტის, ალექსანდრ ფონ ჰუმბოლდტის ფონდის, ფრიდრიხ ებერტის ფონდის, ნიუ იორკის ღია საზოგადოების ინსტიტუტის, ევროპის მოსახლეობის ასოციაციის, აზიის მოსახლეობის ასოციაციის და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ დაფინანსებული პროექტები. აღნიშნული პროექტებიდან გამოვყოფდით რამდენიმე პროექტს:

I. გერმანიის არქეოლოგიის ინსტიტუტის დაფინანსებით სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის არქეოლოგიის მიმართულების საბაკალავრო, სამაგისტრო და სადოქტორო პროგრამების სტუდენტები და აკადემიური პერსონალი ჩართულია საერთაშორისო არქეოლოგიურ ექსპედიციებში, როგორც საზღვარგარეთ, ასევე საქართველოში. აღნიშნულ პროექტებს ხელმძღვანელობს სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი, გერმანიის სასწავლო - აკადემიური გაცვლების სამსახურ-

³ სიტყვა მომზადდა გორდონის აკადემიური კოლეჯის დოქტორის *რონდა სოფერისათვის* სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საპატიოს დოქტორის წოდების მიენიჭებისადმი გამართული საზეიმო ცერემონიალისთვის (2015 წლის 24 აპრილი).

რის სტიპენდიატი (1993), გერმანიის არქეოლოგიის ინსტიტუტის სტიპენდიატი (1996), გერმანიის ალექსანდრე ფონ ჰუმბოლდტის ფონდის ოთხგზის სტიპენდიატი (1998-1999, 2003, 2006, 2010) ჰუმბოლდტის კლუბის გენერალური მდივანი საქართველოში, ევროპის არქეოლოგთა ასოციაციის წევრი *ჯონი აფაქიძე*. მისი ხელმძღვანელობით რამდენიმე საერთაშორისო არქეოლოგიური ექსპედიცია გაიმართა. მათ შორის გამოვყოფდით საქართველოში მიმდინარე საერთაშორისო არქეოლოგიურ ექსპედიციებს, არქეოლოგიურ გათხრებს ზუგდიდის მუნიციპალიტეტში, რომელსაც გერმანული მხარე აფინანსებს. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ექსპედიციის მუშაობაში მონაწილეობებიდან, როგორც აკადემიური პერსონალი, ასევე სტუდენტები არქეოლოგიის საბაკალავრო, სამაგისტრო და სადოქტორო პროგრამებიდან. საერთაშორისო არქეოლოგიური ექსპედიცია მუშაობას გააგრძელებს მიმდინარე წლის ზაფხულშიც.

II. ევროკომისის მხრიდან დაფინანსებულ პროექტებს შორის პირველი იყო ტემპუსის საერთაშორისო პროექტი Higher Education System Development for Social Partnership Improvement and Humanity Sciences Competitiveness (159338-TEMPUS-1-2009-1-LV-TEMPUS-SMHES – HESDESPI).

პროექტის მოქმედების პერიოდი - 15.01.2010 - 14.07.2013;

პროექტის მონაწილეები: ევროკავშირის მხრიდან - იტალიის, პორტუგალიის და ლატვიის უმაღლესი სასწავლებლები; ხოლო პარტნიორები - საქართველოს, სომხეთის, უკრაინისა და მოლდოვას უნივერსიტეტები. საქართველოს მხრიდან ჩართული იყო სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი და ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. *პროექტის კოორდინატორები:* პროფესორები *ინდირა ძაგანია* და *რომეო გალდავა*.

პროექტის მიზნებიდან გამომდინარე შესწავლილ იქნა უმაღლესი განათლების ჰუმანიტარული პროფილის პროგრამების განვითარების ტენდენციები. კერძოდ:

- პროექტის მიზნებიდან გამომდინარე, განხორციელდა ამ არსებულ ტენდენციებზე ზემოქმედი ფაქტორების ანალიზი - ე. წ. SWOT ანალიზი, რომლითაც განისაზღვრა როგორც ზოგადად, ასევე სოხუმისა და ბათუმის უნივერსიტეტების ჰუმანიტარულ ფაკულტეტებზე ძლიერი და სუსტი მხარეები, აგრეთვე არსებული შესაძლებლობები და მოსალოდნელი საშიშროებები;

- აღნიშნულმა ანალიზმა საშუალება მოგვცა გაგვაკეთებინა დასკვნები, შეგვემუშავებინა რეკომენდაციები ჩვენი ევროპელი პარტნიორების (ლატვია, იტალია, პორტუგალია) გამოცდილების გათვალისწინებით;
- დაისახა ის გზები, რომლის საშუალებითაც, ჩვენი აზრით, არსებული შესაძლებლობების ფარგლებში მოვახდენდით საგანმანათლებლო პროგრამებისა და სასწავლო კურსების ტრანსფორმირებას თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკისა და შრომის ბაზრის მოთხოვნების გათვალისწინებით.

პროექტის ფარგლებში ევროპელი პარტნიორების დახმარებით ჩამოყალიბებულ იქნა ჰუმანიტარული მიმართულებების პროგრამების კურსდამთავრებულთა კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისათვის აუცილებელი რეკომენდაციები.

კერძოდ: 1. თუნდამენტალურ განათლებასთან ერთად, თანამედროვე შრომის ბაზრის მოთხოვნების შესაბამისი პრაქტიკაზე ორიენტირებული სასწავლო კურსების დანერგვა; 2. სასწავლო გეგმებში პრაქტიკის ელემენტის შეტანა და გაზრდა; 3. სასწავლო გეგმების დახვეწა, გაუმჯობესება და ოპტიმიზაცია; 4. მჭიდრო კავშირების დამყარება პოტენციურ დამსაქმებლებთან, სხვადასხვა დაინტერესებულ მხარეებთან, მათი ჩართვა სასწავლო გეგმების შედგენის პროცესში, ერთობლივი პროექტების ხელისშეწყობა და სხვა.

III. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციისა და ევროკავშირის ერთობლივი საერთაშორისო ინიციატივის „ნდობის აღდგენისა და ადრეული რეაგირების მექანიზმი“ (COBERM) - ფარგლებში სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აფხაზური ენისა და კულტურის ინსტიტუტის მიერ მოპოვებული გრანტი „აჭარაში მცხოვრებ აფხაზთა იდენტობის კვლევა“.

პროექტის მოქმედების დრო: 2011 წლის თებერვალ - 2011 წლის სექტემბერი.

პროექტის ხელმძღვანელი: პროფესორი თეიმურაზ გვანცელაძე.

პროექტის მონაწილეები: სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აფხაზური ენისა და კულტურის ინსტიტუტის დირექტორი, პროფ. თეიმურაზ გვანცელაძე; ინსტიტუტის მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი, პროფ. მანანა ტაბიძე; ინსტიტუტის უმცროსი მეცნიერი თანამშრომელი, დოქტორანტი თამარ ვითოლენდია; ინსტიტუტის უმცროსი მეცნიერი თანამშრომელი, დოქტორანტი სოფიკო ჭაავა; სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის თანამშრომელი ელენე ბენდელიანი; სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის აფხაზური ფილოლოგიის საბაკალავრო პროგრამის სტუდენტები: თამარ აბაშიძე, თინათინ ბუხნიკაშვილ-

ლი, გვანცა გიგუაშვილი და მავდა ნათაძე.

პროექტის მიზანი: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ტერიტორიაზე მცხოვრებ, აფხაზეთიდან XIX საუკუნის მეორე ნახევარში განდევნილ აფხაზთა შთამომავლების ეთნიკური, ენობრივი, რელიგიური და კულტურული იდენტობის კომპლექსური გამოკვლევა; სტუდენტებისათვის საველე პირობებში საკვლევი მასალის მოპოვების, სისტემატიზებისა და მეცნიერული კვლევის უნარ-ჩვევების გამომუშავება; კვლევის შედეგების გამოქვეყნება ქართულ, რუსულ და ინგლისურ ენებზე.

აქტივობები: შედგა სპეციალური კითხვარები; მოეწყო 2 სამეცნიერო-სასწავლო ექსპედიცია ბათუმში; დამუშავდა ექსპედიციებში მოპოვებული საველე მასალა.

შედეგები: კომპლექსურად გამოკვლეულ იქნა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ტერიტორიაზე მცხოვრებ, აფხაზეთიდან XIX საუკუნის მეორე ნახევარში განდევნილ აფხაზთა შთამომავლების ეთნიკური, ენობრივი, რელიგიური და კულტურული იდენტობა; სტუდენტებმა გამოიმუშავეს საველე პირობებში საკვლევი მასალის მოპოვების, სისტემატიზებისა და მეცნიერული კვლევის უნარ-ჩვევები; ქართულ, რუსულ და ინგლისურ ენებზე გამოქვეყნდა კვლევის შედეგები 3 წიგნსა და სამეცნიერო სტატიებში; მოეწყო პრეზენტაციები სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტსა და პარლამენტის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის დროებითი კომისიის სხდომაზე; პროექტის მიმდინარეობა გაშუქდა პრესასა და ტელევიზიებში.

IV. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციისა და ევროკავშირის ერთობლივი საერთაშორისო ინიციატივის "ნდობის აღდგენისა და აღრეული რეაგირების მექანიზმი" (COBERM) - ფარგლებში სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აფხაზური ენისა და კულტურის ინსტიტუტის მიერ მოპოვებული გრანტი „აფხაზოლოგიის ელექტრონული ბიბლიოთეკა“.

პროექტის მოქმედების დრო: 2014 წლის ივნისიდან 2015 წლის თებერვლამდე

პროექტის ხელმძღვანელი: პროფესორი თეიმურაზ გვანცელაძე;

პროექტის მონაწილეები: სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აფხაზური ენისა და კულტურის ინსტიტუტის დირექტორი, პროფესორი თეიმურაზ გვანცელაძე; ინსტიტუტის უმცროსი მეცნიერი თანამშრომელი, დოქტორი თამარ გითოლენდია; ინსტიტუტის უმცროსი მეცნიერი თანამშრომელი, დოქტორანტი სოფიკო ჭაავა; სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ასისტენტ-პროფესორი გვანცა გვანცელაძე. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სოხუმში მცხოვრები აფხაზი მეცნიერის, აფხაზეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოცენტის,

ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატის რეზო კაცის მონაწილეობა აღნიშნულ საერთაშორისო პროექტში.

პროექტის მიზანი: სპეციალური აფხაზოლოგიური საიტის შექმნა, რომელზეც უნდა განთავსებულიყო აფხაზური ენის, ფოლკლორის, აფხაზთა ეთნოლოგიის, ისტორიის, არქეოლოგიისა და ხელოვნების შესახებ 1991 წლის შემდგომ თბილისსა და სოხუმში ქართველი და აფხაზი მეცნიერების მიერ გამოცემული აფხაზოლოგიური სამეცნიერო ლიტერატურა და სასწავლო სახელმძღვანელოები. მთავარი პირობა იყო ის, რომ ქართველ და აფხაზ მეცნიერებს ერთობლივად უნდა შეერჩიათ საიტზე განსათავსებელი სამეცნიერო და სასწავლო ლიტერატურა.

აქტივობები: შედგა და ორივე მხრესთან შეთანხმდა საიტზე ასატვირთი ლიტერატურის სია; დამზადდა ასატვირთი ლიტერატურის სკანირებული ასლები და ელექტრონული ვერსიები; ლიტერატურა დანაწილდა თემატურ ჯგუფებად.

შედეგები: შეიქმნა საიტი www.abkhazovedenie.com; საიტზე აიტვირთა აფხაზური ენის, ფოლკლორის, აფხაზთა ეთნოლოგიის, ისტორიის, არქეოლოგიისა და ხელოვნების შესახებ 1991 წლის შემდგომ ქართველი და აფხაზი მეცნიერების, აგრეთვე უცხოელ ავტორთა მიერ შედგენილი 120 სამეცნიერო ნაშრომი და სახელმძღვანელო, რომლებიც გამოცემულია ქართულ, აფხაზურ, ინგლისურ, რუსულ, ფრანგულ, ესპანურ და ჩეხურ ენებზე; გაიმართა 2 პრეზენტაცია; პროექტზე მუშაობის შედეგები გაშუქდა პრესაში და ტელევიზიით.

V. ევროკავშირის საერთაშორისო საგრანტო კონკურსის ტემპუსის პროექტი **DOIT** - Development of an International Model for Curricular Reform in Multicultural Education and Cultural Diversity Training/კურიკულუმის რეფორმის საერთაშორისო მოდელის შემუშავება მულტიკულტურული განათლებისა და კულტურული მრავალფეროვნების სწავლებისთვის

პროექტის განხორციელების ვადები - 2012 წლის ოქტომბერი - 2015 წლის ივლისი;
პროექტის მონაწილეები ისრაელიდან: გორდონის უმაღლესი აკადემიური კოლეჯი, ბენ გურიონის უნივერსიტეტი, კეის აკადემიური კოლეჯი, სახნინის აკადემიური კოლეჯი, საფირის აკადემიური კოლეჯი;

პროექტის მონაწილეები საქართველოდან: ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავის იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, სამოქალაქო განვითარების ინსტიტუტი, სამოქალაქო ინტეგრაციისა და ეროვნებათაშორისი ურთიერ-

თობების ცენტრი.

პროექტის პარტნიორები ევროკავშირიდან: კობლეც - ლანდაუს უნივერსიტეტი (გერმანია), ლონდონის უნივერსიტეტის განათლების ინსტიტუტი (დიდი ბრიტანეთი), ბირკბეის კოლეჯი (დიდი ბრიტანეთი), ავტრიის (ლინცის) პედაგოგიური უნივერსიტეტი, ჯონ ტონისონის ინსტიტუტი (ესტონეთი), ნიდერლანდების ვან არნემის უნივერსიტეტი.

პროექტის კოორდინატორი: რონდა სოფერი (გორდონის აკადემიური კოლეჯი, ხაიფა). კოორდინატორები საქართველოდან: ნინო ჭიაბრიშვილი (ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი), ბელა პეტრიაშვილი (ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი). პროექტის ადგილობრივი კოორდინატორი სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ლია ახლაძე.

პროექტის წევრები სსუ-დან: ხელმძღვანელი, პროფესორი ლია ახლაძე. პროექტის ხარისხის უზრუნველყოფის ხელმძღვანელი პროფესორი თამარ შინჯიაშვილი, პროექტის მენეჯერი, პროფესორი შოთა ახლაია, წევრები: პროფესორები თამარ ჯოჯუა, რუსუდან ფიფია, ომარ არდაშელია, ბროლისა ნულაია;

პროექტის მიზნებიდან გამომდინარე:

- მონაწილე უნივერსიტეტების მიერ მულტიკულტურულ განათლებაში შეიქმნა სპეციალური სასწავლო კურსები მასწავლებლის განათლების, ინკლუზიური განათლების, ისტორიის, საერთაშორისო ურთიერთობების საბაკალავრო და სამაგისტრო პროგრამებისათვის.
- ამ მიზნით განხორციელდა კურიკულუმის რეფორმა, სასწავლო კურსების პილოტირება და დანერგვა, რამაც ხელი შეუწყო მულტიკულტურულ განათლებასა და კულტურული მრავალფეროვნების სწავლებას;
- გაიზარდა პროექტში ჩართული მონაწილე უნივერსიტეტების პროფესიონალთა ცოდნა მულტიკულტურულ განათლებაში, მოხდა უმაღლესი განათლების სფეროში ჩართულ პროფესიონალთა ცოდნის გაზიარების ხელშეწყობა და კვლევის გაფართოება.
- ევროკომისიის მიერ მოწონებული ხუთი სილაბუსის ფარგლებში შეიქმნა სახელმძღვანელოები და განხორციელდა მათი პუბლიკაცია ქართულ და ინგლისურ ენებზე.
- შეიქმნა ინტერაქტიური ვებგვერდი და პორტალი, სადაც განთავსდა პროექტის ფარგლებში განხორციელებული აქტივობები.

- განხორციელდა აქტივობები DOIT - ის პროექტის ხარისხის უზრუნველყოფის, სამომავლო მდგრადობისა და გავრცელების მიზნით;

DOIT - ის პროექტი არის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საფეხური საქართველოში კურიკულუმის განვითარებისა და მულტიკულტურული ურთიერთობების კვლევისა და სწავლების საკითხში.

VI. ევროკომისიის საერთაშორისო გაცვლითი პროგრამის **Erasmus Mundus**-ის პროექტებიდან სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ჩართულია ორ კონსორციუმში:

- EMINENCE I,
- EMINENCE II;
- IANUS I,
- IANUS II.

აღნიშნულ პროექტებს ხელმძღვანელობენ სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საგარეო ურთიერთობათა და კულტურათაშორისი კომუნიკაციების სამსახურის უფროსი პროფესორი *ინდირა ძვანია*, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ენების ცენტრის შესწავლის უფროსი, პროფესორი *მაია დარასელია*. პოსტ-მუნდუსის ხარისხის უზრუნველყოფის წევრი, პროფესორი *რომეო გალდავა*.

ამ პროექტების ფარგლებში სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ახორციელებს დაფინანსებულ გაცვლით პროგრამებს სამივე საფეხურის სტუდენტებისათვის, ახალგაზრდა მკვლევრების, უნივერსიტეტის აკადემიური და ადმინისტრაციული პერსონალისათვის ევროპის უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებებში. პროგრამები ითვალისწინებს აღმოსავლეთის სამეზობლო რეგიონიდან ყველა საფეხურის სტუდენტების, (ბაკალავრიატის, მაგისტრატურის, დოქტორანტურის), პოსტ-დოქტორანტების, ასევე უნივერსიტეტის აკადემიური და ადმინისტრაციული პერსონალის (ტრენინგი, სწავლება, კვლევა) მობილობას ევროპის უმაღლეს დაწესებულებებში. პროგრამის მიზანია უმაღლესი განათლების სფეროში თანამშრომლობის გამყარება ევროკავშირის ქვეყნების უნივერსიტეტებსა და აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნებს შორის სტუდენტთა, აკადემიური და ადმინისტრაციული პერსონალის მობილობას პროგრამის ფარგლებში, რაც მისცემს მათ საშუალებას, აიმაღლონ ლინგვისტური, კულტურული და საგანმანათლებლო გამოცდილება.

აღსანიშნავია, რომ ამ პროექტების ფარგლებში უკვე განხორციელდა და ახლაც წარმატებით ხორციელდება სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდე-

ნტებისა და აკადემიური პერსონალის მობილობა.

ამრიგად, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მიერ განხორციელებული პროექტებიდან ჩვენს მიერ მოკლედ განხილულია რამდენიმე პროექტი. მათ შორის: ტემპუსის პროექტები - HESDESPI და DOIT; COBERM-ის ორი პროექტი აფხაზური ენისა და კულტურის შესახებ; Erasmus Mundus -ის პროექტები: EMINENCE I, EMINENCE II; IANUS I; IANUS II; ეს არის მცირე ჩამონათვალი იმ საერთაშორისო პროექტებისა, რომლებიც განხორციელდა უნივერსიტეტის აკადემიური პერსონალის მიერ. გარდა ამისა, ჩვენი პროფესურა ჩართულია სხვადასხვა პროექტებში, როგორც ინდივიდუალურად ასევე გუნდურად, არქეოლოგიის, ბიოლოგიის, ისტორიის, დემოგრაფიის, განათლების, მათემატიკის, ქართული ფილოლოგიის მიმართულებით. აღნიშნული პროექტების ჩამოთვლა უბრალოდ, შორს წაგვიყვანდა.

დასასრულს, მინდა მივულოცო DOIT- ის მთელ შემადგენლობას, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის DOIT- ის გუნდს და ქალბატონ *რონდა სოფერს* პროექტის ესოდენ წარმატებული შედეგები და ხაზი გავუსვა დოქტორ *რონდა სოფერის* განსაკუთრებულ წვლილს მულტიკულტურული განათლების დანერგვისა და განხორციელების საქმეში, რისთვისაც მას ღირსეულად მიენიჭა სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორის წოდება. გულითადად ვუსურვებ მას წარმატებებს!

Romeo Galdava*Sokhumi State University, Georgia***Sokhumi State University in the International
Projects (brief overview)⁴**

Sokhumi State University as an independent Higher Education Institution has been participating in international grant projects since 2008. Before this time it was A. M. Gorki State University of Abkhazia, since 1989 Sokhumi Branch of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University and accordingly has been represented from these universities in the international grant projects. Since 2008, after establishing as an independent university, it has been actively involved in international projects, including in the projects funded by the European Union, the United Nations, the German Archaeological Institute, Alexander von Humboldt Foundation, the Friedrich Ebert Foundation, New York Open Society Institute, European Population Association, Asian Population Association and other international organizations.

Some projects from these mentioned ones are briefly discussed in the article. Among them: Tempus projects - HESDESPI and DOIT; two COBERM projects on Abkhaz language and culture; Erasmus Mundus Projects: EMINENCE I, EMINENCE II; IANUS I; IANUS II; These projects in the university are led by the Professors: Indira Dzagania, Maia Daraselia, Romeo Galdava, Lia Akhaladze and Tamar Shinjiashvili.

The article briefly speaks about the goals and outcomes of the EU Programme TEMPUS Project DOIT and the author congratulates all members of the Consortium – the representatives of Israel, Georgia and European Universities, DOIT team of Sokhumi State University and personally Ms. Rhonda Sofer for the successful implementation of the project. The article highlights Dr. Rhonda Sofer's contribution to the introduction and implementation of multicultural education, for which she was awarded the Honorary Doctorate of Sokhumi State University. I wish her success heartily!

⁴ *The speech is made up for the special ceremony for awarding the Honorary Doctorate of Sokhumi State University to **Rhonda Sofer**, Doctor of Gordon Academic College of Education (April 24, 2015).*

ირინა გოგონაია, ნესტან ბაგაური,
ნიკოლოზ ულენტი
ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
საქართველო

საგანმანათლებლო პროგრამების შემუშავება ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული საარქივო მასალის საფუძველზე

გამოჩენილი ადამიანების პირადი არქივები ეფექტურ სასწავლო-საგანმანათლებლო რესურსს წარმოადგენენ ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლისთვის. სამუშეო პედაგოგიკაში ყურადღება გამახვილებულია მოსწავლეების დოკუმენტურ წყაროებთან მუშაობის სხვადასხვა პედაგოგიურ ასპექტზე, კერძოდ: პირადი წერილების, მემუარების, დაბადების, გარდაცვალების თუ გადასვენების მონუმენტების, ავტოგრაფების ემოციურ გავლენაზე; დოკუმენტური წყაროების მნიშვნელობაზე სასწავლო მასალის პერსონიფიცირებასა და იმის ილუსტრირებაში, თუ რა გავლენას ახდენს ესა თუ ის მოვლენა, თარიღი, პიროვნება სხვა ადამიანების ბედზე და ა.შ. გარდა ამისა, საარქივო დოკუმენტებთან ურთიერთობისას მოსწავლეებს უნევთ შეხება ორ მნიშვნელოვან გარემოებასთან. პირველი გახლავთ ის, რომ ისტორიული წყაროები ასახავენ მოვლენების უშუალო მონაწილეების პირად, ეკონომიკურ და პოლიტიკურ შეხედულებებს; მეორე, რომ ადამიანებს, ვინც მუშაობს დოკუმენტთან (არქივისტები, მეცნიერები, თვითონ მოსწავლეები), შემოაქვთ თავისი მსოფლმხედველობა მის ინტერპრეტაციაში. შესაბამისად, საარქივო დოკუმენტებთან ურთიერთობისას მოსწავლეებს აქვთ შესაძლებლობა გააცნობიერონ, რომ ისტორია არსებობს სხვადასხვა ინტერპრეტაციების სახით.

ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში უძველესი ხელნაწერი მემკვიდრეობის გვერდით დაცულია ქართველი და უცხოელი მწერლების, პოეტების, მეცნიერების, მხატვრების, პოლიტიკური, სახელმწიფო, საზოგადო და სამხედრო მოღვაწეების პირადი არქივები.

ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის სასწავლო პროცესში ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის საარქივო ფონდების აქტუალიზაციისათვის აუცილებელია ცენტრის

აღნიშნული კოლექციების დიდაქტიზაცია და მათი სასწავლო-საგანმანათლებლო პოტენციალის მასწავლებლებისათვის წარმოჩენა.

აღნიშნული მიზნების მისაღწევად განისაზღვრა და განხორციელდა შემდეგი ამოცანები:

1. ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის საჭიროებების და ცენტრის შესაძლებლობების შესწავლა, რაც განხორციელდა ეროვნული სასწავლო გეგმის (ქართული ენისა და ლიტერატურის, ისტორიის საგნობრივი სტანდარტები) და ცენტრში დაცული კოლექციებისა და განხორციელებული სამეცნიერო-კვლევების მასალების შეჯერების საფუძველზე.
2. შესაბამისი საგანმანათლებლო პროგრამების შემუშავება, რომელიც ეყრდნობა ეროვნულ სასწავლო გეგმას, ცენტრში დაცულ საარქივო მასალას, ასევე, ითვალისწინებს სამუზეუმო პედაგოგიკის თანამედროვე ტენდენციებს; დანყებითი, საბაზო და საშუალო საფეხურის მოსწავლეთა ასაკობრივ თავისებურებებს. ამავე დროს ეს არ უნდა ყოფილიყო მხოლოდ ცალკეული პროგრამები, რომელთა ფარგლებში ხორციელდება სკოლის მოსწავლეთა ერთჯერადი ვიზიტი, არამედ პროგრამული პაკეტი, რომელიც ვიზიტორსა და გამოთენილ არტეფაქტს შორის მრავალჯერად კომუნიკაციას გულისხმობს.

ამ მიდგომით ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში 2012 წელს საგანგებოდ სკოლებისთვის შემუშავდა ახალი სამწლიანი საგანმანათლებლო პროექტი: „ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ქართველ მწერალთა და საზოგადო მოღვაწეთა პირადი არქივები – სასწავლო-საგანმანათლებლო რესურსი ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებისათვის“.

პროექტი მოიცავს 14 საგანმანათლებლო პროგრამას ქართული ენისა და ლიტერატურის პროგრამული ბირთვით გათვალისწინებულ მწერლებსა და პოეტებზე [ესგ, 2011-2016: გვ.134,135, 160, 161,162, 163], რომელთა პირადი არქივები დაცულია ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში.

საგანმანათლებლო პროგრამა „გრიგოლ რობაქიძე – ცხოვრება აზრით და გრძნობით“ მიეძღვნა მწერლის დაბადებიდან 130 და გარდაცვალებიდან 50 წლისთავს (2012 წელი). ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულია 300-ზე მეტი საარქივო ერთეული, რომელიც წარმოადგენს გრიგოლ რობაქიძის წერილების ავტოგრაფიულ ნუსხებს, ფოტოებს, ბიოგრაფიულ და შემოქმედებით მასალას [2, გვ. 382].

ეროვნული სასწავლო გეგმის ქართული ენისა და ლიტერატურის პროგრამის მიხედვით საშუალო საფეხურის სავალდებულო ლიტერატურის ჩამონათვალში, რომელიც შეადგენს საშუალო საფეხურისთვის განკუთვნილი შინაარსის 60 %-ს, გრიგოლ რობაქიძის ნაწარმოებები არ არის მითითებული, თუმცა გრიგოლ რობაქიძე არის რეკომენდებულ ქართველ მწერალთა ჩამონათვალში მეორე მნიშვნელოვან დოკუმენტში, რომელიც არეგულირებს სწავლა/სწავლების პროცესს ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში – მასწავლებლის პროფესიულ სტანდარტში (დამტკიცებულია მინისტრის ბრძანებით №1014, 28.11.2008წ.), კერძოდ, მუხლი 31, საბაზო და საშუალო საფეხურის ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლის პროფესიული ცოდნა, „კ“ პუნქტის „კ“, „ა“ ქვეპუნქტი.

ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული გრიგოლ რობაქიძის საარქივო მასალის და ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებების საქმიანობის მარეგულირებელი ძირითადი დოკუმენტების შეჯერების საფუძველზე და შედეგად, შემუშავდა შესაბამისი საგანმანათლებლო პროგრამა, რომელიც ძირითადად გათვალისწინებულია საშუალო საფეხურის მოსწავლეებისათვის, ასევე, გრიგოლ რობაქიძის შემოქმედებით დაინტერესებული ფართო საზოგადოებისათვის.

ჩვენი მიზნიდან გამომდინარე, რომ შეგვეშუქებინა პროგრამული პაკეტი, რომელიც უზრუნველყოფდა მრავალჯერად კომუნიკაციას ვიზიტორს/მოსწავლეს და ექპონატს შორის, მნიშვნელოვანი იყო სწავლების სხვადასხვა მეთოდების გამოყენება, რაც ხელს შეუწყობდა მოსწავლის მიერ ექპონატის დათვალიერებისას მრავალფეროვანი ინფორმაციის მიღებასა და მის შემდგომ ინტერპრეტაციას.

პროგრამა რამდენიმე ძირითად კომპონენტს მოიცავდა:

- გამოფენა (ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის საარქივო ფონდებში დაცული გრიგოლ რობაქიძის ავტოგრაფები, ფოტომასალა);
- სასწავლო შემეცნებითი საუბარი/პრეზენტაცია;
- დამატებითი საგანმანათლებლო რესურსი (მწერლის მიმართვა ქართველ ხალხს რადიო „თავისუფლების“ აუდიო არქივიდან, ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ფონდი, კარლო ინასარიძის არქივი);
- ინტერაქტიული პაკეტი - მოსწავლეთა მინი კვლევა საექსპოზიციო მასალის საფუძველზე, მონაცემთა ფურცლების შევსება; საჯარო ლექციები და დისკუსიები; ლიტერატურული ვიქტორინა).

თითოეული კომპონენტი მოსწავლის მიერ სხვადასხვა ფორმის შემეცნებითი

საქმიანობის განხორციელებას გულისხმობს (მოსწავლეს სთავაზობს სხვადასხვა ფორმის შემეცნებითი საქმიანობის განხორციელებას – დააკვირდი, აღწერე, გაანალიზე, შეადარე უკვე ცნობილთან, შეათვასე).

ინტერაქტიული პაკეტიდან განსაკუთრებით გამოვყოფთ ორ კომპონენტს – საჯარო ლექციასა და მოსწავლეთა მინი კვლევას, როგორც სამუზეუმო განათლების ტრადიციული და ალტერნატიული ფორმების ნიმუშებს, რომელიც გამოყენებულ იქნა საგანმანათლებლო პროგრამის შემუშავებისას.

გრიგოლ რობაქიძის საგანმანათლებლო პროგრამის ფარგლებში 5 სამუშაო დღის განმავლობაში შედგა 5 საჯარო ლექცია. გრიგოლ რობაქიძის შემოქმედება, ბიოგრაფია, საზოგადოებრივი მოღვაწეობა ემიგრაციაში, პირადი არქივების სამეცნიერო მნიშვნელობა, ახალი ქართული გამოცემები – ეს ის თემებია, რაზედაც ისაუბრეს ლექტორებმა და ყოველი საჯარო ლექციის შემდეგ უბიძგებდნენ მსმენელებს ახალი კუთხით დაეთვალიერებინათ ექსპონირებული მასალა.

ამავე დროს, ჩვენი დაკვირვებით, საშუალო საფეხურის მოსწავლეებთან განსაკუთრებით ეფექტური აღმოჩნდა მოსწავლეთა მინი-კვლევა, რომელსაც ისინი ახორციელებდნენ საგანგებოდ პროგრამის ფარგლებში ჩვენს მიერ შემუშავებული ე.წ. მონაცემთა ფურცლების საფუძველზე.

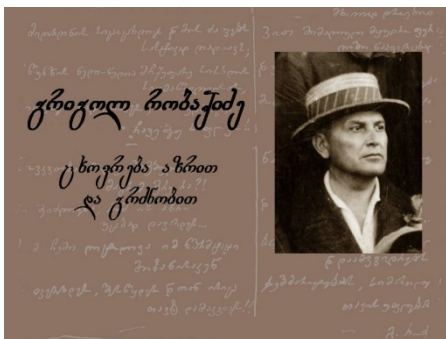
მონაცემთა ფურცლები შეიცავენ დავალებებს: ექსპონატების აღწერაზე, დათვლაზე, სტენდში გამოფენილი მასალის სიის შედგენაზე, ცხრილების შევსებაზე, კლასიფიკაციაზე, საკვანძო სიტყვების გამოყოფაზე და სხვ.

ქვემოთ საილუსტრაციოდ წარმოგიდგინთ მონაცემთა ფურცლის ნიმუშს პროგრამისთვის „გრიგოლ რობაქიძე – ცხოვრება აზრით და გრძნობით“, რომელიც ნათლად ასახავს რამდენად ეფექტურად შეიძლება გამოვიყენოთ პირადი არქივი, როგორც საგანმანათლებლო რესურსი.

ცხრილი 1. მონაცემთა ფურცლის ნიმუში პროგრამისთვის „გრიგოლ რობაქიძე – ცხოვრება აზრით და გრძნობით“.

მონაცემთა ფურცელი
საგანმანათლებლო პროგრამა:

გრიგოლ რობაქიძე – ცხოვრება
აზრით და გრძობით

ადგილი:

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი

თარიღი: -----

სკოლა: -----

კლასი: -----

დავალემა 1. მოძებნეთ სტენდი, რომელშიც მოთავსებული მასალა ასახავს:

- გრიგოლ რობაქიძის პოეტურ შემოქმედებას;
- გრიგოლ რობაქიძის საზოგადოებრივ საქმიანობას და პუბლიცისტურ საქმიანობას;
- გრიგოლ რობაქიძის ცხოვრებას – ბიოგრაფიული შტრიხები;
- გრიგოლ რობაქიძის შემოქმედებას ავტორის „ბედი ქართლისა“ ფურცლებზე.

დავალემა 2.. აირჩიეთ სტენდი, მიუთითეთ ნომერი -----

დათვალეთ სტენდში განლაგებული საარქივო დოკუმენტები და ჩაწერეთ -

დავალემა 3. დაახარისხეთ სტენდში მოთავსებული მასალა და ცხრილში მიუთითეთ რაოდენობა შემდეგი კატეგორიების მიხედვით:

№	კატეგორია	რაოდენობა
1	წერილი	
2	ფოტო	
3	ღია ბარათი	

4	ჟურნალი	
5	სხვა	

დავალება 4. შეარჩიეთ საკვანძო სიტყვა/სიტყვები, რომელიც ყველაზე მეტად მიესადაგება მოცემულ სტენდში მოთავსებულ მასალას:

დავალება 5. გრიგოლ რობაქიძის ავტოგრაფებში მოძებნეთ შემდეგი ციტატა: „თავჩაქინდრული მძიმედ მიაბიჯებდა. დავენიე. ერთხანს უხმოდ მივყვებოდი უკან. უცებ მისი ბუტბუტი შემომესმა. იგი ახალი ტაეპების რითმებს სთხზავდა თუ იმეორებდა“. ვინ იგულისხმება ამ სიტყვებში?

დავალება 6. შეადგინეთ სტენდში გამოფენილი მასალის სია ცალ-ცალკე კატეგორიების მიხედვით (დასახელებები ჩაწერეთ სრულად):

სამუშაო ფურცლებთან მუშაობის ორგანიზება შემდეგნაირად მიმდინარეობდა: მცირე პრეზენტაცია-საუბრის შემდეგ მოსწავლეებს ეძლევათ მუშაობის მკაფიო ინსტრუქცია, მოსწავლეები იყოფიან მცირე ჯგუფებად, დამოუკიდებლად ათვალიერებენ გამოფენილ მასალას და ავსებენ სამუშაო ფურცლებს. მუშაობის დასრულების შემდეგ, ერთად იკრიბებიან და წარადგენენ თავის სამუშაოს, დაკვირვებებს, შთაბეჭდილებებს, „აღმოჩენებს“. ბავშვები ხშირად მონაცემთა ფურცლების მიხედვით მასალის წარდგენისას, ამას ქაოტურად აკეთებენ.

ჩვენი დაკვირვებით, აქ მნიშვნელოვანია განათლების სპეციალისტის პროფესიონალიზმი, რომელიც ხელს უწყობს საქმიანი განწყობის შექმნას, ავტოგრაფებთან ინტერაქციით გამოწვეული ემოციური მუხტის შენარჩუნებას მოსწავლეებში.

რასაკვირველია, ასეთი ინტერაქტიული ფორმების/მეთოდების გამოყენება მოითხოვს სპეციალურ დროს საგანმანათლებლო პროგრამის ფარგლებში და განათლების სპეციალისტის ფაქიზ ფასილიტაციას. ამავე დროს, სწორედ ასეთი მე-

თოდების გამოყენება ხელს უწყობს საექსპოზიციო მასალის მიმართ მდგრად ინტერესს, პოზიტიური განწყობის ჩამოყალიბებას.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის კოლექციების საფუძველზე ეროვნული სასწავლო გეგმით გათვალისწინებული საკითხების აქტუალიზაცია სხვადასხვა საგანმანათლებლო პროგრამების და სერვისების შემუშავებით ხელს უწყობს ცენტრისა და ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებების თანამშრომლობის განვითარებას, სასწავლო პროცესში ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის მასალების სასწავლო რესურსების სახით გამოყენებას; აქ დაცული კოლექციების სასწავლო-საგანმანათლებლო მნიშვნელობის გააზრებას პედაგოგიურ საზოგადოებაში.

ლიტერატურა:

1. **ესგ 2011- 2016:** ეროვნული სასწავლო გეგმა, 2011 – 2016
წვდომის რეჟიმი: <http://www.ncac.ge/index.php?m=854>
2. **რობაქიძე (2012),** გრიგოლ რობაქიძე. პირადი მიმოწერა. შეადგინა, წინასიტყვაობა, კომენტარები და საძიებლები დაურთო *ეთერ ქავთარაძემ*. თბილისი, გამომცემლობა: არტანუჯი, თბილისი;

**Irina Gogonaia, Nestan Bagauri,
Nikoloz Zhgenti**
National Center of Manuscripts, Georgia

**For the Issue of Museum Education:
Developing of the Educational Programs Based on the Archive Materials of the
National Centre of Manuscripts**

Private archives represent an effective educational resource for general schools. Museum pedagogy stresses the various aspects of students working with document sources. Specifically, the focus is on the emotional impact of private letters, memoirs, certificates of birth, death or reburials and autographs; importance of document sources on personalization of educational resources and what impact a certain event, date or a person has on the fate of another, etc.

When students communicate with archival documents, they face two important circumstances. The first one is that historical sources reflect private, economical and political views of people who directly participated in some kind of phenomenon. The second one is that people who work with documents (archivists, scientists, students), bring their outlook in interpreting these documents. Thus students have opportunities to acknowledge that there are different interpretations of history.

Besides the oldest manuscripts at the National Centre of Manuscripts, private archives of Georgian and foreign writers, poets, scientists, painters, political, state, public and military figures are preserved.

In order for school teachers to include the archival resources of the National Center of Manuscripts into the educational process, it is necessary to pedagogization and present the educational potential of these collections.

The following tasks should be considered in order to achieve these goals:

1. To study the needs of secondary schools and opportunities of the Center bringing together by reconciling National School Curriculum and the archival collections, preserved at the National Center of Manuscripts
2. To implement the appropriate educational programs which are based on National Curriculum for secondary schools and archival materials preserved at the Center. These will include the modern trends of museum pedagogy and the primary, basic and secondary school student age characteristics. At the same time the programs shouldn't be based on only a single visit but multiple communications are essential between the students and the exhibition.

With this approach, a new educational project specifically for schools, “Private Archives of Georgian Writers and Public Figures at the National Center of Manuscripts – An Educational Resource for General Education Schools”, was developed. The project includes 14 educational programs on writers and poets within the core Curriculum in Georgian Language and Literature [1]. The private archives of these writers and poets are preserved at the National Center of Manuscripts.

An educational program “Grigol Robakidze – Life with Reason and Feeling” was organized in 2012, dedicated to the 130th anniversary of his birth and the 50th anniversary from the death of the Georgian writer living in immigration. More than 500 secondary school students participated in the program over a five day period. At the National Center of Manuscripts are preserved more than 300 archival units which are autographic papers of the letters, photos, biographical and creative materials by Grigol Robakidze [2, p. 282].

It was very important to use a variety of teaching methods that will encourage students to obtain a maximum of information and its interpretation by viewing the exhibit. These teaching methods would develop a package based on our goal which provided multiple communications between visitors / students and exhibits.

The program consisted of several main components:

- An exhibition of autographs, photo materials preserved in the archive of the National Centre of Manuscripts;
- Educational talks and presentations;
- Additional educational resources such as the address by the writer to the Georgian people from the audio archives “Tavisupleba”, the archive of Karlo Inasaridze, archive of National Center of Manuscripts have been used;
- Interactive educational program included filling out the data sheets by students; performing the learning-research activities based on the exhibited material; public lectures, discussions and literary quizzes.

The specific characteristics related to the age of the target audience (students at the secondary or high school levels) must be considered, as they predetermine the program structure and the work methodology.

Particularly we will chose two components from an interactive package which includes public lecture and students’ mini-research projects as a traditional and alternative sample forms of museum education which were used for developing educational programs. There were five public lectures during the five days within the Grigol Robakidze educational program. These lectures were based upon his writings, including his German publications, his biography, public involvement when he was an immigrant and some lectures discussed the scientific importance of private archives and the new publication of Grigol Robakidze’s German books. After the lectures, the lecturers encouraged the audience to see the new direction of the exposed material.

We observed that students’ mini-research projects were found to be more effective

for secondary school. They were implemented with the data sheets developed by us. These data sheets included the tasks of describing the exhibit, counting and classifying the exhibited materials on the spreadsheets, creating the list of artifacts and creating the key words.

Here is the illustration of the data sheet for the educational program “Grigol Robakidze - Life with Reason and Feeling”.

Data Sheet

Educational Program:

“Grigol Robakidze - Life with Reason and Feeling”

Place: National Center of Manuscripts

Date: _____

School: _____

Grade: _____

1. Find the stand with materials which reflects:

- Poetry creativity of Grigol Robakidze
- Social activities and column writings of Grigol Robakidze
- Life and biographical features of Grigol Robakidze
- Creativity of Grigol Robakidze on magazine "The fate of Kartli" pages.

2. Choose a stand and count the number of artifacts: _____

3. Sort the materials placed on the stand and quantify onto the spreadsheet according these categories:

№	Category	Quantity
1.	Letter	
2.	Photo	
3.	Postcard	
4.	Magazine	
5.	Other	

4. Choose a key world/words which is/are most suitable to a given materials from the stand.

5. Find following quote from autographs of Grigol Robakidze: „He walked bent down heavily. I

caught up with him. For the first time I was following him behind silently. Suddenly I heard his whisper. He was creating rhythms or repeating“. Who is considered in these words

6. Create a list of materials displayed on the stand separately by category (written in full)

The structure of the work process was organized as follow: the facilitator gave a short presentation on topic “Grigol Robakidze - Life with Reason and Feeling”. Then the students were given clear instructions and were divided into small groups. Independently each group viewed the exhibited material and filled in the work papers. After finishing these, they presented their work, observations, impressions and discoveries. According to their work sheets the children frequently presented the materials they saw in a chaotic manner. We observed that to deal with this problem, it is essential that the education specialist creates a structured working environment.

Of course, using this kind of interactive forms / methods requires special time and the sensitive facilitation by the educational specialist. At the same time, the use of these techniques contributes a sustained interest and positive attitude toward the exposition of the material.

Based on collections at the National Center of Manuscripts actualization of issues prescribed by the National Curriculum contributes to the use these materials in the learning process as an educational resource.

References:

1. **National Curriculum 2011-2016**, <http://www.ncac.ge/index.php?m=854>
2. **Robakidze (2012)**, Grigol Robakidze. Private Correspondence. Composed by Eter Kavtaradze - Tbilisi, Publisher: Artanuji, Tbilisi;

ლალი ახალაძე

საქართველოს სპორტისა და ფიზიკური აღზრდის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო

ფიზიოლოგიის სასწავლო კურსი ინკლუზიური განათლების საბაკალავრო პროგრამისათვის

შესავალი:

სტატიაში განხილულია ფიზიოლოგიის სასწავლო კურსის სწავლების საკითხი ინკლუზიური განათლების საბაკალავრო პროგრამისათვის. კვლევის მეთოდოლოგიად აღებულია შემთხვევის ანალიზის მიდგომა, კერძოდ, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ინკლუზიური განათლების საბაკალავრო პროგრამის კურიკულუმისათვის მიღებული კონცეფციის გათვალისწინებით.

ძირითადი ნაწილი:

ინკლუზიური განათლების საბაკალავრო პროგრამა ქართულ საგანმანათლებლო სივრცეში სიახლეს წარმოადგენს. პირველად საქართველოს ისტორიაში, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2005 წლის ნოემბრის 633-ე ბრძანების [4] საფუძველზე, საქართველოში პირველად განისაზღვრა ბაკალავრიატის სპეციალობების ჩამონათვალი, რომელშიც განათლების მიმართულებით „დაწყებითი განათლებისა“ და „ფიზიკური აღზრდის“ სპეციალობების გვერდით დაფიქსირდა ახალი სპეციალობა „კორექციული პედაგოგ-გიკა“. აღნიშნული სპეციალობით საბაკალავრო პროგრამა პირველად შეიქმნა და განხორციელდა ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტში. მოგვიანებით 2007 წელს კორექციული პედაგოგიკის საბაკალავრო პროგრამა შეიქმნა თსუ სოხუმის ფილიალშიც. 2007 წელს თსუ სოხუმის ფილიალის ბაზაზე სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაფუძნების შემდეგ უნივერსიტეტის ლიცენზირების პროცესში აღნიშნულ საბაკალავრო პროგრამას 5 წლით აკრედიტაციის რეჟიმი მიენიჭა. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2010 წლის 10 დეკემბრის №120/ნ ბრძანების საფუძველზე [2] განისაზღვრა უმაღლესი განათლების კვალიფიკაციათა ახალი ჩარჩო, რომელშიც განათლების მიმართულებაში, ინკლუზიური განათლება განისაზღვრა, როგორც განათლების მეცნიერების ქვედარგი. აღრე არ-

სებული კორექციული პედაგოგიკის საბაკალავრო პროგრამას ჩაენაცვლა ინკლუზიური განათლება - კოდით 030106. დღეს აღნიშნული საგანმანათლებლო პროგრამა ქართულ საგანმანათლებლო სივრცეში მოქმედებს მხოლოდ ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტსა (ამჟამად მხოლოდ მაგისტრატურის საფეხური) და სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (მხოლოდ ბაკალავრიატის საფეხური).

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ინკლუზიური განათლების საბაკალავრო პროგრამა 240 კრედიტიანია. მათ შორის 180 კრედიტი არის ინკლუზიური განათლების ძირითადი და არჩევითი სასწავლო კურსები, ხოლო 60 კრედიტი საფაკულტეტო არჩევითი კურსები, მათ შორის თავისუფალი საგნები.

ჩვენი აზრით, ინკლუზიური განათლების საბაკალავრო პროგრამის მომზადებისათვის კრედიტების ოპტიმალური რაოდენობაა 180 კრედიტი საფაკულტეტო საგნების ჩათვლით და ამ სპეციალობის სტუდენტებს საშუალება მიეცეთ დამატებითი (მაინორ) პროგრამაზე გააკეთონ არჩევანი.

ინკლუზიური განათლების სპეციალისტები ემსახურებიან ადამიანის ისეთი ფუნდამენტალური უფლებების განხორციელებას, როგორცაა ყველა ტიპის სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროებების მქონე მოსწავლეების ჩართვა ზოგადსაგანმანათლებლო სასწავლო პროცესში თანატოლებთან ერთად. ინკლუზიური განათლება ნიშნავს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროებების მქონე მოსწავლეების მაქსიმალურ ჩართვას სასწავლო პროცესში; აგრეთვე, მიზნად ისახავს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროებების მქონე ბავშვების განათლების ხელშეწყობას, მათ სოციალურ ინტეგრაციას, შესაძლებლობების გამოვლენასა და განვითარებას [3, გვ. 5]. ინკლუზიური განათლება ასევე გულისხმობს შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე მოსწავლეების ინდივიდუალური და/ან მოდიფიცირებული სასწავლო გეგმებით სწავლებას [3, გვ. 13-42].

ბუნებრივია, ასეთ ვითარებაში 60 კრედიტიანი კომპეტენციით, რასაც სხვა, ანალოგიურ პროგრამებში (მათ შორის ევროპის ქვეყნების) ვხვდებით, ჩვენ შორს ვერ წავალთ და სპეციალისტს ვერ ჩამოვაცალიებთ, მით უფრო ვერ შევძლებთ ინკლუზიური განათლების სრულფასოვანი სპეციალისტის მომზადებას. ამ შემთხვევაში ჩვენ შეეჭრადებით ბავშვის ფიზიოლოგიის სწავლების აუცილებლობაზე - ინკლუზიური განათლების საბაკალავრო პროგრამის სტუდენტებისათვის.

აღნიშნული საბაკალავრო პროგრამის სავალდებულო სასწავლო კურსთა შორის ჩართული უნდა იყოს აუცილებელი სასწავლო კურსი - ბავშვის ფიზიოლოგია. რატომ და რითაა ეს განპირობებული?

ცნობილია, რომ ფიზიოლოგია გვაძლევს ცოდნას ორგანიზმის ცხოველმყოფელობის შესახებ. იმ პროცესების შესახებ, რომლებიც მიმდინარეობენ როგორც მთლიანად ორგანიზმში, ასევე მის ცალკეულ ორგანოებსა და ქსოვილებში. ბავშვის ფიზიოლოგია გვაძლევს ცოდნას, ბავშვის ორგანიზმში, მუცლად ყოფნის პერიოდიდან პოსტნატალურ პერიოდში გადასვლის მოვლენების, ნაყოფის სისხლის მიმოქცევის, პირველი ამოსუნთქვის, საკვების მიღების, ორგანიზმის ზრდის ტემპის მარეგულირებელი მექანიზმების, ზურგისა და თავის ტვინის კანონზომიერებებისა და დიდი ტვინის ქერქის სენსორული, მოტორული და ინტეგრაციული ფუნქციების შესახებ ინფორმაციას [1, გვ.84-96]. ფიზიოლოგიის სხვა საკითხებთან ერთად განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია თავის ტვინის განვითარებისთვის ნეირონების გააქტიურება (ელექტრული იმპულსების წარმოქმნა). უბნებისთვის სპეციფიკური ნეირონების გააქტიურების გარეშე თავის ტვინის ქერქის და მისი კავშირების ჩამოყალიბება შეუძლებელია - ასეთ შემთხვევაში ვერ მოხერხდება ზრდის ადგილობრივი ფაქტორების შენარჩუნება და ადგილობრივი გენეტიკური პროგრამების შესრულება [6, გვ. 382-389], ასევე მნიშვნელოვანია ბავშვის განვითარების რთული და ხანგრძლივი პროცესები, რომელზეც მრავალი გენეტიკური და გარემო ფაქტორები ახდენს ზემოქმედებას, უმაღლესი ფსიქიკური ფუნქციების განვითარება (მოტორიკა, აღქმა, აზროვნება, მეტყველება, ყურადღება, მეხსიერება), სენსორული აპარატის კერძო ფიზიოლოგიური საკითხების ცოდნა, რომელიც პირდაპირ კავშირშია ადამიანის შესაძლებლობების შესწავლასა და განსაზღვრაში [5, გვ.8, 16].

ინკლუზიური განათლების სპეციალისტი ზემოთხსენებული ფიზიოლოგიური პროცესების ცოდნის გარეშე ვერ განსაზღვრავს როგორია განსაკუთრებული საჭიროებების მქონე, ან შეზღუდული შესაძლებელობების მქონე ადამიანის დამახასიათებელი ნიშნები. ვერ შეძლებს განსაზღვროს და უზრუნველყოს მისი ფიზიოლოგიური შესაძლებლობები, ან თუნდაც განჭვრიტოს მათი მოტივაცია.

ინკლუზიური განათლების სპეციალისტის კომპეტენციებში აუცილებლად წინ არის წამოსაწევი ისეთი ცოდნა როგორიცაა: ადამიანის განვითარების დინამიკა, მემკვიდრული ნიშან-თვისებების ჩამოყალიბება და ცვალებადობა. ასევე

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია გარე სამყაროსთან ორგანიზმის შეგუებითი რეაქციები, რომელიც მიმართულია საერთო ორგანიზმული სასარგებლო ეფექტის მისაღწევად და მას საფუძვლად უდევს ნივთიერებათა, ენერჯის და ინფორმაციის ცვლა [1, გვ.41-42].

ბუნებრივია, ამ ცოდნის გარეშე ინკლუზიური განათლების სპეციალისტი ვერ შეძლებს განსაკუთრებული საჭიროებების მქონე ბავშვების მიმართ მათთვის საჭირო სწავლისა და ცხოვრების ჯანმრთელი წესის შექმნას. მან აუცილებლად უნდა უზრუნველყოს განსხვავებული ფიზიოლოგიური ტიპის, სპეციალური საჭიროებების მქონე ბავშვებისა და მოზარდებისთვის სწავლებისათვის ხელსაყრელი პირობებისა და მოტივაციის შექმნა, რადგან ფიზიოლოგიური პროცესები დინამიკური მოვლენებია და განუწყვეტლივ ვითარდებიან და იცვლებიან; აუცილებელია ინკლუზიური განათლების სპეციალისტმა განსაკუთრებული საჭიროებების მქონე ბავშვებისა და მოზარდების ფუნქციურ პროცესებზე შეძლოს უბრალო დაკვირვება, რაც დაეხმარება მას ამ ტიპის ადამიანებთან უკეთ დაგეგმოს და განახორციელოს ინდივიდუალური და მოდიფიცირებული სასწავლო გეგმებით სწავლება.

ბავშვის ფიზიოლოგიის შესწავლის გარეშე შეუძლებლად მიმაჩნია ინკლუზიური განათლების სპეციალისტებს ვასწავლოთ ისეთი სპეციალური საგნები როგორცაა „ექვევისა და ინტელექტუალური დარღვევების მქონე მოსწავლეთა განათლება“, „მეტყველების თერაპია“ „თერაპიული ოკუპაცია“, „ლოგოპედია“, „სმენადაზიანებულ ბავშვთა განათლება“, „კომუნიკაციისა და სენსორული დარღვევების მქონე მოსწავლეთა განათლება“ და ა. შ. ეს არის საგნები რომელთა გაგება შეუძლებელია სასწავლო კურსების - ფიზიოლოგიის, ან თუნდაც ანატომიის გარეშე. ეს ისევე სჭირდება მომავალ ინკლუზიური განათლების სპეცისტიტს, როგორც პედაგოგიური ციკლის საგნები, რომელიც ეხმარება მას პედაგოგიური მიდგომებისა და უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბებაში. მთავარია, სპეციალურ მასწავლებელს უნდა ესმოდეს ბავშვის ორგანიზმის.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, მიმაჩნია, რომ ბავშვის ფიზიოლოგიის სასწავლო კურსი აუცილებელი და სავალდებულო საგანი უნდა იყოს ინკლუზიური განათლების სპეციალისტის პროფესიული სრულყოფისათვის. წინააღმდეგ შემთხვევაში გვეყოლება ინკლუზიური ბავშვის მასწავლებელი კომპეტენციების გარეშე.

ლიტერატურა:

1. მარკ ლ. ბეთშოუ ნენსი ჯ. როიზენი გაეტანო რ. ლოტრეჩიანო (2013), ბავშვები შეზღუდული შესაძლებლობებით. მეშვიდე გამოცემა. ქართული ბიოგრაფიული ცენტრი;
2. ეროვნული საკვალიფიკაციო ჩარჩო (2010), http://eqe.gov.ge/res/docs/120_4.05.pdf ბოლო ნახვა 13. 07. 2015.
3. თათია შაჭკორია (2008), ვისწავლოთ ერთად ინკლუზიური განათლება. ეროვნული სასწავლო გეგმებისა და შეფასების ცენტრი;
4. საქართველოს უმაღლესი განათლების ბაკალავრიატის სპეციალობათა ჩამონათვალი (2005), http://kutmuscollege.edu.ge/uploads/pdf/kanonebi-bakalavriatis_specialobebi.pdf ბოლო ნახვა 13. 07. 2015.
5. თინთინ ჭინჭარაული, მანია ბაგრატიონი, ანა ლალიძე, თათია შაჭკორი (2010), სწავლის უნარის დარღვევის მქონე მოსწავლეთა სწავლება. ეროვნული სასწავლო გეგმებისა და შეფასების ცენტრი;
6. Akerman, C.J. Cline, H.T. (2007) – Refining the roles of GABAergic signaling during neural circuit formation. Trends in Neuroscience, 30(8);

Lali Akhaladze

*Georgian State University of Physical
Education and Sport, Georgia*

Course of Study in Physiology for Bachelor’s Program in Inclusive Education

Introduction:

The article discusses the issue of study of Physiology teaching course for Inclusive Education Bachelor’s program. The methodology of the study is based on the approach of case study analysis, namely, taking into account the concept adopted for the curriculum of Inclusive Education Bachelor’s program of Sokhumi State University.

Main part:

Bachelor’s Program in Inclusive Education represents a novelty in Georgian education. For the first time in the history of Georgia, a new specialty “Correctional Pedagogy” was included in the list of bachelor specialties “Primary Education” and “Physical Culture” on the basis of Order 633 of 2005 by the Minister of Education and Science of Georgia [4]. A bachelor program in the given specialty was created and carried out at Ilia State University. Later on, in 2007 Bachelor’s Program in Correctional Pedagogy was also established at Sokhumi branch. In 2007 after Sokhumi State University was established under Sokhumi branch, this bachelor program was assigned a 5 years accreditation mode in the process of licensing. By the Order 120/n of December 10, 2010 of the Minister of Education of Science of Georgia [2], a new framework of higher education classifications was determined, in which inclusive education was determined as a subfield of education science. The former correctional pedagogy was replaced with inclusive education - code 030106. By today, the given bachelor program is active in the Georgian scientific space solely at Ilia State University and Sokhumi State University.

The Bachelor Program of Inclusive Education of Sokhumi State University comprises 240 credits, among which 180 credits are main and optional courses of inclusive education, and 60 credits are optional courses.

We think that optimal number for study at the Bachelor’s Program of Inclusive Education is 180 credits including optional subjects and to give the students of this specialty an opportunity to choose additional (minor) program.

Inclusive education specialists facilitate such fundamental human rights as inclusion of pupils with any type of special education needs in general education process along with their peers. Inclusive education means maximum inclusion of pupils with special education needs in educational process, as well as facilitation of education of

pupils with special education needs, their social integration, creating opportunities for them to use their abilities and for their development [3, p.5]. Inclusive education also means teaching disabled pupils in accordance with individual and/or modified curriculums [3, p.13-42].

It is natural that we cannot do well with 60 credit competency and we cannot grow specialists and moreover, we will not be able to prepare relevant specialists of inclusive education. In this case we will consider the necessity to learn child physiology – for the students of Bachelor’s program in Inclusive Education.

A course – child physiology- should be included in the mandatory courses of the given Bachelor Program. What is the reason for it?

It is a known fact that physiology gives us about the life of a body, the processes which are ongoing in a body, as well as its separate organs and tissues. A child physiology gives us knowledge about a child body, while being in utero while going to postnatal period, information about blood circulation of foetus, first exhale, nutrition, mechanisms regulating growth of a body, order of spinal cord and brain and motion and integration functions of cortex [1, p.84-96]. Apart from other physiological issues, activation of brain neurones is especially important (creation of electric impulses). Development of cortex and its connections is impossible without activation of specific neurones for areas. In this case it will be impossible to retain local growth factors and carry out logical genetic programs [6, p. 382-389], Complex and long processes of child development under the influence of many genetic and environmental factors are also important, development of higher psychic functions (movements, understanding, thought, speech, attention, memory), knowledge of physiological issues of which is directly connected with the study and determination of human abilities [5, p. 8, 16].

A specialist of inclusive education cannot understand the specifics of people with special needs and disabled people without the knowledge of the above mentioned physiological processes, will not be able to determine his physiological abilities or understand motivation.

The competencies of specialists of inclusive education should also include such knowledge as: dynamics of human development, development and change of inherited specifics. Reactions to adjust to outer world, to reach useful effect for general body are also important, and they are based on metabolism, exchange of energy and information [1, p.41-42].

It is natural that without any knowledge specialist of inclusive education will not be able to create necessary conditions for study and healthy life style for children with special needs. He should create relevant study conditions and motivation for children of different physiological type, special needs because physiological processes are dynamic events and they are continuously developing and changing; It is necessary that the specialists of inclusive education are able to simply observe the functional processes of children with special needs which will help them to plan better and carry out improved

individual and modified curriculum in respect of such people.

I think that it is impossible to teach specialists of inclusive education such special subjects as “Education of pupils with defects of behavior and intellectual defects”, “Therapeutic occupation”, “Logopedia”, Education of children with hearing defects’, “Education of children with communication and sensor defects”, etc. without the study of children physiology. These are the subjects which cannot be understood without the knowledge of educational courses of physiology, or at least, anatomy. It is as necessary for a specialist of inclusive education as the subjects of pedagogic cycle which help him/her to develop pedagogic approach and abilities. It is important for the teacher of inclusive education to understand a child body.

To summarize what is mentioned above, I believe that the study course in child physiology should be a necessary and mandatory subject for the development of a specialist of inclusive education. Otherwise we will have teachers of inclusive children who do not possess relevant competencies.

Reference

1. **Mark L. Batshaw, Nancy J. Roysen, Gaetano R. Lotrecchiano (2013)** - Children with Disabilities. 7th edition. Georgian Biographical Center. (In Georgian).
2. National Qualification Framework (2010), http://eqe.gov.ge/res/docs-/120_4.05.pdf last visit 13. 07. 2015. (In Georgian).
3. **Tatia Pachkoria** (2008) - Learn Together Inclusive Education. National Curriculum and Evaluation Center (In Georgian);
4. List of Bachelor's specialties of higher education in Georgia (2005), http://kutmuscollege.edu.ge/uploads/pdf/kanonebi/bakalavriatis_specialobebi.pdf last visit 13. 07. 2015. (In Georgian).
5. **Tinatin Chincharauli, Maia Bagrationi, Ana Lagidze, Tatia Pachkoria (2010)** - Teaching students with learning disabilities. National Curriculum and Evaluation Center (In Georgian).
6. **Akerman, C.J. Cline,H.T. (2007)** – Refining the roles of GAB-Aergic signaling during neural circuit formation. Trends in Neuroscience, 30(8), 382-389;

ალექსეი კოტი

სამართლის დოქტორი, კიევი, უკრაინა

ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპი და მნიშვნელობა უკრაინის სამოქალაქო სამართალში

დოქტორ ალექსეი კოტის კვლევა არ არის მიმართული ხელშეკრულების თავისუფლების ცნების დახასიათებასა თუ კონკრეტული თვისებების გამოვლენისკენ, არამედ ემსახურება ანალიზს გარკვეული ტენდენციებისა, რომელიც თან სდევს ხელშეკრულების თავისუფლების განვითარებასა და მოცემული იდეის დაწერვის თვისებების იდენტიფიცირებას უკრაინის თანამედროვე კერძო სამართალში.

მეცნიერი აღნიშნავს, რომ საბჭოური პერიოდის შემდეგ ხელშეკრულება და მისი თავისუფლების პრინციპის გაგება დაუბრუნდა წიაღისეულ კლასიკურ აღქმას, რაც გულისხმობს იმ ფუნდამენტალურ ასპექტებს, როგორც არის ხელშეკრულების დადების, ვადებისა და შინაარსის განსაზღვრის თავისუფლება და ამ პრინციპებზე დაფუძნებით უკრაინის სამოქალაქო სამართლის კანონმდებლობის შემუშავებას.

დოქტორი კოტი არაერთ საინტერესო საკითხს ეხება, რომელთა შორის ხელშეკრულების თავისუფლების შეზღუდვა მოიხსენიება, როგორც მოქმედებათა ზღვრის დაწესება და არა მოცემული პრინციპის დასუსტება ან შეზღუდვა. სტატიაში მოყვანილია მრავალი მაგალითი სასამართლო პრაქტიკიდან, ასევე ავტორის მსჯელობა და სხვადასხვა მეცნიერის მოსაზრება, რაც მკითხველს ინფორმაციის მაქსიმალურად ფართო არეალს აძლევს. სტატიის ბოლო აბზაცში ავტორი აღნიშნავს „ხელშეკრულება შეიძლება ჩაითვალოს არჩევნის თავისუფლების ტოლფასად თანამედროვე საზოგადოებაში“. ამ ბოლო წინადადებით იგი ლოგიკურად ასრულებს ნამუშევარს და უხსნის მკითხველს მსჯელობის ფართო ჰორიზონტებს.

Oleksiy KOT

Doctor of Law, Kiev, Ukraine

Principle of Freedom of Contract and Its Essence in Civil Law of Ukraine

1. Law, especially civil law, is a reflection of the way and direction of change, elected by society and the state in certain moments of the history of its development.

It seems important to analyze changes not only in relation to specific institutions of private law, which on an incredibly regular basis become the subject of various studies, but also in relation to broad, as it can be said, core ideas which are the basis for civil legal regulation of social relations in general. Undoubtedly, the idea of freedom of contract in private law can be considered as the same.

This research does not attempt to formulate any characteristics, manifestations or features of freedom of contract, which are notable for qualitative scientific novelty. Rather, it is devoted to the analysis of certain trends accompanying the requirement on freedom of contract in the process of development of society, the state and law, the identification of the features of implementation of freedom of contract ideas in the modern private law of Ukraine, which will be used for scientific work and the work of developers of the Civil Code of Ukraine, which entered into force in 2004, as well as analysis of the implementation of the principle of freedom of contract in the practice of higher courts in Ukraine.

2. As it is known, freedom of contract as a concentrated general requirement, recognized as a legal doctrine, has emerged relatively recently. However, some of the requirements discussed in the modern private law as a part of the freedom of contract principle, have come a long way of growth and development.

An example of this can be the right of parties to the agreement on the free formulation of the terms and its manifestation in the conditions of struggle, or, on the contrary, under the weakening of the struggle against usury, which at various times was expressed by contradictory regulations: ranging from almost total ban on charging interest and ending with the full freedom of establishment of the rate of interests.

However, the requirement of freedom of contract has received the most widespread consolidation, as well as many other institutions of private law, during the codification of works. Reflection of the freedom of contract principle between the major codifications of nineteenth and twentieth centuries also depended on the nature of the objective economic and social changes in society and state, which, of course, were influenced by scientific thought and in such a matter legislators were guided to the

formation of legal norms.

Whence, during the adoption of the Civil Code of France the ideas of the French Revolution were strong. Of course, "Liberty, Equality, Fraternity" in public life could not penetrate to the provisions of the Napoleonic Code, despite the fact that in its preparation the convinced royalists were involved. Therefore, the French Civil Code was "thoroughly imbued" with the ideas of freedom of contract. At the time, Y.A. Kantorovich has written: "In the Napoleonic Code, published in the early nineteenth century, the principle of contractual freedom is carried out with the entire sequence: the parties by means of their will stipulate all the conditions of contract and consequences of all their obligations, the norms of law relating to contract law shall apply only when the parties failed to provide anything to the contract or forgot to provide any condition or simply did not settle their relations; in these cases, a gap or a lack of will of the parties shall be filled with the norm of law, which is "the presumed will of the parties." Thus, rules of law in contract law are entirely optional." [1, 52].

On the contrary, later, when romanticism of political changes collided with the harsh economic laws, more considerable restrictions of unreasonable freedom gradually appeared and in some cases came to economic oppression. Therefore, at the time of the adoption of the German Civil Code and the Swiss law of obligations a significant amount of rules and regulations were formed, which could not be contradicted by the terms of the contract, which clearly provided conclusion of the contract or limited the ability of persons to change the terms of contracts. However, these restrictions were also justified, in general, from the viewpoint of the overall direction of private law, in particular by the protection of the weaker party to the contract, the maintenance of free competition etc. In any case, regardless of the number of restrictions, freedom of contract has always been a fundamental principle of economic regulation [2, 90].

Domestic doctrine of civil law also did not stay aside from these general trends. Civil law of pre-revolutionary Russian Empire, which was under the influence of the French and later of German private law ideas, also recognized the general requirement of freedom of contract. As it was noted by the eminent scholar G.F. Shershenevich, freedom of contract with the elimination of subjective limitations, as well as the formalism being the next to the right of private property, was one of the main foundations of the modern legal order [3,448].

After the revolution, the changes in the political and economic foundations of society have left their mark on the entire branches of law, including the civil law. Under the rule of the planned economic system the freedom of contract frankly lost its central role in private-law contractual relationship. Other categories came to the forefront, such as contract enforcement and the conditionality of the conclusion of contracts by the means of acts of planning. In such circumstances, the contract had a subordinate position in relation to the plan, and in the scientific literature it was stressed that the timely and proper execution of the contractual relationship provided a solid basis for the successful

implementation of the plans [4, 55].

However, it would be a mistake to say that in this period of history the concept of freedom of contract was completely "filed as a history". According to A.S. Dovhert, in the real life at least small islands of freedom were still remained, which objectively demanded a private, rather than public regulation. It was a kind of "territory" of human freedom, which human had, in particular, in the sphere of family relations, turnover etc. Since 1985, there was a gradual expansion of this area of freedom [5, 37]. In the scientific literature of that period it was emphasized that concluding of unplanned agreements between legal entities, between them and citizens or between citizens – is the area of the "so-called autonomy, the implementation of a certain freedom. Entering into a contract legal entities and individuals have an opportunity to look after the security of their interests: initiative and independent, self-interest should lead to the largest (from the perspective of public positions) result." [6,30].

Later, after the transition to market methods of management, there was a gradual but irreversible return to the classical understanding of the idea of freedom of contract and its specific manifestations. In the early 90s civilists justified a fundamentally different correlation of plan and contract, "because in a market economy namely an agreement becomes the basis for the formation of the plan (and the purpose and content of the plan and the procedure for its approval are changed significantly), it should be recognized that the plan should not be construed as limiting the freedom of contract" [7,67].

Thus, during the period of planned economy, the principle of freedom of contract did not completely disappear from the horizon of civil law. In the end, the Civil Code of the Ukrainian SSR provided the individual components of this principle, fixing, for example, in Art. 4 the possibility of civil rights and obligations arising from the transactions prescribed by law, and as well from the transactions, which were not prescribed by law but did not contradict it.

Nevertheless, the above mentioned in no way calls into question the conclusion that in the process of a new codification of private law of Ukraine, as well as in other former Soviet republics, scientific thought has swept the idea of freedom of contract to a new level by returning it to the bosom of its classic understanding. It was reflected in the direct securing of freedom of contract as a fundamental principle of the civil legislation of Ukraine.

3. The basis of the requirement of freedom of contract are general social and common law ideas of freedom of the person and equality of parties at all stages of modern private law. As it was noted by I.A. Pokrovsky, whose works continue to have a huge impact on modern processes of development of private law, civil law, and originally itself was the right of individual human beings, its sphere of freedom and self-determination. Here the idea of man as the subject of rights was born, i.e., notion of personality as something legally separate and independent even in relation to the state and its authorities [8, 307]. If public law is a system of subordination, the civil law is a system of coordination; if the

former is the domain of power and subordination, the latter is an area of freedom and private initiative [9,44].

S.S. Alekseev expressed his point of view in the same manner, he claimed that private law is a sovereign territory of freedom based on law [10,351], it is a source of civilized freedom, its native, primal abode which does not have any alternatives available in a number of areas of social life [11,360].

Caution made by another outstanding civilist M.M. Agarkov is also significant in this sense: "for those who consider freedom as something unimportant, for those who need to band all people in a single mass of the vast mechanism, private law does not only have no value, but it is something that must be overcome" [12, 105].

According to the developers of the Civil Code of Ukraine, the cornerstone of private law is the position of the "genetic code" of civil relations: legal equality, free expression of will, dispositivity etc. [13,13]. Autonomy of will is a defining feature of civil relations which is well-known since Roman times and which requires participant's freedom, participation in the implementation of his interests, sanctioned and sanctified by law as a main features of participants. Own initiative in this case has a special role, which involves the ability to act at their own risk and take responsibility for their behaviour [14, 499].

Thus, the fundamental principle of freedom of contract is rooted in the essence of civil law, as a direct product of its features and characteristics. In this sense, there is clearly visible the continuity in qualification of the Institute of contract in private law, its understanding and significance by the developers of the new Civil Code of Ukraine..

As it was noted by I.A. Pokrovsky, every contract is an exercise of private autonomy, the implementation of the active freedom, which is a necessary assumption of the civil law. As a consequence, the origin of this area is the principle of contractual freedom. Along with the beginning of private property this principle is one of the cornerstones of modern civil order. The destruction of this principle would mean a complete paralysis of civilian life, its total immobility [15, 247–248].

Y.N. Shevchenko expressed her opinion in the same manner: the contract as a legal institution in the highest degree corresponds to the onset of civil rights - equality of persons, dispositivity in their relationship (resolving issues at their own discretion), the initiative in the occurrence of these relations [16,231].

These judgments clearly indicate that as of today there is a return to the real natural understanding of both the contract and the principle of contractual freedom.

However general and abstract the above statements of civilists and their conclusions seem to be – in fact this is not so. They play (and should play!) a very important role at any stage of existence of rule of law. The origins of this idea, located in the bowels of private law as such, should be taken into account, in the first place, in law enforcement sphere in the event of situations that are not directly regulated by the law. Meanwhile, it is not the most important thing. Much more important is the fact that all legal limitations of requirement of the freedom of contract should be considered and applied solely through

the prism of this requirement, which is a part of the essence of private law. Taking into consideration the provided nature of the freedom of contract idea, its limitations should be formulated for a reason, not because of notorious protection of the interests of the state (or rather, protection of individual state officials), which traditionally tries in all cases without exception to put their own interests above the interests of the individual not because of the will of legislator in the specific moment of time. On the contrary, any restriction of freedom of contract should be displayed as part of a compromise with the precepts of not less general and total principle of private law. In this case, as history shows, the restrictions on freedom of contract have been developed - and based on the protection of the weak party in the contract, prevention of the violation of "higher" principles of good faith, reasonableness and equity etc. Only in this case the principles of civil law really get their full implementation, and civil law itself will turn into an effective instrument of economic development in general.

In turn, the essence of the freedom of contract idea can be very generally defined as guaranteed by the rule of law possibility of any member of the civil relations to neglect, within certain limits, coercion of the third parties and authorities in questions as to entering into a contract relations and determination of their content.

4. According to p. 1 of Art. 19 of the Constitution of Ukraine legal order in Ukraine is based on the principles, according to which no one can be forced to do something that is not required by law. This initial postulate of individual freedom is the basis for the rule of law in general, and finds its expression within different spheres of legal regulation.

The main regulator of social relations of a private nature is civil law. Namely its standards accompany the person from birth till death, and sometimes, these standards capture even longer period (nasciturus rights in the succession law, copyright law etc.). The Civil Code is not only a major act of civil law, but also the basis for the whole system of private law, the code of life for the whole civil society [17, 241]. Therefore, if the idea of freedom of contract had to receive a direct regulatory acceptance, it, of course, should have happened within the provisions of the new Civil Code of Ukraine.

As of today, it is possible to talk about the realization of the idea of freedom of contract in civil law at several levels.

The first and basic level is to secure freedom of contract as the start of the civil law in Sec. 3 p.1 of Art.3 of the Civil Code of Ukraine. Essentially, all the statements enclosed in Art. 3 of the Civil Code of Ukraine are universal, fundamental requirements that concern all the rules of civil law without exception. According to the intention of the authors of the new Civil Code of Ukraine, listed in Art. 3 of the Civil Code of Ukraine the principles are statements of natural law, and this character shall not disappear in connection with their registration in positive law, but only emphasizes the fact that it is a natural right, coming from the rationality and reasonableness, is the primary source of the modern civil rights [18, 9].

In general, such a characteristic of the provisions of Art. 3 of the Civil Code of

Ukraine correlates with the traditional understanding of the principles of law as guidelines, basic principles that express the objective legal normalities, trends and needs of society [19, 98; 19, 223]. Nevertheless, the principles of law are often indicated with regulatory character or enforceability in order to consolidate their power in the law. On the contrary, general principles of civil law mentioned in Art. 3 of the Civil Code of Ukraine have received regulatory consolidation due to the perception of them as obligatory in accordance with the requirements of life itself, natural law.

So, taking into account the abovementioned option, the civilists' opinion considering the principle of freedom of contract as a civil right seems to be motivated [20, 211]. Nevertheless, the Ukrainian legal literature contains doubts as to the general character of the principle of freedom of contract. In particular, it is noted that freedom of contract is exclusively related to the sphere of contractual relations and, therefore, it should be recognized as a principle of contract law [21, 118]. However, it is difficult to agree with such statement, because in the pre-cited approach several important points were neglected.

Firstly, the principle of freedom of contract is directly linked with the implementation of certain aspects in other sub-sectors and institutes of civil law, for example, with the idea of the free disposition of property. Secondly, it is likely that in the case of securing freedom of contract only as a principle of contract law in the relevant section of the new Civil Code of Ukraine, its value would be reduced solely to the regulatory function. In such a case, the meaning of this idea as a basis for the formation of positive law would be lost, the manifestation of which is the requirement of accounting the provisions of Art. 3 of the Civil Code of Ukraine in the creation of new legal rules, which has been repeatedly mentioned in the civil law literature [22, 10; 22, 39]. And finally, thirdly, recognition of freedom of contract as presupposition of all modern civil rights suggests that the restriction of realization of this idea should meet the criteria of natural law, namely reasonableness, social necessity, proportionality etc [23, 9]. In other words, any restriction of the idea of freedom of contract, as it was mentioned previously, should be based on general principle of law.

The second level of regulatory consolidation of the idea of freedom of contract is the provisions of Art. 6 of the Civil Code of Ukraine, according to which parties have the right to conclude a contract, which is not stipulated in the acts of civil law, but meets the general principles of civil law (p. 1). The parties have the right to settle in the contract, which is prescribed by acts of civil law, their relations, which are not regulated by these acts (p. 2 of Art. 6). The parties to the agreement may recede from the civil law and settle their relations at their own. The parties to the contract may not recede from the provisions of the civil law, if these acts clearly indicate this, and if the parties are bound by the provisions of civil law which derive from the content or substance of the relationship between the parties (p. 3 of Art. 6).

Perhaps, namely the Art. 6, or rather its third part has caused the most debate in

the scientific literature after the new Civil Code of Ukraine entered into force. For example, the position of M.N. Sibilev deserves due attention. M.N. Sibilev appreciates the direction of p.3 of Art.6 of the Civil Code of Ukraine but, however, he does not agree with the instructions provided in this Article as to the impossibility of deviation from the provisions of civil law due to reasons derive from the content or substance of the relationship between the parties [24, 59].

However, in addition to interesting ideas, the literature contains openly dubious claims, for example, the claim that p.3 of Art.6 of the Civil Code of Ukraine does not have any relation to the principle of freedom of contract [25, 446]. though even after cursory reading of the text of the norm the fallacy of this position became obvious.

Without a doubt, the provisions of Art. 6 of the Civil Code of Ukraine do not comply with the theory of commercial law where the state has traditionally a major role both in the legal relations and in the sphere of legal regulation of these relations. "It should be noted – writes N.S. Kuznetsova – that our opponents, the representatives of science of commercial law, met with “hostility” this rule of law and with varying degrees of re-gularity try to amend Art. 6 of the Civil Code of Ukraine. Even by itself this fact indicates that the provisions of this article are deeply democratic by their content and do not fit the vision of "representatives of commercial law" about the general principles of "legal commercial order", enshrined in Art. 5 of the Commercial Code of Ukraine" [26, 295].

In general, evaluating primarily the provisions of Art. 6 of the Civil Code of Ukraine, which, however, find its reflection in other norms of this Code, the contract has a priority position compared to the norm of civil law (of course, with existing exceptions). We can therefore agree with the opinion that Article 6 of the Civil Code of Ukraine brings a civil contract to a new level in the mechanism of legal regulation, as at the first stage (the stage of legal regulation) not law or other act of civil legislation but the contract itself is the source of a legal standard that will define the model of proper behaviour of the parties [27, 405].

The third level of regulatory consolidation of the idea of freedom of contract is the Art. 627 of the Civil Code of Ukraine: in accordance with Article 6 of this Code the parties are free to conclude a contract, to choose a contractor and determine the conditions of the contract with regard to the requirements of the Code, other acts of civil law, customs of business turnover, the requirements of rationality and justice. In contracts involving an individual consumer legislation takes into account the requirements of consumer protection.

There can be no doubt that the purpose of this article is to consolidate the main content of the rules of freedom of contract in private law. At the same time, even textually, it is directly connected with the provisions of Art.6 of the Civil Code of Ukraine. This means that the provisions of Art.627 of Civil Code of Ukraine used to be implemented in close cohesion with the requirements of the contract and the relationship between civil law.

The fourth level of regulatory consolidation should be recognized as individual rules of the Civil Code of Ukraine, especially those which are dedicated to the regulation of contractual relations, but not in ways that are specified in Art. 627 of the Civil Code of Ukraine.

Thus, the legislator came to realization of the idea of freedom of contract in the positive law deeply enough, providing logical stage structure of norms and securing it as a fundamental principle of civil law principle of freedom of contract, followed by the disclosure of its substantive content, which requires separate analysis.

5. As it was already noted, the Art. 627 of the Civil Code of Ukraine specifies the freedom of contract by reference to the freedom in the contract, the choice of contractor and determining the conditions of the contract.

Within the framework of the doctrine of civil law, even the researchers who insist on the impossibility of expanded or restrictive interpretation of the above rules, agree that freedom of contract can be expressed and find its expression in other aspects of contractual freedom. [28, 39-40]. In the scientific literature, for example, the freedom to choose the form of the contract [29, 54], the type of contract, amendments, extension and termination of the contract [30, 66-67] etc. receive their individual mentions [31, 36].

Of course, many of the mentioned in scientific literature additional manifestations of freedom of contract can in one or another way be interpreted in the thought of the principle of contractual freedom, enshrined in Art. 627 of the Civil Code of Ukraine. However, the limitation of this principle only to the provisions of Art. 627 of the Civil Code of Ukraine still seems inappropriate. On the contrary, taking into consideration the comprehensive nature of the idea of freedom of contract to the private law which is perceived by Ukrainian legal order due to the fact of fixing this idea among the general principles of civil law (Art. 3 of the Code), any limitation of freedom of contract as such does not meet the general orientation, general core of modern civil law. However, if we talk about the basic elements, the directions of this principle, it becomes clear that they are just set out in Art. 627 of the Civil Code of Ukraine.

So, for example, statements that **the parties are free to conclude a contract** are of a high importance. As it was rightly pointed out by T.V Bodnar, the legislative technique of fixing the rules of conduct in the provisions of law in this case suffers from faults because literally individuals and legal entities will become contracting parties after the conclusion of contract. However, the contents of the rules, the meaning stated in these words by the legislator do not become unclear. This provision clearly assumes the further implementation of the contract within the contractual sphere of the provisions mentioned above the p.1 of Art.19 of the Constitution of Ukraine, as well as p. 2 of Art. 14 of the Civil Code of Ukraine, in the sense of which a person cannot be forced to take action, the performing of which is not obligatory for him or her. On this basis, Art. 627 of the Civil Code of Ukraine allows a person to have a choice whether to enter or not to enter the contractual relations, while prohibiting all other participants of civil relations to prevent the impleme-

ntation of any behaviour selected by person, as well as to influence the choice in unlawful means.

The following case may serve as an example of practical implementation of this provision. By the decisions of the Executive Committee of the Kharkiv City Council dated 28.12.2011 № 940 "On the determination of services for removal of household wastes in the city of Kharkiv by the executive" LLC "Kharkiv Ekoresurs" was established as the executive of services. Pursuant to the requirements of Art. 35-1 of the Law of Ukraine "On Waste" dated 05.03.1998 №187/98-BP, Art. 20, 21 of the Law of Ukraine "On Housing and Communal Services" dated 24.06.2004 №1875-IV the company sent a defendant a draft contract on services for domestic waste removal, signed by the director and sealed, annex to the contract, as well as tariffs for services, rules on services, the list of the categories of persons who have benefits as to payments for housing and communal services. However, the defendant made no actions on the adoption of the conditions, in connection with this fact the plaintiff appealed to the court demanding the defendant to enter into the agreement. By denying the claim, Krasnoarmeyskiy District Court of Kharkiv in its judgment dated 25.12.2012 pointed out that the basic principle of regulation of civil relations, among others, is the principle of freedom of contract – Sec. 3 p.1 of Art. 3 of the Civil Code of Ukraine. The content of this principle in accordance with Art. 627 of the Civil Code of Ukraine lies in the fact that the parties are free to conclude a contract, to choose the contractor and determine the conditions of the contract with regard to the requirements of the Code, other acts of civil law, customs of business turnover, the requirements of rationality and justice. Based on the above, the Court concludes that no one can be forced to contract and assumed with corresponding obligations. According to Sec. 2 p. 2 of Art. 4 of the Civil Code of Ukraine the acts of civil law, including the laws of Ukraine, shall be adopted in accordance with the Constitution of Ukraine and this Code. Thus, the Civil Code of Ukraine is the act of a special action in the civil-law relationship, which has the highest legal force in the system of legal acts compared to other Acts, which must comply with the Civil Code of Ukraine. The provisions of those legal acts, which are contrary to the Civil Code, cannot be applied [32, 39-40]. Supreme Specialized Court of Ukraine for civil and criminal affairs denied the plaintiff's claim to institute appeal proceedings, because it considered that the courts of first and appeal instances had not violated the rules of substantive or procedural law in making decisions. [33, 34]

The freedom to define a counterparty under the contract is also not least important. In this way, in 2008, between the plant, the bank and the company the contract of factoring was adopted, but later the plant turned to the economic court for recognition of the contract as void. The Supreme Economic Court of Ukraine upheld the decisions of the economic courts of previous instances and relying on the rules on freedom of contract noted that according to p.1 of Art.1079 of the Civil Code of Ukraine the parties to the factoring contract are the factor and the client. However, the rules of civil law do not contain a direct prohibition to a third party – the debtor - to enter into a factoring contract.

Accordingly, the adopted by the parties factoring contract is not contrary to the law, since there is no prohibition on the conclusion of a tripartite factoring contract. It also does not contradict the essence of factoring contract, since the debtor was a party to factoring transactions, and his rights and obligations are defined in Art. 1082 of the Civil Code of Ukraine, according to which the debtor is obliged to make a payment to factor [35].

Further, the participants of civil relations **are free to determine the type of contract**. In particular, they may enter a contract which is stipulated by law or not stipulated by acts of civil law. For example, in one of the cases the courts established that the parties had concluded the contract of the debt instalments, under which the plaintiff should return the debt to the bank account or in cash to the defendant. The contract determined the order and timings of performance of liabilities. The contract provides the liability of the parties in the event of default. Then, the plaintiff brought an action to the Economic Court of Mykolaiv Region and claim to invalidate the contract of debt instalments. In support of the claim the plaintiff referred to the failure of compliance with the requirements of the current legislation by the parties at the stage of conclusion of the contract and its uncertainty due to the legal nature of the contract. The decision of the Economic Court of the first instance satisfied the claim, however, the Economic Appeal Court of Mykolaiv Region reversed the decision of the Economic Court of first instance and adopted a new decision and denied the claim. When upholding the decision of the Odessa Economic Court of Appeal, the Supreme Economic Court of Ukraine proceeded from the following. Art. 6 of the Civil Code of Ukraine and Art. 174 of the Commercial Code of Ukraine provide parties with the right to conclude contracts which are non-stipulated by law, parties to a contract may derogate from the civil law and settle their relations at their own discretion. Therefore, on the basis of the provisions of the above regulations, the plaintiff and the defendant have the right to conclude a contract, which is not stipulated by law and which is not among pro forma and model contracts prescribed by the legislation. This contract in accordance with general rule shall be set out in the form of a single document, signed by the parties and sealed, the parties agreed on the subject, price and term of the obligations. In addition, as follows from the case, the plaintiff agreed to the terms of the contract by acknowledging the debt completely, and committed banking operations towards performance of his obligations. The court of appeal rightly pointed out that the current legislation does not provide the necessity of guidance in the contracts, the conclusion of which is related to the results of the previous business transactions, the content of the latter, in particular, the name, quantity of goods, works or services, grounds of certain amount of debt, source documents in support of the business transactions performed by the parties [36]. Among other things, the parties of the future contract according to the general rule **are free to determine its terms**.

In 2010 the Supreme Court of Ukraine considered the case as to the recovery of funds and a counter claim for recognition contract as void. The courts established that in 2006 the plaintiff and the defendant concluded a main contract for construction of facili-

ties. For violation of terms of the contract which were stipulated in additional agreements by the fault of the contractor, the customer had the right to charge the contractor a contractual penalty of 0.1% of the outstanding or improperly performed work for each day of delay in their implementation. While submitting an action to the Supreme Court of Ukraine with the application to review the decision of the Supreme Economic Court of Ukraine dated 03 March 2010, the plaintiff pointed out that the appeal court in the instant case applied to legal disputes Art. 546, p. 3 of Art. 549 of the Civil Code of Ukraine and came to the conclusion that the paragraph of the main contract as to the assessment of the contractual penalties as a percentage of non-performance or improper performance of the obligation does not correspond to the current legislation and is contrary to the definition of interest and penalties, the principles of reasonability and equity of the agreement, violates the rights and interests of the defendant. However, in similar cases and in the same circumstances the Supreme Court applied the same substantive law but made the opposite conclusion that the contract penalty which is calculated as a percentage of non-performance or improper performance of contractual obligations meets the requirements of the law. While satisfied the claim and reversed the decision of the Supreme Economic Court of Ukraine in this case, the Supreme Court of Ukraine proceeds from the following. The right to establish other than those provided by the Civil Code of Ukraine ways as to enforcement of the obligations defined by p. 2 of Art. 546 of the Civil Code of Ukraine, which is consistent with the freedom of contract stipulated by Art. 627 of the Civil Code of Ukraine. Thus, at the conclusion of the contract subjects are endowed with the right to enforce the commercial obligations by establishing a separate type of liability – contractual penalties for non-performance or improper performance of contractual obligations, in particular prescribed by p. 8.3. of the main contract [37].

The abovementioned elements of the freedom of contract principle in private law of Ukraine, as it was already noted, are not exhaustive, however, they provide grounds to assert with confidence that they are the main directions of the implementation of this principle. Of course, in judicial practice there are examples of the successful defence of the participants of civil relations in the frameworks of other elements of the principle of freedom of contract, in particular, freedom of form of a contract. However, in essence, the mechanism of the implementation of these components is similar to the principles mentioned above.

It should be underlined that **the general permission to participants of civil relations to deviate from the rules of civil law** has no reference to stages and dynamics of a contractual relationship. There are sufficiently large number of judgments delivered by the courts on the basis only (or, among other things) of the provisions of Art. 6 of the Civil Code of Ukraine [38]. Nevertheless, the potential of this norm is disclosed more fully in the case of its application in the connection with the provisions of Art. 4 of the Civil Code of Ukraine, which determines the list and the hierarchy of acts of the civil law. It allows us to formulate the following rule: the parties of the future treaty may not only deviate from

the statements of the civil law but also according to general rule are not obliged to consider not relating to the civil law statements of legislation instrument which are not statutory under the public law statements, but to some extent regulate the activity of one of the parties to the contract.

In this sense, the one of the cases reviewed by the Supreme Court of Ukraine should be noted. According to the circumstances of the case the bank and the bar association signed the contract on legal assistance in 2009, which regarded, inter alia, the collection of overdue debt in the bank's favor, including pre-trial settlement, court proceedings, representation in enforcement proceedings etc. Under the contract, the bank should pay the fee to the bar association exclusively for the achievement of the final result: in case of crediting the bank's account with borrower's funds – 10% of the funds which were actually received by the bank; if the bank takes over the pledged property or obtain any other assets towards debt repayment – 8% of the appraised value of the mortgaged property or assets; in the case of the restructuring of obligations of the borrower – 1% of the restructured liabilities. According to the bank, the terms of the payment of a fee were contrary to the requirements of p. 1 of Art. 901, p. 1 of Art. 903 of the Civil Code of Ukraine and the Model Rules of Professional Conduct wherefore the bank asked to recognize the contract as a null and void.

By denying the claim, the Court of First Instance proceeded from the fact that during the period of the contract lawyers provided a legal assistance to the bank debt recovery from the borrowers, which is evidenced with the related reports and is not disputed by the parties. In accordance with the principle of freedom of contract, enshrined in Art. 627 of the Civil Code of Ukraine, the parties voluntarily entered into a contract to provide services for a fee and independently determined the size and order of payment. Current legislation does not prohibit the determination of the amount of payment (fee) for the services (legal assistance) as a percentage of the final result achieved (actually charged debt). According to the payment documents the lawyers were paid namely for the providing legal assistance. Therefore, the plaintiff's reference to the fact that the contract and its annexes did not meet the requirements of Art. 203, 901, 903 of the Civil Code of Ukraine, the Law of Ukraine "On Advocacy" dated 19.12.1992 №2887-XII, Model Rules of Professional Conduct were baseless. The judges of the courts of appeal and cassation also agreed with these conclusions.

In reviewing the court decisions of this case, the Supreme Court of Ukraine has also agreed with these conclusions, however, among other things, added that Model Rules of Professional Conduct is applied only to lawyers and their professional activity and is not the act of civil legislation within the meaning of Art. 4 of the Civil Code of Ukraine [39]. In this connection, there were no grounds for recognition the contract as void. Later, this legal position was re-announced in a letter of the Supreme Court of Ukraine dated 04.01.2014 the "Analysis of the implementation practice of the Art. 16 of the Civil Code of Ukraine by courts." [40].

6. As is seen from the above-mentioned examples, Ukrainian courts quite often use the standards of the Civil Code of Ukraine, fixing the principle of freedom of contract in the private law. However, one can hardly deny the fact that the action of this principle does not have absolute nature and is not the same for different situations. On the contrary, the history of private law suggests that the implementation of freedom of contract is subject to known restrictions in some constructions.

Under the meaning of Art. 627 of the Civil Code of Ukraine in accordance with Art. 6 of the Code, the parties are free to conclude a contract, to choose the contractor and determine the terms of the contract with regard to the requirements of the Code, other acts of civil legislation, customs of business turnover, the requirements of rationality and justice.

Thus, the first restriction of the principle freedom of contract realization are **statements of civil legislation acts**. At the same time, the indicated restriction is applied “in accordance with Art. 6 of the Code”.

As mentioned above, according to p. 3 of Art. 6 of the Civil Code of Ukraine the parties to the contract may derogate from the provisions of civil legislation and settle their relations at their own discretion. The parties to the contract may not derogate from the provisions of the civil legislation if these acts clearly indicated on this and if the obligatory character of the provisions of civil legislation for the parties results from their content or substance of the relationship between the parties. It follows from the indicated that the implementation of the freedom of contract idea within specific relationships is limited not by any act of civil legislation, but only by mandatory rules, although these provisions are not referred to as “mandatory” in the text of Art. 6 of the Civil Code of Ukraine.

In fact, this approach by itself should not cause any rejection, since it is quite consistent in keeping with the traditional regulation of public relations by the civil legislation rules. In addition, the provisions of p. 3 of Art. 6 of the Civil Code of Ukraine in comparison with the previous codifications contain fundamentally new approach to the relationship of mandatory and optional rules. If classic, though not unobjectionable, approach to determining the nature of the rule lies in the fact that optionality of rule of conduct must be stipulated separately, then today, according to A.S. Dovgert, a presumption of optionality of private law rule is established [41]. It is the ratio of optional and mandatory rules laid down in p. 3 of Art. 6 of the Civil Code of Ukraine, has generated patchy response of the scientists.

For example, referring to the vagueness of the criteria for the rules division into mandatory and optional, some researchers oppose the laid down approach on the merits and propose to set a rule in p. 3 of Art. 6 of the Civil Code of Ukraine, according to which all that does not contradict the legislative acts and the general principles of civil legislation is allowed in the contract [42].

In fact, heavy criticism was heaped on statements of p. 3 of Art. 6 of the Civil Code of Ukraine by O.P. Podtserkovnyi, according to whom it is generally accepted that the provisions of the civil legislation acts from the Constitution of Ukraine to the bylaws

adopted on the basis of the laws in the absence of special reserves are naturally obligatory. However, p. 3 of Art. 6 of the Civil Code, according to the scientist, ignores this postulate and involves searching for the item of obligatoriness in the content of all rules of civil law, even in those which are recognized as obligatory by only one criterion – the absence of reservation about the possibility of free contract conclusion. Such search for obligatoriness of civil law rules is not only devoid of theoretical justification, but is not adapted to practical implementation. The solution of the question of what kind of item in the content of the law rule indicates that it is obligatory may be the subject of litigation but at the stage of conclusion of the contract it looks so abstract that it inevitably provokes a chaotic retreat from the provisions of the civil legislation or ignoring p. 3 of Art. 6 of the Civil Code [43, 80].

It is advisable to apply separately to the understanding of freedom of contract in the doctrine of commercial law, the representative of which is O.P. Podtserkovnyi. Here it is appropriate to point out that calls for a total ban in the contract area of anything that is not explicitly permitted by law, can only be described as an attempt to reverse the logic of development of the civilistic idea.

At the same time, the arguments about the possible practical problems of differentiation of optional and mandatory rules are noteworthy, first and foremost, for the ordinary members of civil relations. Possible practical problems are caused by inconsistency or rather the imperfection of the Civil Code of Ukraine, which directly pointed out their mandatory nature only in a small number of rules, however, it should be taken as a given, and the task of the doctrine and judicial practice consists in disclosure and justification of the chosen criterion applicable to the individual rules of civil legislation.

So, under the meaning of p. 3 of Art. 6 of the Civil Code of Ukraine mandatory rules are primarily those that contain a direct reference to their mandatory nature [44, 11; 44, 98-99]. P. 2 of Art. 260 of the Civil Code of Ukraine, according to which the procedure for calculating the limitation period cannot be changed by agreement of the parties, may be indicated as an example. In such cases, there shall not be problems with determining the nature of the rule.

It is much harder to determine whether a rule is mandatory, based on its content. Firstly, under general principles, the rules, which allow the existence of other principle only if it is established exclusively by law, may be considered mandatory. For example, according to p. 1 of Art. 425 of the Civil Code of Ukraine the moral rights of intellectual property remain in force without limit of time, unless otherwise is provided by law. According to regulations of p. 1 of Art. 344 of the Civil Code of Ukraine, a person who faithfully took possession of another's property and continues openly, continuously to own real estate within ten years or movable property – within five years, acquires the ownership right for the property (acquisitive prescription), unless otherwise is provided by this Code. In such cases, the possibility to change the rules is formulated as an exception. Since exceptions cannot be interpreted broadly, in the absence of other guidance on this

matter, the change of the rules of conduct laid down in this rule by the contract shall be recognized impossible.

Secondly, the mandatory nature of rules may appear from the fact, which legal consequences follow the non-compliance with the rule. For example, according to par. 1 of p. 1 of Art. 739 of the Civil Code of Ukraine perpetual annuity payer has the right to cancel the annuity agreement. The parties may not change this rule in the contract, since by virtue of the statements of par. 2 of p. 1 of Art. 739 of the Civil Code of Ukraine, the contract term under which a perpetual annuity payer cannot cancel annuity agreement is void. A similar method was used by the legislator in regulating the form of the transaction on the enforcement of obligations. Thus, p. 1 of Art. 547 of the Civil Code of Ukraine states that the transaction on the enforcement of obligations is made in writing. As a general principle, set in p. 1 of Art. 218 of the Civil Code of Ukraine, the failure of the parties to comply with the written form of the transaction established by law, does not have the consequence of invalidity unless authorized by law. Therefore, there shall be a separate indication in p. 2 of Art. 547 of the Civil Code of Ukraine to the fact that failure to comply with the written form of the transaction on the enforcement of obligations entails its invalidity, to add a mandatory nature to the rule of p. 1 of Art. 547 of the Civil Code of Ukraine.

Thirdly, other factors may indicate a mandatory nature of the rule, among which nature of legal relations, arising from regulatory action of the rule, occupies an important place. For example, it is unlikely to require a separate rule, which would establish the inability of the contracting parties to change the content of property rights by their agreement. According to p. 1 of Art. 515 of the Civil Code of Ukraine change of one creditor for another is not allowed in the liabilities *inseparably associated* with the identity of the creditor, in particular in the liabilities for reimbursement of damages caused by injury, other harm or death. The nature of these legal relations does not imply the possibility of assignment of these rights, which is confirmed in special studies [45, 100-101].

Actually, even the rule formulated as a ban cannot always be regarded as mandatory. As an example, the provisions of p. 2 of Art. 17 of the Law of Ukraine "On Pledge" dated 02.10.1992 №2654-XII may be pointed out, according to which the pledger may transfer the mortgaged property only with the consent of the pledgee. Although the question of the consequences of a breach of this regulation remains controversial both in the literature and the judicial practice, however, there is a reason to believe that a ban on disposal of pledged property at the sole discretion of the pledger formulated in the law shall not entail the voidability of the relevant contract. Pledge of property must not interfere the owner to dispose of its property [46, 136]. According to G.F. Shershenevych, there are no grounds to restrict the pledger's possibility to sell, donate the pledged things since a lien as proprietary right, follows the thing everywhere [47, 357]. Thus, the prohibition of the pledger to dispose of the object of pledge does not constitute the essence of the lien, which is reduced to the ability to satisfy its claims from the value of things, what is not affected

by the identity of the owner. Taking into account the foregoing, the violation by the pledger of the indicated ban and the conclusion of the contract of sale of the pledged thing shall not be deemed to be the basis for invalidation of such contract.

Confirmation of the above-mentioned approach includes a few examples of judicial practice. For example, in one case on the recognition of the contract null and void, the Supreme Commercial Court of Ukraine has concluded that the non-compliance of the transaction with the legislative acts as the basis of its invalidity should be based on the violation by the transaction (or part of it) of the mandatory provisions of the legislation or the transaction realization in contrary to the content or substance of legal relations of the parties [48].

In another case, the carrier applied to the local council with a claim for compensation for the recovery of damages caused by a travel privilege of certain categories of persons. It was found during the case consideration that under the terms of contracts between the council and the carrier, the latter allocates at least 30% of the seats of the transport vehicle for unsubsidized transportation of the privileged categories of citizens subject to their availability. Despite the presence of these terms in the contracts, the Commercial Court of First Instance satisfied the claim on the basis of the norms of law of Ukraine “On Automobile transport” as of 05.04.2001 №2344-III and regulations of the Cabinet of Ministers of Ukraine as of 18.02.1997 №176 “On Approval of Rules of passenger transport services provision” which include full compensation for the relevant losses of the carrier at the expense of the local budget. However, the Supreme Commercial Court of Ukraine disagreed with the findings of the local commercial court and pointed out that according to Art. 6 of the Civil Code of Ukraine the parties to the contract may derogate from the provisions of civil legislation and settle their relations at their own discretion. The parties to the contract may not derogate from the provisions of the civil legislation, if these acts clearly indicated on this, and if the obligatory character of the provisions of civil legislation for the parties results from their content or substance of the relationship between the parties. The Law of Ukraine “On Automobile Transport” and the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Approval of Rules of passenger transport services provision” does not indicate that the parties have no right to retreat from their provisions on the compensation of losses. In such circumstances, the parties must be guided by the terms of their contracts, in particular, the terms under which the plaintiff undertook to provide services for the unsubsidized transportation of the privileged categories of citizens [49].

In another case, on the basis of p. 3 of Art. 6 of the Civil Code of Ukraine, the Supreme Commercial Court of Ukraine has agreed with the conclusions of the commercial court of appeal that the grounds for the recovery of rent in two-fold amount from the defendant are not available. Despite the “categorical” nature of regulations of p. 2 of Art. 785 of the Civil Code of Ukraine on the right of the lessor to demand payment of a penalty equal to two-fold fee for the use of the thing, the court of cassation has given priority to

the contract terms in which the parties derogated from the provisions of p. 2 of Art. 785 of the Civil Code of Ukraine and settled relationship at their discretion [50].

The indicated allows to suggest that p. 3 of Art. 6 of the Civil Code of Ukraine, among other things, can remove the shortcomings of legislative methods of the formation of laws. In particular, using this rule the private law of Ukraine moves away from the so-called “traditional” understanding of a mandatory rule, expressed in categorical statements. And as can be seen from the above examples, the courts are actively using p. 3 of Art. 6 of the Civil Code of Ukraine. Therefore, the Civil Code of Ukraine may be blamed only for the fact that the rules with direct reference to the mandatory nature constitute a small part of the total number of mandatory rules in civil legislation at the moment. However, it seems, that there is not a reason to change the approach laid down in Articles 6, 627 of the Civil Code of Ukraine. Rather, it is a question of possible difficulties in answering the question about the mandatory nature of a rule by an average person. In other words, this situation is reminiscent of the well-known comparison of the BGB, as it is written for lawyers, and the Civil Code of Napoleon, as it is created for the ordinary people. At the same time, it does not affect the progressive nature of the BGB provisions. The freedom of contract in accordance with Art. 627 of the Civil Code of Ukraine is also limited to **customs of business turnover**. This provision should be recognized quite controversial, because, according to p. 2 of Art. 7 of the Civil Code of Ukraine the practice contrary to the contract or acts of civil legislation does not apply to civil relations. Therefore, the contract is given a priority in comparison with the practices in matters of regulatory action.

One more restriction of the freedom of contract principle in Art. 627 of the Civil Code of Ukraine includes the **requirements of rationality and justice**. In this case, it comes to providing priority to the principle of equity, good faith and reasonability set in par. 6 of p. 1 of Art. 3 of the Civil Code of Ukraine over the principle of freedom of contract. This leads to two conclusions. Firstly, in the framework of the basic principles of civil legislation, fixed in the provisions of Art. 3 of the Civil Code of Ukraine there is an internal hierarchy. Secondly, according to Art. 627 Civil Code of Ukraine, the lack of an indication on the good faith as an item limiting the action of freedom of contract should not be taken literally: good faith with regard to the freedom of contract has the same effect and the meaning, as equity and reasonability. In particular, this is confirmed by the position of the Constitutional Court of Ukraine.

Thus, in decision №7-rp/2013 dated 11.07.2013, the Constitutional Court of Ukraine noted the following. Provisions of p. 1, p. 2 of Art. 18 of the Law “On Consumer Rights Protection” dated 12.05.1991 №1023-XII set that the seller (performer, producer) shall not include terms that are unfair in the contracts with the consumer. Terms of the contract are unfair if, contrary to the principle of good faith, it results in significant imbalance of contractual rights and obligations to the detriment of the consumer. P. 3, p. 4 of Art. 18 of the Law “On Consumer Rights Protection” state some unfair contract terms, the list

of which is not exhaustive. The same par. 4 of p. 1 of Art. 21 of the Law “On Consumer Rights Protection” establishes that for the purposes of this Law and related legislation on consumer rights protection, the rights of the consumer are considered violated in any case, if the principle of equality of parties to the contract, to which the consumer is also a party, is violated. The Constitutional Court of Ukraine proceeds from the fact that the requirement of accrual and payment of penalties under the contract of consumer credit, which is clearly excessive, does not meet the principle of equity, good faith and reasonability specified in par. 6 of Art. 3, p. 3 of Art. 509 and p. 1, p. 2 of Art. 627 of the Code as a component of the general constitutional principle of the rule of law. The possibility of the creditor to charge excessive amounts of money from the consumer as a penalty distorts the actual legal assignment as a reasonable means of stimulating the debtor to perform the basic monetary obligation, the penalty is converted into an unfair excessive load for the consumer and the source of unnecessary additional revenue of the creditor. The Constitutional Court of Ukraine believes that, given the provisions of p. 4 of Art. 42 of the Constitution of Ukraine, consumer’s participation in the contract as the weaker party, subject to special legal protection in the relevant legal relations, narrows the principle of equality of participants of civil relations, and freedom of contract, in particular in the contracts on consumer credit provision in the payment of consumer interest for delay in repayment of the credit. The limits of the principle of freedom of contract are defined by the legislation taking into account criteria of equity, good faith, proportionality and reasonability. Besides, the state should support on the principles of proportionality a balance between the public interest of effective redistribution of money savings, the commercial interests of the banks to obtain a fair income from crediting and the rights and lawful interests of consumers of their credit services. Thus, the Constitutional Court came to the conclusion that the terms of the contract of consumer credit, its conclusion and execution shall comply with the principles, according to which the identity of the consumer is considered to be a weaker party to the contract and is subject to special legal protection based on the principle of equity, good faith and reasonability [51].

In addition to these regulations, the civil legislation of Ukraine provides a whole range of cases in which the effect of the freedom of contract is somehow limited. They may be associated with the type of contract construction (contract of adhesion, a public contract etc.), the nature of the primary relationships (pre-emptive right to purchase a share in the property right, share in the authorized capital of the company etc.), form of the contracts, participants of the contractual relationships and with other elements of legal relations. However, in general, all these restrictions are completely absorbed by the constraints indicated in Articles 6, 627 of the Civil Code of Ukraine in the form of mandatory norms and the principle of equity, good faith and reasonability.

Nevertheless, even in the analysis of the “classical constraints” of the freedom of contract it should be noted that the Civil Code of Ukraine sometimes is opted for giving more autonomy to the contracting parties. For example, within the meaning of p. 1 of Art.

635 of the Civil Code of Ukraine the preliminary contract establishes the obligation of the parties to conclude the main contract in a certain period of time. This norm is not just “formulated categorically”, but assumes the specified obligation as the main purpose of signing the preliminary contract. At the same time, the Civil Code of Ukraine does not expressly precept the possibility of the forced conclusion of the main contract pursuant to the preliminary contract. In one of the cases examined, the Supreme Court of Ukraine pointed out that one of the fundamental principles of a private regulation is the principles of freedom of contract laid down in par. 3 of p. 1 of Art. 3 and Art. 627 of the Civil Code of Ukraine, according to which the conclusion of the contract is voluntary, and no one can be forced to enter into contractual relationships. According to this principle, neither Art. 611, nor Art. 635 of the Civil Code of Ukraine provide such legal consequences of a breach of the undertaking set in a preliminary contract on the conclusion of the main contract, as a compulsion to its conclusion in court order. Therefore, the conclusion of previous instances courts that the disputed contract of purchase and sale violated the plaintiff's right to conclude the main contract in the absence of the will of the counterparty, and the restoration of the right of the plaintiff through the recognition of the disputed contract null and void, is erroneous [52]. Later this legal position was confirmed in a letter of the Supreme Court of Ukraine dated April 1, 2014 [53].

The reviewed restrictions of the principle of freedom of contract in private law, whatever it was, are represented as exceptions, not questioning the validity of the main rules of contractual autonomy of the participants of civil relations: “Unlike the branches of public law, in the civil law containing private law “genetic code” in the concentrated form the priority in the selection of behaviour model typically belongs to the subjects themselves . And only in exceptional cases imperative appears in civil law because of the need to ensure real public interest, public order” [54, 329].

7. In conclusion of the performed study, the application of the principle of freedom of contract in the legal relationship complicated by the participation of the authorities shall be explained separately. The factor of the participation of authorities in private law legal relationships is of particular importance taking into account the simultaneous entering into force and action of the Civil Code of Ukraine and the Commercial Code of Ukraine.

The comparative study of the principle of freedom of contract was carried out by E.A. Belyanovich through the prism of the rules of the Civil Code of Ukraine and the Commercial Code of Ukraine. In particular, it was concluded that a freedom of contract proclaimed in the Civil Code of Ukraine stands to a large extent as a tribute to the civil law tradition, founded by the Western European legislator in the early XIX century, as the text of the Civil Code contains a number of mandatory restrictions of freedom of contract. Moreover, one of the general requirements which shall be followed for the validity of the transaction is a rule of p. 1, Art. 203 of the Civil Code of Ukraine that the content of the transaction cannot contradict this Code, other legislative acts, the moral principles of the society. Therefore, in an ideal situation the parties while concluding contracts create “the right for

themselves” within the limits permissible by the legislation and on certain principles defined by the legislation. If the contract as a volitional action is aimed at achieving a certain legal result, this result shall conform not only to the interests of the contractors but also to the public interests (at least, not contradict them), regardless of whether the subjects are aware of the need of that or not. The principle of freedom of contract can be applied in the pure form only to private law (within the meaning of the Civil Code of Ukraine) contractual relationships. The public and social orientation of contracts burdened by public law component (contracts for the supply of goods for state needs, contracts of the purchase and sale of objects of privatization, rent of state property) and the participation of state in them do not allow to use standards and principles of the Civil Code of Ukraine in pure form. In the contractual relationships with the state, the principle of freedom of contract operates unevenly and, among other things, is excluded for public authorities that perform corresponding functions in the contractual relationships (the seller of the state property, the landlord, the state customer) within their competence as defined by legislation [55, 66-68]. Position of the researcher is described here in detail not incidentally. Far from objecting the arguments about the restrictions of the principle of freedom of contract, existing in the framework of legal relations to meet the needs of the public, one can hardly overestimate the importance of such restrictions. In such a case it would be unreasonably high temptation to go from exceptions of private order to a denial of the general rule, and in all cases without exception. In addition, the economic categories (in particular, the needs), of course, affect the content of the objective law and its orientation, but it happens not in isolation but through the existing rule of law, in which the role of the idea of freedom of contract and restrictions of the action of this principle are defined at the level of the Constitution and the Code already as the rules and their exceptions. In connection with this, it is believed that, albeit with certain restrictions, the principle of freedom of contract can be applied to relations with authorities. Moreover, failure to comply with this principle (subject to restrictions), as well as its improper application can greatly infringe on rights and legitimate interests of individuals, and not for the sake of public interests but for the sake of self-will of the authorities which often have nothing to do with the legal provisions. The validity of these arguments shall be illustrated with examples of the development of the situation regarding the disposal of state and municipal property lands by the state authorities and local government bodies. The Supreme Court of Ukraine consistently recognizes such legal relations as private law relations [56] to which the rules of the Civil Code of Ukraine and the Commercial Code of Ukraine shall be applied. At the same time they are “burdened” with the participation of authorities, so the example is quite appropriate.

It is necessary to start with the fact that according to Articles 13, 14 of the Constitution of Ukraine land is the main national wealth that is under special state protection. Land is an object of the ownership right of the Ukrainian people. On behalf of the Ukrainian people, the ownership rights are exercised by state authorities and local self-gover-

nment bodies within the limits defined by this Constitution. Every citizen has the right to use the natural objects of the ownership right of the people in accordance with law. Because of the special value of the land as a national wealth and the main resource of the society it seems quite natural, among other things, to establish a special procedure for acquiring the land leasehold by the individuals. Considering the fact that in USSR times the land was in the socialist (state) property, after the transition to market methods of management, individuals can receive the land title only by derivative method in case of the disposal of lands by state authorities and local self-government bodies taking into account the allocation of their competence. The procedure for obtaining land plot for use initially assumed to be a long way from choosing the location of the object, obtaining permission to develop land surveying documentation for the transfer of land into rent, development of such documentation, obtaining a significant number of approvals of various agencies and organizations, making the decisions on the transfer of land into rent by the authorities, signing the corresponding contract and its state registration.

In practice, there are many cases where the person concerned agreed on the location of the object, obtained permits for the development of the project for the land allocation into rent, ensured the development of the documentation, received all necessary approvals, ensured the passage of state examination of the land surveying documentation and, after such a long way, as a result received either the refusal of the authorized body to transfer land into rent or the appropriate body generally shied away from considering this issue and render any decision. Naturally, after considerable time and money costs, individuals and legal entities considered their rights and legal interests violated (considered themselves cheated on the merits). Therefore, the indicated persons, following the order of conclusion of the contract, established in the Commercial Code of Ukraine, sent to the authority a proposal to conclude a contract with the draft contract and in case of failure to get an answer within a certain period, addressed to the courts with lawsuits, in which they asked the court to recognize the land rental contract concluded on the terms that meet the model contract and proposed draft contract.

Initially, such claims were satisfied but the Supreme Court of Ukraine had changed this practice. In particular, the court proceeded from the fact that, within the meaning of Articles 116, 123, 124 of the Land Code of Ukraine, citizens and legal entities acquire the right to use land plots on the basis of decisions of the competent authorities. Since, according to the Constitution of Ukraine state authorities and local self-government bodies dispose the land on behalf of the Ukrainian people, the recognition of the conclusion of land rental contract by the court in the absence of such decision is a violation of the exclusive competence of the authority to dispose of the land [57, 78-83]. Moreover, what is typical in such disputes authorities referred to, inter alia, the rules of Art. 627 of the Civil Code of Ukraine on the freedom of contract in support of their position and making objections to the claim [58].

Is it possible to recognize the approach adopted by the Supreme Court of Ukraine

reasonable in terms of “pure” idea of freedom of contract? Surely! After all, under a general rule one cannot make a participant of civil relations to conclude the contract against its will. Another thing is that in this case the state represented by its authorities did not act in good faith, initially expressing the will of the further pre-accession to the contractual relations, and at the last moment evading from the decisive step.

Generally speaking, one can talk here about the restriction of manifestation of freedom of contract, although this issue requires an additional separate study.

On the other hand, the stated claims for the recognition of contract as concluded appeared initially not due to the fact that there has been a restriction of freedom of contract, but due to the fact that the restoration of the property interests of private individuals otherwise is hard to imagine in the present time, especially due to the absence of the clearly defined institute of pre-contractual liability.

However, peripeteia of the “land tenants” did not end there. Supposedly, the desired rental contract has been concluded, but over time it has expired. In accordance with Art. 764 of the Civil Code of Ukraine, if the tenant continues to use the property after the expiration of the rental contract, then, in the absence of objections of the lender within one month such contract *shall be interpreted as renewed for a period* that was previously set by the contract. These provisions completely fit in the frame of the freedom of contract, since, according to p. 3 of Art. 205 of the Civil Code of Ukraine in cases stipulated by the contract or by law, the will of the parties to the transaction can be expressed by its silence. In other words, the silence during the month after the termination of the contract expresses the lender’s consent to extending the contract. There is no trace of compulsion to conclude a contract here at all.

At the same time, relations with regard to the land lease are regulated by the Law of Ukraine “On Land Lease” dated 06.10.1998 №161-XIV, which take precedence over the provisions of the Civil Code of Ukraine in this respect. According to p. 3 of Art. 33 of the specified Law (as amended up to 2011) if the tenant continues to use the land after the expiration of the lease, in the absence of written objection to the lender within one month after the expiry of the contract, it shall be subject to renewal for the same period and on the same terms that were stipulated by the contract. Written objections shall be made in notification letter.

As can be seen, the rule of p. 3 of Art. 33 of the Law is perfectly conformable with Art. 764 of the Civil Code of Ukraine, has the same focus and the same objective, except for the seemingly insignificant differences: instead of the words “shall be deemed renewed”, the words “shall be subject to renewal” are used. Because of this nuance, on the one hand, p. 3 of Art. 33 of the Law of Ukraine “On Land Lease” does not allow to talk about the extension of the rental contract based on the tacit consent of the lender. At the same time, on the other hand, the contract is subject to renewal, thus, the duty to extend the contract is clearly fixed.

In other words, a restriction of freedom of contract is established: on the merits

this entails the extension (changing) of the term of the contract, a change of the contract is made in the same form as the contract itself, then, logically, p. 3 of Art. 33 of the Law of Ukraine “On Land Lease” establishes the *obligation* of the parties to conclude an additional agreement to extend the term of the contract. In this way conscientious tenants thought, applying to the authorities with the draft additional agreement to extend the contract and, once again, receiving no answer, went to court to recognize an additional agreement terminated, to oblige to conclude an additional agreement or with other claims arising out of the fact of extending the contract, as they thought. Indeed, let’s say again, there is the restriction of freedom of contract in the interests of fair private persons, manifested in the obligation to extend the contract.

Nevertheless, the courts once again refused to protect the interests of the tenants. Reason for the refusal was that the meaning of p. 3 of Art. 33 of the Law of Ukraine “On Land Lease” requires the authority’s order to extend the contract, which is again effected by rendering a decision by virtue of the requirements of articles 116, 123, 124 of the Land Code of Ukraine. In turn, it is impossible to force the authority to render such a decision, since it is free to choose the person which will be provided the right to use the land plot [59]. In other words, protecting the interests of the state and local authorities which even in the most persistent search in this particular situation are far enough from the public interests, the courts have appealed to the same freedom of contract.

Trying to solve the arising problem, in February 2011 the law-maker sets out the Art. 33 of the Law of Ukraine “On Land Lease” in the new edition. According to the new edition of Article, if the tenant continues to use the land after the expiration of the rental contract and in case of the absence of the notification letter of the lender on the objection of extending the rental contract within one month after the expiry of the contract, such contract *shall be interpreted as renewed* for the same period and on the same terms that were stipulated in the contract. Thus, the revision of Art. 33 of the Law has been brought into line with Art. 764 of the Civil Code of Ukraine and from then, the above-mentioned provisions of the will to extend the contract, expressed in silence, are applied to extension of the land rental contracts.

However, it is not possible to fully withdraw from the necessity to obtain additional agreement in this case, due to the need for following registration procedures. Therefore, Art. 33 of the Law clearly indicates the necessity of signing an additional agreement of extension of the rental contract, moreover it directly establishes the duty of its signing, terms of execution of this duty and the opportunity to appeal delay in its signing to the court. Thus, the systemic interpretation of the new edition of Art. 33 of the Law of Ukraine “On Land Lease” leads to the conclusion that an additional agreement of extension of the rental contract is in fact an agreement of fixing the fact of extending the contract, which already exists. Again, as in the case with Art. 764 of the Civil Code of Ukraine, all provisions remain under the principle of freedom of contract and without any force to enter into contractual relationships.

However, as it was expected, even now authorities often refuse to sign the required additional agreement. But in this case the Supreme Court of Ukraine did not accept such a position and fully stood up to protect the interests of tenants. Among other things, a letter dated 01.04.2014 of the Supreme Court of Ukraine noted the following: it is possible to agree with the practice of the courts which in accordance with Art. 33 of the Law of Ukraine “On Land Lease” consider the additional agreement to the rental contract of renewal of this contract concluded, in case of the lender’s failure to sign it, if the tenant no later than one month before the expiry of the contract sent to the lender the notification letter of intention to make use of the preferential right to conclude rental contract and after the expiry of the contract continues to use land and within one month after the expiration of the contract the lender did not express objections to the additional agreement and proposals for making amendments in the contract [60].

Thus, the need to consider and meet the public interests is an important task of law, of course. However, the principle of freedom of contract is not restricted in all legal relations, burdened with public element. On the contrary, sometimes it is the freedom of contract protects the interests of individuals against suppression from the authorities. Therefore, in the framework of private law relations in which there is no pure legal relations of power and subordination, the principle of freedom of contract will never be just a tribute to the civil law tradition.

On the contrary, the above said seems to demonstrate clearly the importance of a proper understanding of the idea of freedom of contract in private law. The term “restriction of freedom of contract” is to some extent arbitrary and should be understood as establishing a limit of action (implementation) of this principle in certain contractual structures and not as a restriction, incompleteness, or loss of strength of the principle of the idea of freedom of contract. This principle has been and remains one of the key and fundamental elements of private rights under specific present conditions of life of civil society and is not subject to any restrictions by itself.

Thus, the principle of freedom of contract can be regarded as a kind of litmus paper of having freedom of choice in today's society, because this principle is one of the manifestations of the freedom of choice of the individual in modern society. One can be confident enough to judge on the existence of a free civil society in a particular state due to the fact how well the state allows its citizens – participants of civil turnover – to use this principle in private law.

Reference:

1. *Канторович Я.А.* Основные идеи гражданского права. Х.: Юрид. изд-во НКЮ УССР, 1928. С. 52.

2. *Базедов Ю.* Свобода договоров в Европейском союзе / Пер.с нем. Ю.М. Юмашева // *Право. Журнал Высшей школы экономики.* 2011. № 2. С. 90.
3. *Шершеневич Г.Ф.* Учебник русского гражданского права. 9-е изд. М.: Изд. Бр. Башмаковых, 1911. С. 448.
4. *Луць В.В.* Хозяйственный договор и эффективность производства. Львов: Вища школа, 1979. С. 55.
5. *Довгерт А.* Кодифікація цивільного права незалежної України – важливий етап розвитку цивілістичної доктрини // *Право України.* 2014. № 6. С. 37.
6. *Свердлов Г.А.* Принципы исполнения обязательств по заключению договоров – основа соблюдения плановой дисциплины // *Договорная дисциплина в советском гражданском праве: Межвузовский сборник научных трудов / Отв. ред. Г.А. Свердлов.* Свердловск: Изд-во Свердловского юридического института, 1985. С. 30.
7. *Кузнецова Н.С.* Подрядные договоры в инвестиционной деятельности в строительстве. Киев: Наукова думка, 1993. С. 67.
8. *Покровский И.А.* Основные проблемы гражданского права. 4-е изд., испр. М.: Статут, 2003. С. 307.
9. Там же. С. 44.
10. *Алексеев С.С.* Частное право: Научно-публицистический очерк//*Он же.* Собр. соч.: В 10 т. Т. 7: Философия права и теория права. М.: Статут, 2010. С. 351.
11. Там же. С. 360.
12. *Агарков М.М.* Ценность частного права // *Он же.* Избранные труды по гражданскому праву: В 2 т. Т. 1. М.: Центр ЮрИнфоР, 2002. С. 105.
13. *Кузнецова Н.* Основні методологічні засади сучасного цивільного права України // *Право України.* 2009. № 8. С. 13.
14. *Шевченко Я.М.* Поняття цивільних правовідносин і їх значення в суспільстві // *Актуальні проблеми приватного права України: Збірник статей до ювілею доктора юридичних наук, професора Наталії Семенівни Кузнецової / Відп. ред. Р.А. Майданик та О.В. Кохановська.* К.: Юридична практика, 2014. С. 499.
15. *Покровский И.А.* Указ. соч. С. 247–248.
16. *Шевченко Я.М.* Теоретичні засади нового цивільного законодавства України // *Она же.* Вибрані праці (1964–2012 рр.) / Вступне слово акад. Н.С. Кузнецова; відп. ред. Р.О. Стефанчук. Кам'янець-Подільський: Рута, 2012. С. 231.

17. *Кузнецова Н.С.* Развитие гражданского общества и современное частное право Украины // *Она же.* Вибрані праці. К.: Юридична практика, 2014. С. 241.
18. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. К.: Істина, 2004. С. 9.
19. *Алексеев С.С.* Общая теория права. Курс в двух томах. Т. I. М.: Юрид. лит-ра, 1981. С. 98; *Грибанов В.П.* Принципы осуществления гражданских прав // *Он же.* Осуществление и защита гражданских прав. 2-е изд., стереотип. М.: Статут, 2001. С. 223.
20. *Шевченко Я.Н.* Проблемы и перспективы развития гражданского права Украины в соответствии с новым Гражданским кодексом // *Она же.* Вибрані праці (1964–2012 рр.). С. 335; *Цюкало Ю.В.* Щодо розуміння свободи договору: теоретико-прикладний аспект // Часопис Київського університету права. 2013. № 1. С. 211.
21. *Бервено С.М.* Проблеми договірної права України: Монографія. К.: Юрінком Інтер, 2006. С. 118.
22. *Кузнецова Н.С.* Стан і тенденції розвитку цивілістичної науки в Україні // Право України. 2014. № 6. С. 10; *Довгерт А.С.* Кодифікація цивільного права незалежної України – важливий етап розвитку цивілістичної доктрини // Право України. 2014. № 6. С. 39.
23. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. С. 9.
24. *Сібільов М.М.* Співвідношення актів цивільного законодавства і договору та базові моделі регулювання договірних відносин за чинним Цивільним кодексом України // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2004. № 4. С. 59.
25. *Шевченко В.В.* Сутність принципу свободи договору та його значення у земельному праві України // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». 2013. Т. 26. № 2-1 (Ч. 1). С. 446.
26. *Кузнецова Н.С.* Гражданское законодательство Украины: проблемы и перспективы совершенствования // *Она же.* Вибрані праці. С. 295.
27. *Кузнецова Н.С.* Договір у механізмі регулювання цивільно-правових відносин // *Она же.* Вибрані праці. С. 405.
28. *Боднар Т.В.* Договірні зобов'язання в цивільному праві: (Заг. положення): Навч. посіб. К.: Юстініан, 2007. С. 39–40.
29. *Луць В.В.* Договірне право України: сучасний стан і тенденції розвитку // Юридичний вісник. 2009. № 2(11). С. 54.

30. *Голубєва Н.Ю.* Свобода договору як принцип цивільного права // Актуальні проблеми держави і права. 2009. Вип. 51. С. 66–67.
31. *Луць В.В.* Контракти в підприємницькій діяльності: Навч. посіб. 2-е вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 36.
32. *Боднар Т.В.* Виконання договірних зобов'язань у цивільному праві: Монографія. К.: Юрінком Інтер, 2005. С. 39-40.
33. Заочне рішення Червонозаводського районного суду міста Харкова від 25.12.2012 року по справі № 2035/8034/2012 // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28909143>
34. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 20.05.2013 року по справі № 6-22372ск13 // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31459225>
35. Постанова Вищого господарського суду України від 02.08.2010 року по справі № 33/268 // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10687701>
36. Постанова Вищого господарського суду України від 29.04.2010 року по справі № 8/251/09 // http://vgsu.arbitr.gov.ua/docs/28_2785427.html
37. Постанова Верховного Суду України від 22.11.2010 року по справі № 3-24 гс10//<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13485886>
38. 38 См.: Постанова Вищого господарського суду України від 01.02.2012 року по справі № 37/172 // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21273821>; Постанова Вищого господарського суду України від 23.05.2011 року по справі № 42/421 // http://vgsu.arbitr.gov.ua/docs/28_3272482.html; Постанова Вищого господарського суду України від 01.10.2012 року по справі № 5019/2778/11 // http://vgsu.arbitr.gov.ua/docs/28_3840693.html.
39. Постанова Верховного Суду України від 28.11.2011 року по справі № 6-55цс11 // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19848663>
40. Лист Верховного Суду України від 01.04.2014 року «Аналіз практики застосування судами ст. 16 Цивільного кодексу України» // <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/6AF1EBA6DF621DEDC2257CE60053FFC3>
41. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. С. 14.
42. *Горєв В.О.* Свобода договору як загальна засада цивільного законодавства України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. С. 9.
43. Подцерковний О. Недоліки норм про свободу договору в новому Цивільному кодексі України // Вісник академії правових наук України. 2004. № 3(38). С. 80.
44. *Кузнєцова Н.* Принципи сучасного зобов'язального права України //Українське комерційне право. 2003. № 4. С. 11; *Сібільов М.* Зміст цивільно-право-

- вого договору // Вісник академії правових наук України. 2003. № 1 (32). С. 98–99.
45. *Пушай В.І.* Уступка права вимоги і переведення боргу в цивільних правовідносинах (за матеріалами судової практики): Монографія. Х.: Екограф, 2010. С. 100–101.
 46. *Барон Ю.* Система римського громадянського права. Вып. 2. Кн. II: Владение. Кн. III: Вещные права / Пер. с нем. Л. Петражицкого. 2-е изд. М., 1898. С. 136.
 47. Шершеневич Г.Ф. Указ. соч. С. 357.
 48. Постанова Вищого господарського суду України від 18.04.2012 року по справі № 8/135/2011/5003 // http://vgsu.arbitr.gov.ua/docs/28_3660949.html
 49. Постанова Вищого господарського суду України від 13.11.2007 року по справі № 24/329/06 // http://vgsu.arbitr.gov.ua/docs/28_1758890.html
 50. Постанова Вищого господарського суду України від 22.02.2012 року по справі № 18/196 // http://vgsu.arbitr.gov.ua/docs/28_3603964.html
 51. Рішення Конституційного Суду України від 11.07.2013 року № 7-рп/2013 // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-13>
 52. Постанова Верховного Суду України від 12.05.2010 року по справі № 6-8078св10 // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9449988>
 53. 53 Лист Верховного Суду України від 01.04.2014 року «Аналіз практики застосування судами ст. 16 Цивільного кодексу України» // <http://www.-scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/6AF1EBA6DF621DEDC2257CE60053FFC3>
 54. Кузнецова Н.С. Проблемы гармонизации и унификации современного частного права // *Она же.* Вибрані праці. С. 329.
 55. Беяневич О.А. Принцип свободи договору за Цивільним та Господарським кодексами України // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2004. № 60–62. С. 66–68.
 56. См.: Постанова Верховного Суду України від 23.09.2008 року по справі № 21-1523во07 // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2338194>; Постанова Верховного Суду України від 11.11.2014 року по справі № 21-493а14 // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42010800>.
 57. Наприклад, см.: Постанова Верховного Суду України від 17 січня 2011 року (витяг) // Рішення Верховного Суду України / За заг. ред. П.П. Пилипчука. 2011. № 2 (23). С. 78–83.
 58. Наприклад, см.: Постанова Вищого господарського суду України від 26.03.-2009 року по справі № 2/341 // http://vgsu.arbitr.gov.ua/docs/28_2293936.html

59. Постанова Верховного Суду України від 06.11.2012 року по справі № 21-22-8a12//<http://reyestr.court.gov.ua/Review/27760572>; Постанова Верховного Суду України від 01.10.2013 року по справі №21-345a13 // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/35669789>.
60. Лист Верховного Суду України від 01.04.2014 року «Аналіз практики застосування судами ст. 16 Цивільного кодексу України» // <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/6AF1EBA6DF621DEDC2257CE60053FFC3>

მალხაზ ვახტანგაშვილი

საქართველოს საპატრიარქოს წმ. ანდრია პირველწოდებულის
ქართული უნივერსიტეტი, საქართველო

დვალეებისა და ოსების ისტორიული ურთიერთობის საკითხისათვის

ოსთა საქართველოში გადმოსახლების უკეთ წარმოსადგენად და შესაბამისად უფრო ზუსტად დასათარიღებლად, აუცილებლად უნდა გავანალიზოთ ისტორიულად როგორი ურთიერთკავშირი არსებობდა ოსებსა და დვალეებს შორის. უნდა გავარკვიოთ თუ როგორი ისტორიული ასპექტით იყვნენ ისინი ერთმანეთთან დაკავშირებულნი. აღნიშნული საკითხი მეტად მნიშვნელოვანია და უშუალოდ დაკავშირებულია საქართველოში ოსთა ჩამოსახლების თარიღთან: – „დვალთა ვინაობის საკითხთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული სათანადო ლიტერატურაში ოსთა ჩამოსახლების საკითხი. თუ დვალეებს ოსებად მივიჩნევთ, ბუნებრივად უნდა ვადიაროთ, რომ ოსები ძველთაგანვე ცხოვრობდნენ კავკასიის მთავარი ქედის პირაქეთა კალთებზე, ხოლო თუ დამტკიცდება, რომ დვალეები და ოსები სხვადასხვანი არიან, მაშინ ოსთა ჩამოსახლების საკითხიც სხვანაირ გადაწყვეტას მოითხოვს“ [3, გვ.115].

აღნიშნულთან დაკავშირებით აზრი გამოთქვა ისტორიკოსმა ვახტანგ ითონიშვილმა – „...დვალეების ოსებად (ან მაინცდამაინც „სამხრეთელ ოსებად“), დვალეთის ქვეყნის კი ოსეთად (ან მაინცდამაინც „სამხრეთ ოსეთად“) მონათვლის ცდების გაბათილების შემთხვევაში, დიდი და პატარა ლიახვის, ქსნის ჯეჯორის და თერგის ხეობაში ოსთა გადმოსახლების ზუსტი თარიღის დადგენა მთლიანად დამოკიდებული ხდება ჩვენს განკარგულებაში არსებული წერილობითი წყაროების ცნობებისა და თავად ოს მკვლევართა მიერ ფართოდ გამოიმუშეურებული ეთნოგრაფიული მასალის მიუკერძოებელ ანალიზზე. ეს უკანასკნელნი კი ოსირონთა მასობრივ შემოსახლებას „ბუდე დვალეთის“ (ოს, „თუალგომის“) ხევებში მხოლოდ XV ს–ში დაწყებულ ეთნიკურ პროცესად სახავს, ხოლო ე.წ. სამხრეთელ ოსთა წინაპრებს კავკასიონის მთავარი წყალგამყოფი ქედის გადმოღმა არა უადრეს XVI საუკუნეში დამკვიდრებულ მოახალშენებელ წამოაჩენს, თანაც ოსუ-

რი ხალხური თქმულებების მიხედვით შესაძლებელი ხდება ოსების ზოგიერთ მა-
ლაღმთიან ხეობაში ძალით დამაგრებისა და იქიდან მკვიდრი დვალური მოსახ-
ლეობის ნაშთების განდევნის სურათის აღდგენაც, რასაც თვალნათლივ მოწმობს
თუნდაც თრუსოელ ოსთა შორის დაფიქსირებული გადმოცემაც თერგის სათავეში
„ყაბარდოელთა“ ან „ჩერქეზთა“ ოდინდელი ცხოვრებისა და აქ გვიან მოსულ
ოსთა მიერ მათი „ჯოხებით გადალალვის“ შესახებ (ამ შემთხვევაში ზოგადად
„უცხო“, „არათვისტომის“, „მტრის“ მნიშვნელობით ხმარებული და ქართული
„თათრის“ ადექვატური შინაარსის მქონე ცნებების „ყაბარდოელის“ ან „ჩერქე-
ზის“ ქვეშ იოლად ამოიცნობიან სწორედ თრუსოელი დვალები), ანდა ლიახველ
ოსთა განმარტებები დიდი ლიახვის ხეობის სათავეებში ე.წ. ცარციათების ცხოვ-
რების (სიტყვა „ცარციათ“ ოსებთან ტრადიციულად „უცხო“, იღუმალებით მოსი-
ლი, გადაშენებული ხალხის აღმნიშვნელ ტერმინად გამოიყენება) და შემდგომ
მათ ნასახლარზე ოს-ირონთა დამკვიდრების შესახებ. ასე, რომ ისტორიულ-ეთ-
ნოგრაფიული მასალის შუქზე ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის ა.ო.“ – ს ტერიტორიაზე და
ზოგიერთ მიმდებარე მხარეში ოსების გადმოსახლების ქვედა ზღვრის XVI საუკუ-
ნის ჩაცილების შესაძლებლობა თავისთავად გამოირიცხება. ამასთან, ელემენტა-
რული ლოგიკის ძალით, ოსები გვიან მოსულნი გამოდიან არა მარტო ყოფილი
ავტონომიური წარმონაქმნის, არამედ საკუთრივ ე.წ. „ჩრდილეთ ოსეთის“ (ე.ი.
ანინდელი ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ოსეთის) ტერიტორიის განსაზღვრულ
ნაწილზეც, რაც საბოლოოდ ააშკარავებს ცენტრალურ საქართველოში ოსებისა
და ოსეთის ოდითგანვე არსებობის შესახებ გამოთქმულ შეხედულებათა სრულ
უნიადგობას“ [6, გვ.71-72].

მეცნიერი ასევე გამოთქვამს თავის შეხედულებას ისტორიულად დვალთა
მიერ დასახლებული ტერიტორიების შესახებ. ეს საკითხი ძალზედ მნიშვნელოვ-
ნად მიგვაჩნია, რადგან როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, ზოგიერთი მკვლევარი
XIII საუკუნეში დიდი ლიახვის ხეობაში და მის სათავეებში დასახლებული მოსახ-
ლეობის წარმოჩენას ცდილობს, როგორც თანამედროვე ე.წ. „სამხრეთელი ოსე-
ბის“ წინაპრებად.

აღნიშნული ვერსიის გასაბათილებლად საჭიროა დეტალურად გავაანალი-
ზოთ თუ სად იყვნენ დასახლებული და შესაბამისად, რომელ ტერიტორიებს მოი-
ცავდნენ დვალები? – ყოველივე ამასთან დაკავშირებულ საკითხებზე დამატერე-
ბელ ცნობებს გვანვდის ვახუშტი ბაგრატიონი. იგი დვალეთის შესახებ ფარნაოზ

მეფის ღრვიდან მოგვითხრობს და გულისხმობს იმ ტერიტორიას, რომელიც წილად ხვდა ფარნაოზს – „...და იწოდების ხევნი ესრედ: კასრის ხევად, ზრამაგად, უღელედ, ნარად, ზროგოდ და ზახად, ხოლო რომელნი დაშთენენ მეფეთა ოვსთა, სახელნი მათნი არიან ესენი: ჩიმი, თაგაური, ქურთაული, ვალაგირი, ფაიქომი, დიგორი და ბასიანი... **არამედ** ხევი, არს დვალეთისავე... **არამედ** თრუსო **კვალად** არს დვალეთისავე“ [1, გვ.633–634], [ბატონიშვილი ვახუშტი დვალეთთან აიგივებს დიდი ლიახვის სათავესაც – მალრან დვალეთს, „არამედ ხეობანი ესენი, რომელნი აღვსწერეთ მალრანდვალეთითურთ, არის დვალეთი“ [1, გვ. 644].

მაშასადამე, ვახუშტი ბაგრატიონის ცნობის თანახმად, ფარნავაზის ღრვიდან ქართველ მეფეთა ხელში იყო და დარჩა ძველი დვალეთის შემდეგი რაიონები: კასრისხევი(ოსურად კასარაიქომ), ზრამაგა (ზარამაგ), უღელე (ზლილ), ნარა (ნარ), ზროგო (ზრუგ), ზახა (ზაყყა), თრუსო, ხევი დიდი ლიახვის სათავე ანუ მალრან–დვალეთი. ოსთა მთავრებს დარჩათ: ჩიმი (ცმი), თაგაური (თაგიათ), ქურთაული (ქურთათა), ვალაგირი (ალაგირ), დიგორი (დიგურ), ვასიანი (ასი).

ვახუშტი ბაგრატიონის გადმოცემის თანახმად ეს სახელწოდებები მონღოლთა შემოსევების შემდეგდროინდელია. თუ ყურადღებით და საფუძვლიანად დავაკვირდებით ვახუშტის ცნობებს, მაშინ თვალნათლივ დავინახავთ, რომ მეცნიერის თანამედროვე დვალეთის ტერიტორია ბევრად პატარა იყო იმასთან შედარებით, რაც ოს–ხაზართა შემოსევებამდე არსებობდა.

დვალეთისა და დვალეების ლოკალიზაციის შესახებ ვახუშტი ითონიშვილი აღნიშნავს: – „დვალეები (ძველი ორთოგრაფიული „დუალი“ ან „დვალნი“) კავკასიონის მთავარი ქედის ცენტრალური ნაწილის ძველისძველ მკვიდრთ წარმოადგენდნენ, რომელნიც თავისი ისტორიული ბედით ორი ათასწლეულის მანძილზე მჭიდროდ და ცალკერძ იყვნენ დაკავშირებულნი საქართველოსა და ქართველებთან, ხოლო XIV საუკუნის შემდგომ ხანაში უკვე კავკასიის მთიანეთში ინფილტრირებულ ოსებთანაც. ამ უაღრესად თვითმყოფადი და არც თუ მცირერიცხოვანი ტომის ძირითადი სამოსახლო მხარე–დვალეთი, ვითარცა შორეული წარსულიდან (ძვ. წ. IV საუკუნიდან) ქართული სახელმწიფოს ერთ–ერთი „ნაპირის ალაგად“ ქცეული და ეკლესიურად ნიქოზის საეპისკოპოში V საუკუნიდან შემავალი ისტორიულ–ეთნოგრაფიული ქვეყანა, თავდაპირველად კავკასიონის მთავარსა და გვერდით ქედებს შორის ლოკალიზდებოდა და ამჟამად ე.წ. „ჩრდილოეთ ოსეთის - ალანიის რესპუბლიკის“ საზღვრებში მოქცეულ 500 კმ² - მდე ფართო-

ბის მიწა-წყალს მოიცავდა, რომელიც რუსულ ენაზე გადმოცემულ სამეცნიერო თუ პოპულარულ ლიტერატურაში არაიშვიათად ზოგადად ნარა-მამისონის ქვაბულის სახელწოდებითაც ფიგურირებს, მდინარე თერგის მარცხენა შენაკადის – არდონის სათავეებთან დაბა ბურუნამდე“ [6, გვ.280]. დვალეთისა და დვალეების შესახებ მრავალ საყურადღებო ცნობას გვანვდის ანტიკური ლიტერატურა. ცნობები მათ შესახებ ასევე შემონახულია ქართულ ისტორიოგრაფიაშიც, კერძოდ აღსანიშნავია ვახუშტი ბაგრატიონის ნაშრომები, რომელშიც დვალეებსა და დვალეთზე დიდი ყურადღებაა გამახვილებული. ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესოა ის ცნობები, რომლებიც დვალეებისა და ოსების ურთიერთობას, ამა თუ იმ ფორმით, ასახავს, გვანვდის ინფორმაციას მათი მდგომარეობისა და ყოფა – ცხოვრების შესახებ ისტორიის სხვადასხვა ეტაპებზე.

ზოგი მეცნიერ-მკვლევარი დვალეებსა და ოსებს ერთ ეთნოსად მიიჩნევს და ამ გზით ცდილობს ნიადაგი მოამზადოს იმ შეხედულების მხარდასაჭერად, რომელიც გულისხმობს, თითქოს ოსები საქართველოს ტერიტორიაზე, კერძოდ შიდა ქართლის მთიანეთში მრავალი საუკუნის წინ იყვნენ დასახლებულნი. ასეთი მკვლევარები ცდილობენ დვალეებისა და ოსების ეთნიკურ იდენტიფიცირებას (რაც მხოლოდ ფანტაზიის ნაყოფია) ამით კი ფაქტის წინაშე გვაყენებენ. ასეთი ჰიპოთეზის გასაბათილებლად და სწორი მეცნიერული დასკვნების გასაკეთებლად, საჭიროა საკითხის სიღრმისეულად შესწავლა, ობიექტური ისტორიული წყაროების მეშვეობით რეალური სურათის წარმოჩენა.

როგორც ზემოთ ვახსენეთ, ერთ-ერთი ყველაზე ობიექტური ისტორიული წყარო დვალეებისა და ოსების ურთიერთობის შესახებ, არის ვახუშტი ბაგრატიონის ნაშრომი „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“, სადაც მრავალი საყურადღებო და ჩვენთვის უაღრესად მნიშვნელოვანი ცნობები გვხვდება. ეხება რა, წინაისტორიულ ეპოქას, ვახუშტი ცდილობს წარმოადგინოს კავკასიისა და მიმდებარე ტერიტორიების დასახლების ზოგადი ეთნიკური სურათი: „კავკასოს დაიპყრა ქვეყანა ლეკანის საზღვრიდან ვიდრე პონტოს ზღვამდე კავკასიის მთის ჩრდილოეთი ველითურთ და ამისაგან ეწოდა მთასა კავკასი და ველსა ოსი, ბოლოს მონაწყვეტი კავკასოსი, ვითომ მის გადმოსვლამდე ხაზართა: არამედ ხაზართა მეფემან მისცა ქვეყანა კავკასოსი ძესათვისა ურბანოსს და ტყვენი ქართ – სომხეთისანი: ამან მოსწყვიტა ნათესავი კავკასოსი და დაეშენა აქ თვისით და ტყვეთა მით და უწოდა ოვსეთი... გახიზნული კავკასნი და ძურძუკოს შეეხიზნენ კავკასიის

მთებს და ეწოდა არაგვს აღმოსავლეთს კერძს, ლეკეთის საზღვრამდე ძურძუკეთი; ხოლო არაგვს დასავლეთით რომელ არს მდინარე ლომევი, და აწ თერგი, რომელი დის ხევიდამ, კავკასთა შინათა, დვალეთი“ [2, გვ.105].

მოტანილი ცნობიდან აღსანიშნავი გახლავთ ის გარემოება, რომ, მართალია, ვახუშტი ამ წყაროს მთლიანად ლეონტი მროველს დაესესხა, მაგრამ აქ საინტერესოა არა უშუალოდ პირველწყაროს დადგენა, არამედ თვითონ ტექსტის შიგნით მოცემული ერთი დეტალი – დვალეთი და ოსეთი ცალკალკე სუბიექტებად არის მოხსენიებული. ისინი ერთი ეთნიკური ჯგუფი ან ტომი რომ ყოფილიყვნენ, მაშინ ერთი დასახელებით აღინიშნებოდნენ, ამ კონკრეტულ შემთხვევაში კი საპირისპირო მოვლენასთან გვაქვს საქმე.

აქვე ვახუშტი ბაგრატიონი აღნიშნავს: – „დარჩა ფარნავაზს ძურძუკი და დვალეთი და სხვანი ხევნი იგინი დაშთენ მეფეთა ოვსთა, და იწოდნენ ხევნი იგინი ოვსეთად, შემოსახლებითა და დამონებითა მათითა მათგანვე“ [2, გვ.107]. როგორც ვხედავთ, აქაც ადგილი აქვს დვალეებისა და ოსების დიფერენციაციას. ვახუშტი სამართლიანად ასხვავებს დვალეებსა და ოსებს ერთმანეთისაგან. დვალეები საქართველოს შემადგენლობაში შედიან ფარნავაზ მეფის დროს. ისინი აქტიურ მონაწილეობას იღებენ ქართული სახელმწიფოს აღმშენებლობის საქმეში. ამგვარი პოლიტიკური მდგომარეობა დიდხანს გაგრძელდა. სტაბილურობა რეგიონში მკვეთრად შეარყია მონღოლ–თათართა გამოჩენამ; – „ხოლო მოსვლასა თათართა ჩინგიზ ყაენთაგან და უმეტეს ბათოსა და ორხანისაგან მოისრა და მოოხრდა ოვსეთი და შემოილგვოდნენ ოვსნი ამ კავკასიათა შინა... და კვალად შემდგომად მოსვლისა ლანგთემურისა და აღებისა კონსტანტინოპოლისა ემძლავრნენ ოვსთა, იქით თათარხანი და აქეთ ლანგთემურისელნი მაჰმადიანნი და შემოივლტოდნენ კავკასიათა შინა, და დაიპყრეს კავკასთა ნათესავნი, რომელნი არიან დვალნი“ [4, გვ.460].

ისტორიის ამ მონაკვეთის შემდგომ, დაახლოებით XV-XVI საუკუნეების მიჯნაზე იწყება ოსების მიერ დვალეების თანდათანობით ასიმილაცია, ამავე დროს უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ ოსების რბევა მონღოლების მიერ არ წარმოდგენდა ერთჯერადი ხასიათის მოვლენას. პირველად მონღოლებმა ოსები XIII საუკუნის შუალედში გამოდევნეს იმიერკავკასიის ველებიდან, რის გამოც ოსებმა თავი იმიერ კავკასიის მთიან ხეობებს შეათარეს, ხოლო ერთმა დიდმა ნაწილმა საქართველოში მონახა თავშესაფარი – „...ხოლო მეფემან დასხნა რომელნიმე

ქალაქსა, რომელნიმე დმანისსა, და სხვანი უინვანს“.

ოსების მეორე შემოსვლა „კავკასიასა შინა: განხორციელდა XIV საუკუნის ბოლოსა და XV საუკუნის პირველ ნახევარში: – „მოსვლასა ლანგთემურისა და აღებისა კონსტანტინოპოლისა“. მაშასადამე ნათელია, რომ ოსური მოსახლეობის მიგრაციის ორ დიდ ტალღას ჰქონია ადგილი კავკასიაში და კონკრეტულად დვალეთში. ამას შედეგად მოჰყვა ოსების მიერ დვალეების დამორჩილება და მათი ასიმილაცია. ეს პროცესი XVII საუკუნის მეორე ნახევრამდე გაგარძელდა.

საქართველოს, რომელიც ასევე მონღოლების მძიმე უღლის ქვეშ იმყოფებოდა, არ გააჩნდა საკმარისი ძალა ქვეყნის განაპირა რაიონებისა და მათ შორის დვალეთის დასაცავად გარეშე მტრებისაგან. დვალეთი მხოლოდ საკუთარი ძალების ამარა დარჩა, რამაც განაპირობა მათი დამარცხება ოსებთან. დვალეების გარკვეული ნაწილი იძულებული ხდებოდა ბარის რაიონებში გადმოსახლებულიყო. მათ სამოსახლო ადგილებს კი თანდათანობით ოსები იკავებდნენ.

საინტერესოა თუ როგორ გამოიყურებოდა შიდა ქართლის მთიანეთი ვახუშტი ბაგრატიონის მოღვაწეობის დროს (XVIII საუკუნის პირველი ნახევარი), ეთნიკური თვალსაზრისით? – თავად ისტორიკოსი გადმოგვცემს: „ქარჩოხის დასავლით არს ქსანსა ზედა უამური, ან მსახლობელნი არიან ოსნი... მთიულეთსა და ამას შუა არს მთა.. უამურის მხარეს ამ მთასა ზედა არს კოშკნი წარიგებულნი მრავალნი მაღალნი და კეთილნაშენნი“ [1, გვ.360]. ამის შემდგომ ვახუშტი აღწერს გერის ხეობას – „ვანათს ერთვის დასავლეთიდა მლიახვს ხევი გერისა... ამას ზედა მსახლობელნი არიან ოსნი... ფოტრისას ხევს ზეით არს აწერის ხევი... მას ზეით მოერთვის ხევი შამბიანისა ლიახვს აღმოსავლეთიდა... ამ ხევს ზეით ერთვის ლიახვს ხევი ჩაბარუხეთისა... ამ ლიახვის შესართავს... არს ციხე ბეყჩოსი. ამ ციხეს ზეით არს ქნოლო სამ ხეობად, აწერის ხევს ზეით არიან მოსახლენი ოსნი სრულიად“ [1, გვ.362, 363]. ვახუშტი შემდგომ აღწერს დიდი ლიახვის სათავეს, – „ქნოლოს ჩრდილოთკენ არს მაღრან–დვალეთი... აქ მაღრან–დვალეთს გამოსდის დიდი ლიახვი... არს მაღრან–დვალეთის სამ–ხეობა, მოსავლით, ვითარცა ამ მხარის მთის ადგილნი დავსწერეთ. მსახლობელნი არიან ოსნი“ [1, გვ.363]. როგორც ვხედავთ, მე-18 საუკუნის პირველ ნახევარში მაღრან–დვალეთში ოსური მოსახლეობა დომინირებს.

ვახუშტი ქსნის ხეობის შესახებაც გვანვდის ინფორმაციას – „ხოლო ქსნის მამულნი, რომელნი დავსწერეთ, არიან მაგარნი მთითა, კლდითა და ტყითა. არს

მთანი შემკობილნი ყუავილითა და ბალახითა... დიან წყარონი თრიალ ანკარანი, მომლაშონი, არამედ საჭმლის მომნდობნი და მომნებელნი და სმენ მუნებურნი; უნოდებენ ვეძას; პირუტყოთ შემრგო, გამასუქებელი. ხოლო რაოდენი ოვსნი დავსწერეთ ამ ადგილებთა შინა, პირველად სახლებულან ქართველნი გლეხნი. შემდგომად მეპატრონეთა მათთაგან გარდმოსახლებულან ოსნი, და ქართველნი ბარათა შინა ჩამოსულან, ვინათგან მტერთაგან ბარს შინა კაცნი შემცირებულან, არამედ ჩვეულებას ამ ოსთასა დავსწერეთ მის ადგილას, ოსეთის აღწერასა შინა“ [1, გვ.363-364]. როგორც აქ ნათლად ჩანს, ოსები ამ ადგილებშიც მოსულნი არიან და არ წარმოადგენენ აბორიგენ მოსახლეობას.

კიდევ ერთ მომენტზე შევჩერდებით ვახუშტის ნაშრომში – „სუერს ზეით, რომელი ლიახვს ხეობა აღვსწერეთ, არს უვენახო, უხილო, მსახლობელნი არიან ოსნი, დუალნი... არამედ ხეობანი ესენი, რომელნი აღვსწერეთ მალრან–დვალეთითურთ, არიან დუალეთი, და კუალად დიდის ლიახვსა, პატარა ლიახვსა, ქსნის ხევისა და კუდაროს მოსახლენიცა არიან დუალნივე, ამ დუალეთიდამ გარდასულნი, რჯულითა, წესითა და ზნითა ერთნი და დღესაც მონათესავენი ურთიერთთა“ [1, გვ.648]. ვახუშტის ცნობები ცხადყოფენ, რომ XVIII საუკუნის პირველ ნახევარში, შიდა ქართლის მთიანეთში ოსების მცირე კომპაქტური დასახლებები არსებობდნენ. ამ ადგილებში ახალი ეთნიკური ერთეულის ან ჯგუფის გაჩენის მიუხედავად, „დვალეთი“ და „დვალი“ სახელწოდება რჩება და უკვე ეს „დვალი“ ვრცელდება „ოსზეც“, თუმცა ამ მოვლენას მხოლოდ ოსების გადმოსახლების საწყის ეტაპებზე ჰქონდა ადგილი. საბოლოო ჯამში, ოსების შედარებით დიდი ჯგუფების გაჩენას, შედეგად მოჰყვა ის, რომ ტერმინი „ოსი“ და „ოსეთი“ იმარჯვებს „დვალზე“ და „დვალეთზე“ და საბოლოოდ გამოდევნის მას.XIX საუკუნეში „დვალი“ თითქმის ამოვარდნილია როგორც ეთნოსი, მას უკვე არავინ აღარ იყენებს. ამ შემთხვევაში პარალელის გავლება შეიძლება „აფხაზეთის“ და „აფსუას“-თან მიმართებაში, თუმცა „აფხაზი“ ვერ განდევნა. ე.ი. ეთნიკურმა ცვლილებამ ტერმინი ვერ შეცვალა, როგორც ეს მოხდა „დვალისა“ და „ოსის“ მიმართ. ვახუშტი ბაგრატიონის ნაშრომი „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“, საშუალებას გვაძლევს შემდეგი დასკვნა გავაკეთოთ. ვახუშტი ბაგრატიონის მიხედვით დვალეები არ არიან ოსები, ისინი ადგილობრივ კავკასიურ ტომს წარმოადგენენ, დვალეები სხვადასხვა დროს შემოსულ ოსთა მიერ იქნენ დაპყრობილნი, რის გამოც ოსებმა გვიან საუკუნეში პოლიტიკურად გაბატონებული მდგომარეობა მოიპოვეს; დვა-

ლები კი მათში გაითქვიფნენ. შიდა ქართლის მთიან რაიონებში ეთნიკურმა ცვლილებამ ანუ ოსების მიერ დვალეების ნაწილის ასიმილაციამ, შეცვალა ეთნიკური ტერმინი „დვალი“ – „ოსით“ და „დვალეთი“ – „ოსეთით“, რამაც ბევრი მკვლევარი შეიყვანა შეცდომაში, რის გამოც ისინი ვარაუდობენ დვალეებს თანამედროვე ე.წ. „სამხრეთელ ოსთა“ უძველეს წინაპრებად, რაც ობიექტურად გამორიცხულია.

დვალეების ოსთაგან ასიმილაციის საკითხის შესახებ პროფ. რ. თოფჩიშვილი აღნიშნავს: – „დვალთა გაოსების პროცესი ერთდროული აქტი არ ყოფილა. მათი ეთნიკური ასიმილაციის პროცესი ხანგრძლივი დროის განმავლობაში (რამდენიმე თაობის მანძილზე) მიმდინარეობდა და ის ძირითადად განხორციელდა XVI-XVII ს.ს. მიჯნაზე“ [5, გვ.71]. უნდა აღინიშნოს, რომ ყველა მკვლევარი ვინც შეეხო დვალთა და ოსთა ისტორიული ურთიერთობის საკითხს და ობიექტური კვლევა-ძიება ანარმთა, ანალოგიური აზრი ჩამოაყალიბა, რომელსაც ჩვენც ვიზიარებთ.

ლიტერატურა:

1. ბატონიშვილი ვახუშტი (1973), აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება, ტ. IV. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით სიმონ ყაუხჩიშვილის მიერ, თბილისი;
2. ვახუშტი ბაგრატიონი (1941), აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ნ. ბერძენიშვილი, თ. ლომოურის რედაქციით, თბილისი;
3. დავით გვრიტიშვილი (1949), დვალთა ვინაობისა და ოსთა ჩამოსახლების საკითხისათვის, მიმოხილველი I, თბილისი;
4. ვახუშტი (1842), გეოგრაფია, მარი ბროსეს გამოცემა სპბ;
5. როლანდ თოფჩიშვილი (1997), საქართველოში ოსთა ჩამოსახლებისა და შიდა ქართლის ეთნოისტორიის საკითხები, თბილისი;
6. ვახტანგ ითონიშვილი (1995), ქართულ–ოსურ ურთიერთობათა ისტორიიდან, თბილისი;

Malkhaz Vakhtangashvili*St. Andrew the First-Called Georgian University
of Georgian Patriarchate***To the issue of Historical Relations
of Dvals and Ossetians**

In order to get an insight about resettlement of Ossetians to Georgia and, respectively, for precise dating of this process, we necessarily have to analyze from historical viewpoint, what relations were between Ossetians and Dvals. We have to determine the historical aspect, through which they were connected to each other. Mentioned issue is very important and is directly related to the date of Ossetians resettlement to Georgia: “In corresponding literature the issue of Ossetians resettlement is closely related to identity of Dvals. If we consider Dvals as Ossetians, then we naturally have to recognize that Ossetians from the ancient times lived on the near side of the Greater Caucasus Mountain Range, while if one can prove that Dvals and Ossetians are different, then the issue of Ossetians resettlement needs a different solution” [3, p. 115].

In relation to the abovementioned historian Vakhtang Itonishvili expressed his own opinion: “In case of elimination of naming Dvals as Ossetians (and “South Ossetians” all the same) and consideration of Dvals’ country as Ossetia, the specification of definite date of Ossetians resettlement to the gorges of Greater and Smaller Liakhvi, Ksani, Jejora and Tergi (Terek) Rivers become completely depended on information kept in written sources available for us and impartial analysis of ethnographic materials highlighted by Ossetian researchers. In these materials the mass migration of Ossetians (Irons) to the gorges of “Native Dvaleti” (in Oss., “Tualgomi”) is considered as an ethnic process, which started only in XV century, while ancestors of so-called southern Ossetians are regarded as pioneer settlers who settled down on this side of main dividing ridge of the Greater Caucasus not earlier than in XVI century, at that, according to Ossetian folk stories becomes possible the restoration of a picture of forced settlement of Ossetians in some high-mountain gorges and forced displacement of residuals of aboriginal Dval population, that is obviously confirmed by legends recorded among Truso Ossetians regarding the life of “Kabardians” or “Circassians” for centuries at the headwaters of Terek River and their “expelling by sticks” by Ossetians who hereafter came there (in this case under “Kabardians” or “Circassians” used generally in terms of “foreigners”, “not-tribesmen”, “enemies” that is similar to the content of Georgian notion “Tatarsians” one can easily recognize Truso Dvals), or else the explanations of Liakhvi Ossetians about the life of so-called Tsartsiats at the headwaters of the Greater Liakhvi (the word Tsartsiat is usually used among

Ossetians as “alien”, enigmatic, a term which designates extinct people) and further settlement of Ossetians-Irons on their places of living. So, the opportunity of crossing the lower boundary – XVI century – of Ossetians migration to the territory of so-called “South Ossetian Autonomous Oblast” and some adjacent regions in the light of historical-ethnographic materials is naturally eliminated. At that, by virtue of elementary logic, Ossetians are latecomers not only in the former autonomous entity, but also at the definite part of territory of so-called “North Ossetia” (i.e. present-day historical-ethnographic Ossetia) that finally uncovers the absolute groundlessness of idea expressed in relation to the presence of Ossetians and Ossetia in the Central Georgia”[6, p. 71-72].

The scientist also expresses his idea on territories historically settled by Dvals. This issue is considered as very important by us, since, as mentioned above, some researchers attempt to represent the population settled in XIII century in the Greater Liakhvi gorge and at its headwaters as an ancestors of modern so-called “South Ossetians”.

In order to eliminate the mentioned version, it is necessary to thoroughly analyze, where were settled, and which territories were populated by Dvals? Reliable information on each of questions related to this issue is given by Vakhushti Bagrationi. He tells us about Dvaleti in the times of Parnaoz the King and means the territory, which was accrued to Parnaoz:“...and the name of these gorges are: Kasri gorge, Zramaga, Zhgele, Nara, Zrogo and Zakha, while those given to Ossetian king are the following: Chimi, Tagauri, Kurtauli, Valagiri, Paikomi, Gidori and Basiani... the same gorge belongs to Dvals... but Truso is also theirs” [1, 633, 634], Vakhushti Batonishvili identifies Dvaleti also with the headwaters of the Greater Liakhvi River – Magran Dvaleti “also those gorges, which were described as Magran Dvaleti, belong to Dvaleti” [1,p. 644].

In such a way, according to Vakhushti Bagrationi’s information, from the times of Parnavaz the King the following territories of old Dvaleti were owned by Georgian kings: Kasriskhevi (Kasaraikom in Ossetian), Zramaga (Zaramag), Zhgele (Zhgil), Nara (Nar), Zrogo (Zrug), Zakha (Zakka), Truso, gorge at the headwaters of the Greater Liakhvi i.e. Magran-Dvaleti. As to Chimi (Tsmi), Tagauri (Tagiat), Kurtauli (Kurtata), Valagiri (Ualagiri), Digori (Digur), Vasiani (Asi), they remain in possession of Ossetian rulers.

According to Vakhushti Bagrationi’s narration these names come from the times of Mongols invasion. If we attentively and carefully look into Vakhushti’s information, then we obviously see that the territory of modern Dvaleti was far less in comparison with the area, which existed before invasion of Ossetians and Khazars.

Regarding localization of Dvals and Dvaleti, Vakhtang Itonishvili notes: “Dvals (“Duali” or “Dvalni” according to old orthography) are ancient inhabitants of central part of the Greater Caucasus Mountain Range, which according to their historical fate were closely and unequivocally connected with Georgia and Georgians for two thousands years, while after XIV century they were related to Ossetians infiltrated to Caucasus Mtianeti (mountain regions). Basic migration place of this extremely original and not so small tribe – Dvaleti, as the historical-ethnographic country turned into one of the “outskirts” of

Georgian state in distant past (from IV century BCE), and entering into Nikozi episcopate since 5th century. It was initially localized between main and lateral ranges of the Greater Caucasus and covered up to 500 sq. km of area located today within borders of so-called North-Ossetia Alania Republic, which is frequently mentioned in Russian-language scientific or popular literature generally under the name of Nar-Mamisoni hollow and is located at the headwaters of Ardon – left tributary of Terek River up to Burun settlement“ [6, p.280].

Lots of noteworthy information on Dvaleti and Dvals is given in antique literature. Materials on them are also kept in Georgian historiography, in particular the works of Vakhushti Bagration are worth mentioning, in which much attention is given to Dvals and Dvaleti. For us especially interesting are the materials, which reflect in one form or another, the relations between Dvals and Ossetians and provides us with information on their situation and life at different stages of history.

Some of scientists-researchers consider Dvals and Ossetians as one ethnos and this way tries to prepare the ground in support of this view, which implies that supposedly Ossetians for many centuries ago were settled at the territory of Georgia, in particular in mountain regions of Shida (Inner) Kartli. Such researchers are trying to make ethnic identification of Dvals and Ossetians (that is only a phantom of imagination) and thereby confront us with an accomplished fact. The in-depth study of this issue and manifestation of real picture by means of objective historical sources is necessary in order to eliminate these hypotheses and make correct scientific conclusion.

As we mentioned before, one of the most objective historical sources concerning relations of Dvals and Ossetians is the work of Vakhushti Bagrationi “Description of Kingdom of Georgia”, where many noteworthy and especially important materials are represented. Touching upon prehistoric era Vakhushti tries to present the general ethnic picture of settlement of the Caucasus and adjacent territories to us:

„Caucasos conquered a country from Lekani border to Ponto sea along with northern valley of Caucasian mountains and due to this fact the mountain was named Caucas and valley was named Os (the end part of Caucasos). Prior to his coming the king of Khazars gave the Caucasus country to his son Urbanos along with slaved Georgians and Armenians: in this way he tore away the relative Caucasos and settled the place with nears and dears and with their slaves and named it Ovseti (here Ossetia)... migrated Caucasians and Dzurduks were sheltered in Caucasian mountains and the eastern region of Aragvi up to Leketi borders was called Dzurduketi; while westward of Aragvi, where Lomeki (now Tergi) River which flows from the gorge to the inside of Caucasus, was named Dvaleti” [2, p.105].

From the cited information worth mentioning the circumstance that though *Vakhushti* completely borrowed this source from Leonti Mroveli, but here not only the determination of direct primary source is interesting, but also one detail given in the text, namely that Dvaleti and Ossetia are mentioned as separate subjects. Should they were of one eth-

nic group or tribe, they would be mentioned by one name, while in this specific case we deal with opposite phenomenon.

Also Vakhushti Bagrationi notes: “Zurdzuki and Dvaleti were accrued to Parnavaz and other gorges came into possession of king of Ossetians and these gorges were named Ossetia, with their settlement and enslavement by them” [2, p.107]. As we can see, here we also have dealing with differentiation of Dvals and Ossetians. Vakhushti equitably differs Dvals and Ossetians from each other. Dvals became a part of Georgia in the times of Parnavaz the King. They took active part in the building of Georgian state. Such political situation lasted for a long time. Stability in the region was bitterly impaired by appearance of Mongol-Tatars: “And Ossetia was destroyed and ravaged with the appearance of Tatars headed by Genghiz Khan and mostly Batu and Orkhan and Ossetians run away to inner Caucasus... and after further arrival of Timur the Lame and conquest of Constantinople, Ossetians were beaten by Tatarian khan here and moslems of Timur the Lame there and they were forced to flee to inner Caucasus and to conquer Caucasian relatives, who are Dvals“ [4, p.460].

After this phase of history, approximately at the boundary of XV-XVI centuries, has started gradual assimilation of Dvals by Ossetians. At the same time it should be noted the circumstance that Mongol invasion was not one-time exercise. For the first time Mongols dislodged Ossetians from Ciscaucasian valleys during XIII century, and due to this fact Ossetian were forced to seek shelter in mountain gorges of Ciscaucasia, while one great part of them found refuge in Georgia – “...and the King settled some of them in the city (here Tbilisi), others in Dmanisi and Zhinvali”.

Second arrival of Ossetians to inner Caucasus was occurred from the end of XIV century till first part of XV century: “along with arrival of Timur the Lame and conquest of Constantinople”. Therefore it is clear that there were two big waves of migration of Ossetian population to Caucasus and in particular to Dvaleti. As a result Dvals subjugation by Ossetians and their assimilation took place. This process lasted until the second part of XVII century.

Georgia, which was also under heavy yoke of Mongols, had no sufficient power to protect outskirts of country, including Dvaleti, from foreign enemies. Dvaleti was forced to count only on their own power that predetermined their defeat against Ossetians. Definite part of Dvals was forced to resettle to lowlands, and their places of residence were gradually occupied by Ossetians.

It is interesting how the mountain regions of Shida Kartli looked like during activity of Vakhushti Bagrationi (first part of XVIII century) from the ethnic viewpoint? As the historian narrates himself: “to the west of Karchokhi above to Ksani river is Zhamuri, and Ossetians are settled here... Between Mtiuleti and these places is a mountain... In Zhamuri region above this mountain are ranged lots of high towers built with high quality“ [1, p.360]. Afterwards Vakhushti describes Geri gorge: - “Geri gorge of Liakhvi River adjoins to Vanati from westward... Above these places Ossetians are populated... Atseri

gorge is above Potrisa gorge... above it the Shambiani gorge adjoins to Liakhvi from eastward... Chabarukheti gorge of Liakhvi River borders above this gorge... at the headwaters of this Liakhvi ... there is Bekchosi fortress. Above this fortress is Knogo with three gorges, and above Atseri gorge Ossetians are totally populated” [1, p.362-363].

Afterwards Vakhushti describes the headwaters of the Greater Liakhvi River: - “Northward to Knogo is Magran-Dvaleti... The Greater Liakhvi flows here in Magran-Dvaleti... three gorges of Magran-Dvaleti are here, fruitful like the mountain places of this area described by us. Ossetians are populated here“ [1, p. 363].

As we can see, in the first part of 18th century Ossetian population dominates in Magran-Dvaleti. Vakhushti also provides us with information about Ksani gorge – “And Ksani lands, which we described, are strong mountains, rocks and forests. These mountains are covered by flowers and grass... There are springs here, very clean, mineral, also digestible and easy-to-assimilate, also drinkable; there are named Vedza; and are useful for animals, making them better. But notwithstanding that we described Ossetians in these places, first Georgian peasants were lodged here. Afterwards their landlords resettled Ossetians here, while Georgians came down to valleys, because population is decreased in valleys due to wars; we described the customs of Ossetians in these places when portraying them earlier” [1, pp.363-364].

As is clearly seen from here, Ossetians are newcomers in these places and they are not aboriginal population.

Another moment of Vakhushti’s work is worth mentioning: - “Above Sueri northward, which were described as Liakhvi gorge, there is a land without vineyards and fruits, Ossetians and Dvals are settled there...and the gorges, which were described as Magran-Dvaleti, is Dvaleti and respectively the population of the Greater Liakhvi, Smaller Liakhvi, Ksani gorges and Kudaro are also Dvals, which are one and the same according to belief, manners and curves and even today they are kindred to each other” [1, p.648].

Vakhushti’s information clarifies that in the first half of XVIII century there were small compact settlements of Ossetians in mountain regions of Shida Kartli. Despite the origination of new ethnic units or groups in these places, the name “Dvaleti” and “Dval” still remains and this “Dval” is already extended to “Ossetians”, though this occurrence took place only at the initial stages of Ossetians migration. In the final count, origination of relatively large groups of Ossetians lead to the fact that the terms “Ossetian” and “Ossetia” prevailed “Dvals” and “Dvaleti” and finally forced them out.

In the XIX century “Dval” was almost lost as an ethnos and no one ever uses it. In this case one can draw a parallel with “Abkhazia” and “Apsua”, however the term “Abkhazians” was not forced out. So, the ethnic change couldn’t replace this term as it occurred in regard with “Dvali” and “Ossetian”. The work of Vakhushti Bagrationi “Description of Kingdom of Georgia” makes it possible to make a following conclusion. According to Vakhushti Bagrationi, Dvals are not Ossetians, they represent local Caucasian tribe, Dvals were conquered by Ossetians penetrated there at different times, and as a

result in late centuries Ossetians took dominant political positions; while Dvals were assimilated in mountain regions of Shida Kartli. Due to ethnic change, i.e. assimilation of part of Dvals by Ossetians the ethnic term “Dval” was replaced by “Ossetian” and “Dvaleti” by Ossetia” that has misled lots of researchers and due to this fact they suppose that Dvals are ancient ancestors of modern so-called “Southern Ossetians” that is impossible for objective reasons.

Regarding the issue of Dvals assimilation by Ossetians Professor R. Topchishvili notes: “The process of Dvals Ossetization was not a one-time act. The process of their ethnic assimilation proceeded for a long time (in the course of several generations) and it was basically implemented at the boundary of XVI-XVII centuries” [5, p.71]. It should be noted that all researchers, who have ever dealt with the issue of historical relations of Dvals and Ossetians and who have conducted objective studies and researches, formed a similar opinion and we share it, too.

References:

1. The Georgian chronicles (1973). under the editorship of S. Kaukhchishvili, vol. IV, Tbilisi;
2. Vakhushti Bagrationi (1941), Description of Kingdom of Georgia”. N. Berdzenishvili, under the editorship of *T. Lomouri*, Tbilisi;
3. David Gvritishvili (1949), To the issue of Dvals identity and Ossetians resettlement, Review I, Tbilisi;
4. Vakhushti (1842). Geography, Issued by M. Brosset, SPb;
5. Roland Topchishvili (1997), Issues of Ossetian migration in Georgia and ethnic history of Shida Kartli, Tbilisi;
6. Vakhtang Itonishvili (1995), From the history of Georgian-Ossetian relations, Tbilisi;

ნათია ბახტაძე

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო

არქიტექტურა „ტრადიციულსა“ და „იყო გლობალურს“ შორის

„არქიტექტურა არის სოციალური მანიფესტი. თუ გვინდა, რომ ვიცოდეთ, რატომ არიან გარკვეული ფორმები ასე და არა ისე, უნდა შევხედოთ საზოგადოებას; რადგან ჩვენი ნაგებობები და ქალაქები არიან ჩვენი საზოგადოების ანარეკლი; ასეთი ხედვით არქიტექტურის კრიტიკული კვლევა სინამდვილეში მიემართება სოციალურ დამოკიდებულებათა კვლევისკენ, რომელსაც ისინი იწვევენ“ – განაცხადა ლუის ჰენრი სალივანმა 1901წელს [5,7]. ის, რაც არქიტექტურის თეორიამ დროთა განმავლობაში გაიაზრა, არქიტექტურა დიდი ხნით აღრე აყალიბებდა თავის სტატუსს როგორც ისტორიული და სოციალური მატრიანისას. ამიტომ დღეს მას უფრო მეტი ყურადღება ეთმობა და სოციალური და პოლიტიკური საკითხების ამოხსნის ერთ-ერთ პირველ იარაღად არის მიჩნეული. ჩვენი დროის ცნობილი არქიტექტურის თეორეტიკოსი ვიტორიო მანიანო ლამპუნიანი წერს, რომ არქიტექტურის ახსნა შეიძლება მხოლოდ როგორც კულტურული მანიფესტი, რომელიც საზოგადოებრივი განვითარების პროცესებიდან ამომდინარეობს და რომელიც თავის მხრივაც გავლენას ახდენს ამ საზოგადოების ჩამოყალიბებაზე [8, S.8ff]. მხოლოდ ასეთი ხედვით არის შესაძლებელი შედეგის მომტანი ისტორიული დაკვირვება ნაგებობებზე. არა მხოლოდ არქიტექტურის თეორია და სოციოლოგია ინტერესდება არქიტექტურული ნაგებობების ფენომენითა და არქიტექტურული სივრცის კონიუნქტურით სოციოლოგიასა და კულტურულ მეცნიერებებში; თავის დროზე მორის ჰალბვაქსი და გეორგ ზიმელი დაინტერესდნენ არქიტექტურული ფიზიონომიის სოციუმთან კავშირით, ხოლო ისეთმა სახელებმა, როგორიც იყვნენ ვალტერ ბენიამინი, მიშელ ფუკო, ნორბერტ ელიასი, ერნს ბლოხი, ჟონ ბოდრიარდი – უფრო მკაფიოდ გააანალიზეს არქიტექტურა და მისი საზოგადოებრივი მნიშვნელობა არქიტექტონული და სოციალური კითხვების შეჯახების საფუძველზე.

ვალტერ ბენიამინი თავის „ჰასაჟებში“ არქიტექტურას, როგორც „საზოგა-

დოების ლატენტური მითოლოგიის მთავარ მოწმედ“ [9] მიიჩნევს, *ერნსტ ბლოხი* კი არქიტექტურულ ფანტაზიას სოციუმის კონკრეტულ უტოპიად საზღვრავს [2, S.-858ff]. არქიტექტურის სოციოლოგია კი, როგორც XXI საუკუნის მეცნიერული დისციპლინა, არქიტექტურას განიხილავს როგორც XX საუკუნის კულტურის წამყვან მედიუმად და მას ჩვენი დროის საზოგადოებრივი ცვლილებების სეისმოგრაფად აცხადებს; სეისმოგრაფად, რომელიც საზოგადოებრივ ცვლილებებს ყველაზე პირველი ცხადყოფს და ამ ცვლილებებს არამართო რეპრეზენტირებას უკეთებს, რეპროდუცირებს კიდევ მათ [3].

იმის მტკიცება, რომ არქიტექტურა საზოგადოებას სახეს უქმნის, არ არის სიახლე. ყველა ეპოქა, შესაბამისი სახელმწიფოებრივი თუ რელიგიური დოგმების მიხედვით, უსახავდა არქიტექტურას ამოცანებს და შედეგად საზოგადოების მასებზე ზემოქმედებას. მაგრამ არასოდეს ყოფილა არქიტექტურა სოციალური მნიშვნელობით იმაზე მეტად დატვირთული, როგორც ეს მე-20 საუკუნის პირველი და მეორე მსოფლიო ომებს შორის და შემდეგ. ომების დამანგრეველმა შედეგებმა პირდაპირი გარღვევა მოახდინა არქიტექტურის სოციალურ მანიფესტაციად გადაქცევაში, რის შესაბამისადაც არქიტექტორები თავს არათუ მასების საცხოვრებელი პირობების მომწესრიგებლად მიიჩნევდნენ, არამედ მსოფლიოს გარდამქმნელებლად, და ზოგი მათგანი - სამყაროს მხსნელადაც კი. არქიტექტორთა ამ თაობის ე.წ. „მესიანურმა“ წარმოდგენებმა და შემართებამ ის განსაზღვრა, რომ არქიტექტურა არა მხოლოდ თანამგზავრი უნდა ყოფილიყო საზოგადოებრივი ცვლილებებისა, არამედ უნდა ჩარეულიყო მასში და მისი განვითარებისთვის მიმართულიყო მიეცა -ასე იქნა ფორმულირებული არქიტექტურის უდიდესი ამოცანა; ამ მომენტიდან არქიტექტურა აღარ განიხილებოდა როგორც ესთეტიური ელემენტი, არამედ საზოგადოების ჩამომაცალიბებელი ინსტრუმენტი, რაც მსოფლიო მასშტაბით გახდა-„კონსტიტუციური“.

კითხვას, თუ როგორ უნდა მორგებოდა არქიტექტურის სოციალური დავალება მსოფლიოს ჭრელ ყოფით რეალობას და ლოკალურ თავისებურებებს, მოდერნმა მე-20 საუკუნის პირველ ნახევარში თავისი მძაფრი პასუხი გასცა ტრადიციულის კატეგორიული განდევნის დაუნდობელი მოთხოვნით; ამიერიდან სახლი ყველა შემთხვევაში უნდა ყოფილიყო უისტორიო, ადგილისგან დამოუკიდებელი „თეთრი ყუთი“ „კუბი“, რომელიც არც დროსთან იქნებოდა კავშირში და არც ადგილზე დამოკიდებული. არქიტექტურას უნდა დაეკმაყოფილებინა არა მხო-

ლოდ ცალკეული ადამიანის ინდივიდუალური მოთხოვნები, არამედ ყველასი. მხოლოდ ასე იყო წარმოდგენილი უკეთესი საზოგადოების შექმნა. *ლე კორბუზის* გამართლებულმა არგუმენტაციამ იმ დროს არსებული ჰიგიენური კრიზისით და არქიტექტურული ქაოსით, განსაკუთრებით პირველი მსოფლიო ომის დამანგრეველი შედეგების შემდეგ, და ასევე კორბუზის წარმოდგენებმა, თუ როგორ შეიძლებოდა ყველას ესარგებლა კარგად ორგანიზებული საცხოვრებელით, აუცილებელი გახდა გამართლებული

ქალაქის მოდელზე ფიქრი, სადაც *ლე კორბუზიმ* პირდაპირი უპატივცემულობა გამოუცხადა წარსულს, გეოგრაფიულ თავისებურებებსა და ადგილობრივი ტრადიციებს.

მასების სწრაფად მოწესრიგების მიზნით იქმნებოდა „ერთგვაროვანი დასახლებები“, რომლის ტიპი „ნარმატებით“ აიღო იმ დროს ახლად დაბადებულმა საბჭოთა კავშირმა და საბჭოთა სოციალური პროგრამის შესაბამის დასახლებად - მიკრო-რაიონის ფორმად ჩამოაყალიბა.

საბჭოთა კავშირის დაშლა უდაოდ განიხილება მე-20 საუკუნის დასასრულის ყველაზე მნიშვნელოვან გარდამტეხ მომენტად, როგორც სოციალურ, ისე ურბანულ სტრუქტურაში [6, გვ.112], არა მხოლოდ სამხრეთ კავკასიის რესპუბლიკებში, ზოგადად აღმოსავლეთ და ცენტრალურ ევროპაში. ბერლინის კედლის აღების შემდეგ 1989 წელს ახლად დაბადებული დემოკრატიები აღმოჩნდნენ მათთვის ჯერ გამოუცდელ კაპიტალისტურ მოძრაობაში, და ეს იყო დრამატული დარტყმა ყველა შრეში და სფეროში ქალაქის ჩათვლით. მანამდე ურბანული განვითარება იდგა კომუნისტური წესების ღირებულებების ქვეშ, და სხვასთან ერთად საცხოვრებელიც გამოიყურებოდა იმ დროისთვის მთავარ პოლიტიკურ იარაღად ხალხის გასაკონტროლებლად. გარდა ამისა, ისიც ფაქტია, რომ საბჭოთა ქალაქის უზარმაზარი სივრცეები მართული იყო შემდეგი მენეჯმენტის პერსპექტივიდან - ან ყველას ან არავის საკუთრება და პასუხისმგებლობა!, რამაც ჩამოაყალიბა ქვეცნობიერი დიხოტომია და საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ შედეგად საჯარო კულტურის ღრმა კრიზისი აჩვენა.

ზუსტად იმავე დევიზიდან გამომდინარე - ყველას ან არავის!, 1960-იან წლებში ნიკიტა ხრუშოვის სამოსახლო რეფორმების შემდეგ, როდესაც მთელი ქვეყნის მასშტაბით უნდა შექმნილიყო საცხოვრებლები და მოსახლე ერთი ტიპის საცხოვრებლებში გაცილებით მცირე საცხოვრებელ სივრცეში უნდა მოთავსებუ-

ლიყო, ვიდრე ამას დასავლეთ ევროპის სხვა ქვეყნები ითვალისწინებდნენ, მოდერნის მოძრაობის „იდილია“ ერთგვაროვანი საცხოვრებელი ბლოკებისა არსად ამ ქვეყნად არ გამოყენებულა იმ მასშტაბითა და შედეგებით, როგორც ყოფილი აღმოსავლეთის ბლოკის ქვეყნებში. ერთგვაროვანი საცხოვრებელი ბლოკების პროპაგანდამ შექმნა საბჭოთა ქალაქის ტიპი - როგორც უანრი. რუსულ ფილმში „ბედის ირონია ანუ გაამოთ“ , სადაც მთავარი პერსონაჟი ფიქრობს რომ მოსკოვში თავის ბინაში მივიდა, მაშინ როდესაც ის რეალურად იგივე ტიპის ბინაში და იგივე ტიპის სამეზობლოში მოსკოვიდან ასობით კილომეტრით დაშორებულ პეტერბურგშია, სახასიათოდ არის ილუსტრირებული სოციალისტური ქალაქის სისტემის და ტერიტორიული იმპლიკაციის აბსურდულობა. არქიტექტურაზე საზოგადოებრივი კონტექსტიდან დაკვირვება უფრო აქტუალური ხდება, როდესაც საქმე ეხება ე.წ. „აღმოსავლეთის ბლოკის“ ქვეყნების განახლებას. საუკუნეების მანძილზე არ ჰქონიათ ამ ქვეყნებს ავტონომიური არქიტექტურის განვითარების შესაძლებლობა. მხოლოდ მე-20 საუკუნის დასასრულის კენ, როდესაც ამ ქვეყნებმა დამოუკიდებლობა დაიბრუნეს და დასახეს დემოკრატიულ და სამართლებრივ სახელმწიფოებად ეტაბლირება, გახდნენ არსებული ეპოქის მოთხოვნილებებთან კონფრონტირებულნი, და ესენია: დემოკრატია, მდგრადი ეკონომიკა, ზუსტი მეცნიერებები და ტოტალური კომუნიკაცია. ახლა უკვე ამოცანა გახდა დემოკრატიის კონსტიტუირება, რომელსაც ევალება ერთის მხრივ გლობალიზაციის პირობების გათვალისწინება, მეორეს მხრივ გლობალიზაციის პირობებში კულტურული თავისებურებებისა და ნაციონალური ღირებულებების შენარჩუნება. ამ საკითხების ფონზე საყურადღებო ხდება ყოფილი საბჭოთა ქალაქების „გადანყოფნა“ საბჭოთა ფორმიდან „ევროპული ქალაქისა“ თუ „გლობალური სითის“ მოდელზე. ახალი კონსტრუქციებით იქმნება ისეთი დასახლებები და არქიტექტონული ფორმები, რომლებიც პირველ რიგში ამ ქვეყნების სოციალურ და საზოგადოებრივ ცნობიერებაზე მიუთითებენ. სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში გლობალურის ხასიათის განსასაზღვრად საჭიროა განსაკუთრებული დაკვირვება არქიტექტურაზე, რომელიც ამ პრობლემაში ცენტრალურ როლს თამაშობს. ამ ქვეყნებში მიმდინარე არქიტექტურული პროცესები პირდაპირ აჩვენებს იმ სახეს, რომელიც ხელს უწყობს ლოკალურის მდგომარეობის დანახვას გლობალური სამყაროს პირობებში, თუ არსებობს ლოკალურის ყველაზე სპეციფიური „კოლორიტი“ და რა დოზით. ეს ქვეყნები ჯერ კიდევ რჩებიან მოდერნის კონცეფციასა და იდეებ-

თან, რომელიც პირველ რიგში ითვალისწინებს არცერთი აქამდე შემორჩენილი არქიტექტონული ფორმის გამოყენებას, ყველაფრის ძირეულად შეცვლას და („არა-საბჭოთა“) ახალი ადამიანის შექმნას. ამ შემართებით ახალი არქიტექტონული სივრცეების შექმნას ევალეობათ არათუ ახლებურად ცხოვრების ფორმები, არქიტექტონული კონსტრუქციის თვალსაზრისითაც ამოცა-ნად სვამს არქიტექტონული სიმძიმის გადალახვას, კედლის მასის შემსუბუქებას, რაც თავის დროზე მოდერნს ახასიათებდა, და გარდა კონსტრუქციული მნიშვნელობისა, რაც ნიშნავდა არსებული ტრადიციებისგან და დედამიწის ზედაპირისგან განთავი-სუფლებას, პირველ რიგში ტოტალიტარული რეჟიმის მეგალომანური კლასიციზმის შემდეგ მსუბუქი, გამჭვირვალე მინის არქიტექტურას, როგორც გამოხატულებას დემოკრატიული გახსნისა. მოდერნის დემოკრატიული ნიშნების, რის ათვისებაც მაგალითად საქართველოში, სწორედ რომ ამჟამად მიმდინარეობს, პირველ მაგალითს წარმოადგენენ პოლიციის და შინაგან საქმეთა სამინისტროს გამჭვირვალე მინის შენობები.

ზოგადად, საზოგადოების წინსვლა, მისი ცხოვრების მსვლელობისა და გრძნობებისთვისაც კი ახალი დინების მიცემა იყო ავანგარდი არქიტექტორების უმაღლესი მიზანი. ამას მოწმობს ვალტერ გროპიუსის აპოლიქტური განაცხადიც: „შენება, ეს არის ცხოვრების მიმდინარეობათა ფორმირება“ [10, გვ. 6]. ფაქტიურად მოდერნმა შექმნა „სენსორიუმი“, რომელშიც არქიტექტორები საზოგადოებას სწავლობდნენ, ახდენდნენ სოციალურ დიაგნოზებს, ანალიზებდნენ ახალ „მასათა საზოგადოებას“, რომელიც სულ უფრო და უფრო იყრიდა თავს დედაქალაქებში, რომელიც სულ უფრო მეტად იზრდებოდა სოციალურ უთანასწორობაში [4, S.8ff]. ეს კლასობრივი ბრძოლა ხდებოდა ძირეული მიზეზი სერიული დასახლებების შექმნისა, სერიულად განმეორებადი სახლებისა დროის შესაბამისი ინტერიერებით. ასე განვითარდა თანამედროვე საზოგადოების სახე ამ არქიტექტურის არსით, რომელმაც საბოლოოდ გაცხრილა ყოველგვარი „ტრადიციული“ და დასაბამი დაუდო „ინტერნაციონალურ სტილს“, რომელიც მსოფლიო მასშტაბით გავრცელდა. ამ არქიტექტურას არქიტექტურის თეორია და სოციოლოგია ასახელებს როგორც დასაბამს დღეს ტრანს-ატლანტიკურ სივრცეში იმ კრეატიულ პოზიციაში შენებისას, რომელიც დეკონსტრუქტივიზმში რადიკალიზირდება.

დეკონსტრუქტივიზმში, როგორც ჩვენი თანამედროვეობის წამყვანი სტი-

ლისტური მიმართულება, მსოფლიო მასშტაბით ახდენს ახალი პერსპექტივების დამკვიდრებას და თავისი ძალებით ცდილობს თანამედროვე საზოგადოების ამ სივრცეებში შეყვანასა და დეკონსტრუქციული არქიტექტურული უტოპიის საზოგადოებრივ რეალობაში შემოტანას [3].

ამ არქიტექტურული უტოპიების განხორციელებას სოციალურ ცვლილებებზე იმდენად მიაქვს იერიში, რამდენადაც ეს არქიტექტურა აღარ კონცენტრირდება საზოგადოებრივ მასებზე, როგორც ამას მე-20 საუკუნის პირველი ნახევრის არქიტექტურა აკეთებდა, არამედ მისი მიზანი ცივილიზებული „knowledge society“ ხდება.

კითხვაზე, თუ რისთვის იგება არქიტექტურული უტოპიები და რით არის გამონვეული, რომ ამ ფორმის ნაგებობები ქალაქის პრესტიჟულ ნაგებობებად მკვიდრდებიან, არქიტექტურის სოციოლოგია არქიტექტურულ უტოპიათა ხასიათს უპირველეს ყოვლისა ინსტიტუციონალურ ნაგებობათა მექანიზმებს უკავშირებს, რომელთა პირველი ევიდენტი შთაბეჭდილების მოხდენაა, რასაც სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპისა და ზოგადად ევროპის გარეთ არსებულ მთელ რიგ ქალაქებში პარალელურად ემატება გლობალურის შესაბამისი ესთეტიური მოდერნის ახლად კონსტრუირება „ევროპული ქალაქისა“ თუ „Global City“-ს, როგორც სახელმძღვანელო მოდელის მაგალითზე. ახალი არქიტექტონული ნაგებობებით გამალებით იქმნება უნივერსალური სამყაროები, რამდენადაც „იყო გლობალური“-ს მისაღწევად ყველაზე სწრაფი გზა ზუსტად რომ არქიტექტურაა მიჩნეული; ყოფილი საბჭოთა ქალაქების „შენება ევროპულად“ და „უტოპიურად“ გახდა მთავარი ხერხი „გლობალურად“ გარდაქმნისა, ისე რომ არ ერიდებიან მძიმე სოციო-ეკონომიკური მდგომარეობის ფონზე ე.წ. „სტარ-არქიტექტორების“ მრავალმილიონიანი პროექტების განხორციელებას და საკუთარი ქალაქების ყველაზე გამორჩეული არქიტექტურული პროექტების „პლემის ბრენდინგად“ გადაქცევას. მაგალითად თბილსში აშენდა მშვიდობის ხიდი იტალიელი სტარ-არქიტექტორის *მიქელე დე ლუკის* მიერ, რომელსაც ასევე ეკუთვნის პრეზიდენტის სასახლე და შინაგან საქმეთა სამინისტროს შენობა, ასევე იტალიელი სტარ-არქიტექტორის *ფუკსასის* მიერ დაპროექტებული თეატრი რიყეზე, ანდა *იურჯენ მაიერის* მიერ შექმნილი მესტიის თამარ მეფის სახელობის აეროპორტი. ეს არის ის ზოგადი ტენდენცია, რომელიც ყველაზე სწრაფად უკარგავს ყოფილ საბჭოთა ქალაქს საბჭოურ ჟანრულ იერს - ის ხდება თავისუფალი. საბჭოთა პოლისიდან

გლობალურ მეტროპოლისად ტრანსფორმაციის გზაზე ქალაქის ლანდშაფტი დრამატულად იცვლის სტრუქტურას, რომლის ფონზეც ხშირ შემთხვევაში არა მხოლოდ ლოკალური და ტრადიციული ნიშნებია უარყოფილი, კულტურული ძეგლებიც კი იღება „სამსხვერპლოზე“, რის შედეგადაც არქიტექტურა სოციალური ფონიდან გავიდა და დღეს უკვე მთავარ კულტურულ პრობლემად გადაიქცა.

მინდა ყურადღება გავამახვილო თბილისის პრეზიდენტის სასახლეზე და სამების ტაძარზე. სამების ტაძარი - ეს მასიური მონუმენტი, რომელიც მე-20 საუკუნის დასასრულსა და 21-ე საუკუნის დასაწყისში მე-11 საუკუნის ქართული მართლმადიდებლური არქიტექტონული ფორმების ერთგული რჩება, მოდერნისტულად ნაგები პრეზიდენტის სასახლის გვერდით წარმოადგენს იდეოლოგიურ და კონსტრუქციულ სახესხვაობას. ამ ორი მონუმენტის პრომინენტულობა განპირობებულია მათი ვიზუალური ომნიპრეზენტულობით, პრივილეგირებული ადგილ-მდებარეობით და სტილისტური „უცნაურობებით“, თუმცა ორივე ნაგებობა ფაქტობრივად სუპერმონუმენტებადა არიან მოთვლებულნი, რომელნიც ახალ ყოფაზე მიუთითებენ და საზოგადოებისთვის ახალი სახის მიცემას ლამობენ. როგორც არქიტექტონული სიმბოლოები ისინი მთლიანად განსაზღვრავენ ადგილის Skyline-ს და ხაზს უსვამენ თვითპრეზენტირებას. ეს ორი ნაგებობა თბილისში შემოსულთ შორიდანვე ესაღმება, როგორც ეს როლი უნინ მეტეხსა და ვახტანგ გორგასლის ძეგლს ეკისრებოდა. თუ პრეზიდენტის სასახლე თავისი არქიტექტურული Arrangement-ით ხდება მოდერნიზაციაზე და გლობალიზაციაზე მიმთითებელი ქალაქის იმიჯის მთავარი ელემენტი, სამების ეკლესია წარმოადგენს მეტროპოლ-ადგილს, სადაც საზოგადოებრივი თავმოყრის გრადუსი მაღალია, და ეს ხასიათი ტაძრის მშენებლობის ზემომქმედ ესთეტიურ სტრატეგიაში თავიდანვე შედიოდა. ზუსტად იმ დროს, როდესაც საქართველოს 1980-იანი წლების დასასრულს ისტორიული გარემოებებიდან გამომდინარე საშუალება მიეცა თავისი ბედი რუსეთისა და საბჭოური ხელისუფლებისგან დამოუკიდებლად წარემართა, აუცილებლობად იქნა მიჩნეული სამების ტაძრის აგება, როგორც მოპოვებული დამოუკიდებლობის, ახალი ცხოვრების დაწყების, ქართული საეკლესიო ცხოვრების გამოცოცხლების პრეზენტაცია და ახალ ეტაპზე საქართველოს გაერთიანებისა და გამთლიანების სიმბოლოდ და სულიერ ტაძრად დამკვიდრებისა, რომელიც ორი საუკუნის მანძილზე ინგრეოდა [1, გვ. 22]. მე-11 საუკუნის არქიტექტონული ფორმებისა და ორნამენტის განმეორება, მონოდება, რომ ნაგებობა სვეტიცხოვლის ნაშიერი უნდა ყო-

ფილიყო, ჩანათვიქრით უნდა მომსახურებოდა თვითშეცნობას, მაგრამ ამ განზრახვით ან უარყოფილი იქნა ანდა ყურადღების მიღმა დარჩა არსებული გარემო და ეპოქის მოთხოვნები და საეკლესიო არქიტექტურაში თანამედროვე ცივილიზაციის ისტორიულობის გენერირება, რაც მათ საპირისპიროდ საერო არქიტექტურამ აიტაცა და მიმართა ჩვენი საზოგადოებისთვის ხშირად რადიკალურად მიღებულ გადაწყვეტილებას - მშვიდობის ხიდის თბილისის ძველ ისტორიულ ნაწილში განთავსებით და ისტორიული მასშტაბის თვალსაჩინოდ წარმოჩენისთვის. ეს დუალობა: კონსერვატორული და მონუმენტალური საკრალური არქიტექტურისა და დემოკრატიული, გამჭვირვალე და მოდერნული პროფანული არქიტექტურის პარალელურად არსებობისა, გახდა თბილისის ხასიათისა და სოცი-ალური კულტურის მაჩვენებელი.

დღეს, იმ თეორიათა და აკადემიურ მსჯელობათა ორომტრიალში არქიტექტურის ნაციონალურობის შენარჩუნებისა თუ აღდგენის შესახებ, ბევრ შემთხვევაში კეთდება დასკვნები, რომ, როგორც ყველა სულიერისთვის, ისე ადამიანისთვის წარმომავლობა წარსულისა და მომავლის კონსტიტუციურია [3, გვ. 175].

და ბოლოს მინდა ნაშრომი დავასრულო ერის როთჰაკერის სიტყვებით: „ადამიანი არის სურო და ღერძი - ტრადიცია“. კულტურის ისტორიაში არქიტექტურაზე სასიცოცხლო და საარსებო მნიშვნელობა მოდის, რადგან სწორედ არქიტექტურა არის ფორმა, რომელიც საზოგადოებრივ წყობებს არსებობას და „არსებულს“ უნარჩუნებს. სწორედ აქ იხსნება არქიტექტურის მთავარი ხასიათი - ძველის კონსერვირება და ახლის შექმნა [7, გვ.13].

ლიტერატურა:

1. ჟურნალ „არქიტექტურა და დიზაინის“ ინტერვიუ სრულიად საქართველოს კათალიკოს პატრიარქ ილია II - თან: ახალი საკათედრო ტაძარი ვაკეში იგება. ჟურნალი: არქიტექტურა და დიზაინი, N1, თბილისი 1994;
2. Bloch, Ernst: Das Prinzip der Hoffnung, Frankfurt a.M. 1959, S.858ff.
3. Delitz, Heike: Die „Architektur der Gesellschaft“ aus der Sicht der Philosophischen Anthropologie, in: Fischer Ulrich und Delitz, Heike: Architektursoziologie, Bielefeld, 2009.
4. Delitz, Heike: *Architektursoziologie*, Bielefeld 2009, S.8ff.

5. Louis Henry Sullivan in: Vittorio Magnano Lampugnani: Architektur und Städtebau des 20. Jahrhunderts, Stuttgart 1980, S.7.
6. Leach: Architecture or Revolution? 1999, p.112.
7. Rothaker, Erich: *Die Wirkung des Kunstwerkes* in: Jahrbuch für Ästhetik und allgemeine Kunstwissenschaft, Band 2, 1952-53, S.13.
8. Vittorio Magnano Lampugnani, Architektur und Städtebau des 20. Jahrhunderts, Stuttgart 1980, S.8ff.
9. Walter Benjamin, Passagenwerk
10. Walter Gropius zitiert in: Heike Delitz, *Architektursoziologie*, Bielefeld 2009, S.6

Natia Bakhtadze*Ilia State University, Georgia***Architecture between “Traditional” and “Being Global”**

“Architecture is a social manifest. If we want to know the reason of certain forms, we should cross check with society, because our buildings and cities are a reflection of our society; critical research of this kind of architect is directly linked to social research” Louis Henry Sullivan 1901. The architecture has formed self-status as an historical and social way before than it was theoretically realized. That’s why it gets more attention today, and it is considered as a strong weapon of solution, political and social themes. The famous architecture theorist Vittorio Lampugniani says that architecture only can be explained as a cultural manifest, which depends on a process of society development and which influence on a society formation [8, S.8ff]. Such a view can only bring positive results observed in historical buildings. Not only architecture theory and sociology are interested with phenomena of architecture, and architectural space in a cultural science and conjuncture of sociology. At the time, Maurice Halbwachs and Georg Simmel were the ones who were interested in connection between physiognomic architecture and socius, though people like Walter Benjamin, Michael Foucault, Norbert Elias, Ernst Bloch, Jean Baudrillard analyzed architecture more clearly, and its meaning was based on clash of architectural and social questions.

Walter Benjamin considers architecture as a social latent mythology as a witness, though Earns Bloch defines architectural fantasy as a concrete utopia of society [2, S.-858ff]. Sociology of architecture as a scientific discipline of XXI century considers architecture as a medium of culture of XX century and declares it a seismographer of social changes; seismographer, which is first who shows social changes and it, represents these changes and reproduce [3].

It’s not news that architecture is a face of society. In all ages, national and religious dogmas were planning objectives for architecture and society was under its influence. But the social meaning of architecture has never been more highly loaded, as the 20th century between first and Second World War and after. Devastating consequences of wars made a direct breakthrough in transformation of architecture to the social manifest, thus architects considered themselves not only as a regulators of living conditions, but as a transformers of the world and some of them as a savior of the world. Architects of this generation of so-called "Messianic" ideas and the courage define that architecture should not be only companion of social changes, but it should get intervene in it and it should give

directions of development – that’s how was formulated great task of architecture. From the moment architecture was no longer considered as an esthetic element, but it was considered as a tool of formation. This has become in the world - “constitutional”.

The question of how to accommodate social order of architecture with motley daily reality and with local originalities, in the beginning of 20th century Modern gave strong traditional answer to the request of the ruthless expulsion. From now on houses had to be without history, independent from the place, “white box”, “Cube”, which would never be linked with time and place. Architecture had to satisfy all, not just individual requirements. This was the only way to create better society. Le Corbusier directly disrespected the history, geographical location and local traditions, his arguments were strong because of the hygienic crisis and chaos of architecture of that time. Especially after the First World War, when the total world was damaged, Le Corbusier presented idea of well-organized buildings, where he was successful.

With the aim of organizing the masses of people concrete residential areas were being created. This was successfully copied by the newly-born Soviet Union who according to the social soviet programme established “districts”.

Dissolution of the Soviet Union is clearly most important break in point of the end of the 20th century both in terms of social and urban structures, not only for the South Caucasus Republics, but for the Eastern and Central Europe as well. After the fall of the Berlin Wall in 1989 newly established democracies were faced with capitalist movement to which they were still inexperienced, therefore it represented a dramatic blow to every sphere, including the cities. Before that, urban development was based on the principles of Soviet rules and among others, the living space was used as the main weapon to control the population. Besides, huge areas of Soviet cities were managed from the following perspective - “the property of all or none!” which established unconscious dichotomy and caused deep crisis after the collapse of the Soviet Union.

According to the same principle “for all or for none!”, in the 1960s after Nikita Khrushchev’s population reforms, which envisaged establishment of a single type living areas across the whole country, people were entitled to much less living space than compared to Western European living standards. The modern movement “idyl” of living area blocks was not used elsewhere in such density as in Eastern block countries. Homogenous living block propaganda created a type of a Soviet city as a genre. In a Russian film “Irony of Fate, or Enjoy your Bath”, - where the main character thinks he came home in Moscow, while being in the same type of neighborhood, same type of apartment only hundreds of kilometers away in S. Petersburg – we have an illustration of the absurdity of socialist city system and their territorial implications.

Research/analysis of architecture from the society’s perspective is gaining actuality when dealing with “renovation of Eastern Block” countries. Over centuries, these countries had not had an opportunity to develop their own, autonomous architecture. Only by the end of 20th century, when these countries gained back their independence and started

development as democratic and fair states, they were confronted with the requirements of the current epoch; these are democracy, stable economy, exact sciences and total communication. The objective now, is to institutionalize democracy, which has to consider modalities of globalization, and at the same time preserving cultural traits and national values in the course of globalization. Given these circumstances, “restructurization” of Soviet cities into “European city” or “global city” models is noteworthy.

Residential areas and architectural forms are being created with new constructions, which in the first place reflect the social and civil perceptions of these countries. In order to define the global/general character of South Caucasus countries, one must take a careful look at the architecture, which plays a central role in this problem. Ongoing architectural processes in these countries directly reflect the face which helps identifying local situation in the face of the global world, if the most specific “picturesque” examples still exist and in what quantities. These countries still stay with modern conception and with ideas, which is directly creating something new, totally different than old ones, And fundamentally change everything (“non-Soviet”) to create a new person.

Architectonic space should explore not only new forms, but its’ objective is to overcome architectonic heaviness, to facilitate wall mass, in time it characterized to modern movement. Architectonic space should explore not only new forms, but its’ objective is to overcome architectonic heaviness, to facilitate wall mass, in time it characterized to modern movement. First of all after ideas of grandeur of classicism during totalitarian regime it was expression of independence. First example of the signs of democracy of modern movement in Georgia, are transparent glass buildings of Police and Ministry of Internal affairs.

Highest Goal of Avant-garde architects was the progress of society, giving new lines in their life. Statement of Walter Gropius is proving it as well: “Building, it’s a forming new life” [10, 6].

Practically Modern has created “Sensorium”, in which architects are studying society, they are making social diagnose, analyzing new “society of mass”, which were centralized into the capitals, and it were increasing more and more in social inequality [4, S.8ff]. This class struggle was going during the creation of serial settlement, it were serial similar building with the interior of that time. With this meaning of architecture was developed face of contemporary society, it declined “traditional” movement and created “international style, which spread worldwide. Theory and Sociology of architecture named this kind of architecture as a beginning of creative building in the Trans-Atlantic space, which is radicalism in de-constructivism.

De-constructivism, as a leading modern stylistic direction, is establishing new perspectives worldwide and with its forces is trying to enter modern society in this space and bringing the de-constructural architectural utopia in to the reality of society [3]. This type of architecture is no longer concentrated to the masses of society, like it was in the first half of 20th century, its target is now “knowledge” society.

Why architectural utopias are built for and why these buildings are formed as prestigious buildings of the city? Sociology of architecture is making link between architectural utopia and institutional building mechanism, its first evident is making impression. In south-eastern Europe and generally in the cities outside of Europe is going construction of esthetic modern movement “European city” and “Global City”, based on manual model example. Universal world is creating by architectonic buildings. Architecture is the fastest way to reach “Being Global”. The main method of “Being Global” is building ex-soviet cities as “European” and “utopian”, they do not avoid to build multi-million dollar projects of so called “Star-Architects”, considering heavy social-economic condition. They are transforming the most distinctive architectural projects in to the “Place Branding”. For example in Tbilisi was built Bridge of Peace, its author is Italian star-architect Michele de Luca, his works are Presidential Palace and building of the Ministry of Internal Affairs as well, Italian star-architect Fuksas designed theater at Rike, Jürgen Mayer-Hermann created Queen Tamar Airport at Mestia. This is a general trend, which is the most rapidly deprives the generic look of former Soviet town - it becomes free. On the way of transformation of the from soviet pol through global metropolis city landscape dramatically changes its structure, very often local and traditional signs are disrespected, sometimes cultural monuments are scarified as well, from social background it became cultural problem.

I would like to focus on Presidential Palace and Sameba church. Sameba church – this massive monument, it kept traditional visual to the Georgian orthodox architectural forms of the end of 20th century – the beginning of 21st century. It’s an ideological and constructive variety when we see side by side Sameba Church and modernist building of presidential palace. Prominent of these two monuments is due to their visual Omni presentation, with privilege location and stylistic “oddities”, but both monuments are designed as super monuments, which are indicating to new life and times and they are trying to give new face to the society. As architectural symbols they are totally determining skyline of location and they are underling the self-presentation. These two buildings greeting everyone who enters Tbilisi, before this role has Metekhi church and Vakhtang Gorgasali monument. Presidential palace with its architectural arrangement becomes main element of the image of the city oriented to the modernization and globalization, Sameba Church with its metropolis-location, where throng of society is very high, it was foreseen during its construction. For the end of 1980 historically Georgia has a chance to govern independently from soviet government, it was considered essential to build Sameba Church, which would declare independence, beginning of new life, and presentation of revival of Georgian church, which was destroying during two centuries [1, 22].

Repeat of architectonic forms and ornaments of 11 century, appeal that building should be descendent of Svetitskhoveli, was an idea of self-recognition, but with the generating contemporary civilization history it was totally rejected or left unattended. It was Radical decision to build Bridge of Peace in old historical town. This duality: conservative

and monumental sacral architecture and democratic, transparent and modern profane architecture became indicator of nature and social culture of Tbilisi.

Today, when we discuss the maintenance or restoration of national architecture, very often we make conclusions, that for all human beings origin of the past and future are constitutional [3, 175].

To this end I would like to finish my paper with Erich Rothaker words: “Man is a plush and axis – tradition”. Architecture has vital meaning in the history of culture. That’s because architecture is a form, which preserves value of existence of social order. That’s where opens main character of architecture – conservation of old and creation of new [7, S.13].

References:

1. Interview of the journal "Architecture and Design" with Catholicos Patriarch of All Georgia Ilia II: The new cathedral is being built in Vake. Journal: Architecture and Design, N1, Tbilisi. 1994;
2. Bloch, Ernst: *Das Prinzip der Hoffnung*, Frankfurt a.M. 1959;
3. Delitz, Heike: Die “Architektur der Gesellschaft” aus der Sicht der Philosophischen Anthropologie, in: Fischer Ulrich und Delitz, Heike: *Architektursoziologie*, Bielefeld, 2009;
4. Delitz, Heike: *Architektursoziologie*, Bielefeld 2009;
5. Louis Henry Sullivan in: Vittorio Magnano Lampugnani: *Architektur und Städtebau des 20. Jahrhunderts*, Stuttgart 1980;
6. Leach: *Architecture or Revolution?* 1999;
7. Rothaker, Erich: *Die Wirkung des Kunstwerkes* in: *Jahrbuch für Ästhetik und allgemeine Kunstwissenschaft*, Band 2, 1952-53;
8. Vittorio Magnano Lampugnani, *Architektur und Städtebau des 20. Jahrhunderts*, Stuttgart 1980;
9. Walter Benjamin, *Passagenwerk*
10. Walter Gropius zitiert in: Heike Delitz, *Architektursoziologie*, Bielefeld 2009;

თამარ ჯავახიშვილი

სახუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო

დიმიტრი უზნაძე და თანამედროვე განათლების ფსიქოლოგია

ევროპაში განათლების მიღების შემდეგ სამშობლოში დაბრუნებულმა დიმიტრი უზნაძემ მუშაობა დაიწყო სკოლაში. იმდროინდელ სასკოლო განათლებაში არსებულ ნაკლოვანებათა საფუძვლიანი შესწავლის შემდეგ მან შეიმუშავა მდგომარეობის გამოსწორების ღონისძიებათა მწყობრი სისტემა. განათლების გაუმჯობესებისათვის მის მიერ გამოთქმული, შესაბამისი მეცნიერული კვლევებით დასაბუთებული მოსაზრებები, წინმსწრებად თანხვედრილია იმ ცვლილებებისა, რომლებმაც თანამედროვე განვითარებული ქვეყნები განათლების ეფექტურობის უმაღლეს დონეზე აიყვანა.

დიმიტრი უზნაძემ ყურადღება გაამახვილა იმაზე, რომ: იმ დროისათვის საქართველოში მოსწავლე ახალგაზრდობის უმეტესობა და მათი მშობლებიც დაინტერესებული იყვნენ განათლების დამადასტურებელი დოკუმენტის მიღებით და არა მისი შესატყვისი ცოდნის დაუფლებით. მსგავსი მდგომარეობა იმ ხანად ევროპის ქვეყნებშიც აღინიშნებოდა. იქ ასეთ განათლებას უწოდეს დოკუმენტური განათლება, „ვითომდა განათლებულ ადამიანთა მანქანური წარმოების წესი“. დასაბუთებულად დაჰკმეს და მკაცრი შეურიგებლობა გამოუცხადეს, რადგან სპეციალურმა ლონგიტიდურმა გამოკვლევებმა აჩვენა, რომ მხოლოდ დოკუმენტური (და არა ჭეშმარიტი) განათლების მქონე ადამიანები ან საერთოდ ვერასდროს ვერ ხდებოდნენ კვალიფიციური სპეციალისტები ან, პრაქტიკაში თავისი პროფესიის ათვისებამდე, აუნაზღაურებელი ზიანი მოჰქონდათ ქვეყნისათვის და აფერხებდნენ მის პროგრესს. ეს ის დრო იყო, როცა პოლიტიკური კატაკლიზმების გავლენით საქართველო მოექცა ისეთ გარემოში, რომელიც ერთის მხრივ მონყვეტილი იყო დანარჩენი მსოფლიოსგან და მეორეს მხრივ, რომელშიც სკოლა, საგანმანათლებლო დაწესებულებები ჩაკეტილი აღმოჩნდა პოლიტიკისგან თავისუფალი მეცნიერული, ფსიქოლოგიური ნოვაციების ექსპერიმენტირება-დანერგვისათვის. მაშინ, როცა ბევრ ქვეყანაში უკვე მთავრობა უწყობდა ხელს განათ-

ლების გაუმჯობესებისათვის საჭირო კვლევებსა და დანერგვას პრაქტიკაში..

ასეთ ვითარებაში, განათლების მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის დ. უზნაძემ საჭიროდ მიიჩნია აუცილებელი საგანმანათლებლო ღონისძიებების დასახვა, მეცნიერული ექსპერიმენტული კვლევა და მათი საზოგადოებაში გავრცელება, იმ იმედით, რომ ამალღლებოდა საზოგადოების ცნობიერება სწავლასთან დამოკიდებულებაში და ბოლოს ყოველივე ეს სკოლაშიც შეაღწევდა.

მათგან ძირითადია:

1. დიმიტრი უზნაძემ საჭიროდ მიიჩნია ნამდვილი სწავლის (სწავლის, როგორც თამაშისა და შრომისაგან განსხვავებული, ქცევის დამოუკიდებელი ფორმის) ზუსტად განსაზღვრა და მისი გამიჯვნა გაგების გარეშე, დაზეპირებით სწავლისაგან; რაც დამახასიათებელი იყო მხოლოდ ე. წ. დოკუმენტური განათლების მქონეთათვის. საჭირო იყო სასწავლო პროცესში ჩართულთათვის (მასწავლებლების, მოსწავლეების, მშობლების) და მთელი საზოგადოებისათვის) იმის კარგად გაცნობიერება, რომ ნამდვილი სწავლა, მომავალში ქვეყნის განვითარებისათვის და ზრდასრულობაში თითონ მოცემული ბავშვის პროფესიული და პირადი კეთილდღეობისათვის ხელშემწყობი სწავლა გვაქვს მხოლოდ მაშინ, როცა ბავშვს პატარაობიდანვე შეუქმნით სწავლის ისეთ პირობებს, რომ იგი პირველ რიგში, დაინტერესდეს თითონ იმ შინაარსებით, იმ აქტივობებით, რასაც ასწავლიან და არა მათი მომყოლი გარეგანი შედეგებით (ნიშანი, შექება, მომღეწო კლასში გადასვლა და სხვა) დ. უზნაძის მიხედვით, „როცა სუბიექტი რაიმე სხვა, ამ აქტივობის გარეთ არსებული ამა თუ იმ კონკრეტული მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად კი არ მიმართავს აქტივობას, არამედ მხოლოდ იმისათვის, რომ მას, ამ აქტივობას უკეთ დაეუფლოს, მისი უკეთ შესრულება შეძლოს, მაშინ ჩვენ ვამბობთ: სუბიექტი სწავლობს-თქო ამ აქტივობას. სწავლა ამ შემთხვევაში დამოუკიდებელი, თავისთავადი ქცევის ფორმად იქცევა, ე. ი. ნამდვილ სწავლასთან გვაქვს საქმე“ [4, გვ. 27].

თანამედროვე ჰუმანისტურ ფსიქოლოგიაშიც განასხვავებენ ორი სახის, ორი ტიპის სწავლას, რომელთაც, ბავშვის გონებრივ-პიროვნული განვითარების თვალსაზრისით სრულიად განსხვავებული შედეგები მოჰყვება. ერთს უწოდებენ გარეგან სწავლებას (*ა. მასლოუ, კ. როჯერსი*); ეს არის მკაცრად დაპროგრამებული, რეგლამენტირებული, გარეგანი წახალისებისა თუ იძულების საშუალებებით წარმართული სწავლა, რომელსაც ბავშვის შინაგანი დაინტერესება არ ახლავს,

ან დაინტერესება იმდენად მინიმალურია რომ, როგორც კი საშუალება მიეცემათ თავს ანებებენ სწავლას..

კ. როჯერსის მოსაზრებით, გარეგანი სწავლა „უაზრო სწავლის სახეობაა“. დაზეპირებით შეძენილი ცოდნა დიდხანს არ გაჰყვება ადამიანს. გარეგანი სწავლა მიზნად ისახავს მხოლოდ ინდივიდის მიერ გარკვეული მოცულობის ცოდნის ათვისება-დამახსოვრებას და არაავითარი ან მეტად მცირე მნიშვნელობა ენიჭება იმას, თუ რას განიცდის ბავშვი სწავლის პროცესში, როგორია მისი მზაობა, ჩართულობა, მონდომება, აინტერესებს და ახარებს შეძენილი ცოდნა, თუ მხოლოდ უფროსებისაგან შეფასებაზეა ორიენტირებული. ბევრი მკვლევრის აზრით, ასეთი დაზეპირებით სწავლა უარესია, ვიდრე მთლად უცოდინრობა.

მეორე ტიპის სწავლას ჰუმანისტურ ფსიქოლოგიაში უწოდებენ ნამდვილ სწავლას, შინაგან სწავლას, რაშიც იგულისხმება გარეგანი იძულებისაგან თავისუფალი, საკუთარი ნებით და არჩევანით ჩართულობა, ჩაღრმავება სწავლის პროცესში. ისინი განათლების გაუმჯობესების ერთადერთ გზად მიიჩნევენ გარეგანი სწავლის მთლიანად შეცვლას შინაგანი, ნამდვილი სწავლით.

2. დიმიტრი უზნაძე ხაზგასმით მიუთითებს სწავლის პროცესში ჩართულთათვის იმის გაცნობიერების აუცილებლობაზეც, რომ ნამდვილი სწავლის შედეგი მხოლოდ ის კონკრეტული ცოდნა, ან აქტივობის დაუფლება კი არ არის, რომელიც სწავლით შევიძინეთ, არამედ, უმთავრესი მიღწევაა ის, რომ ნამდვილი სწავლის პროცესში ბავშვს სამუდამოდ შემორჩება ორი უნიშვნელოვანესი შენაძენი:

- ✓ სწავლის გავლენით განვითარების უფრო მაღალ დონეზე ასული უნარ-შესაძლებლობები „სწავლაში ძირითადი კონკრეტი ჩვევა და ცოდნა როდია, არამედ იმ ძალების განვითარება, რომელნიც სწავლის პროცესში ღებულობენ მონაწილეობას“[1, გვ. 466].
- ✓ ნამდვილი სწავლის დროს ბავშვი ავნებს იმ ინდივიდუალურ ხერხებს და საშუალებებს, რომელთა გამოყენებითაც მაქსიმალური ეფექტურობით წარმართავს საკუთარი სწავლის პროცესს, ანუ ბავშვი სწავლობს იმას, თუ როგორ უნდა ისწავლოს.(ორივე ამ შენაძენის საილუსტრაციოდ დიმიტრი უზნაძეს მოაქვს ბავშვის მიერ წერის სწავლის მაგალითი [1, გვ. 465]..

დიმიტრი უზნაძის ამ მოსაზრებებსაც ეხმაურება თანამედროვე განათლების ფსიქოლოგია, რომელიც მიიჩნევს, რომ ნამდვილი, შინაგანი სწავლა დადებით

გავლენას ახდენს. მოსწავლის მთლიან გონებრივ-პიროვნულ განვითარებაზე. ამასთანავე, ვ. როჯერსის პოპულარული გამონათქვამით, „მხოლოდ ის ადამიანი განათლებული, რომელმაც ისწავლა, თუ როგორ უნდა ისწავლოს.“, რაც მას აძლევს საშუალებას დამოუკიდებლად, შემოქმედებითად აითვისოს ახალი ცოდნები და დღევანდელ, პროფესიათა კვდომა-განახლების ეპოქას ღირსეულად გაუმკლავდეს.

3. დიმიტრი უზნაძის მიხედვით, გაზეპირებით სწავლა, გარდა ცოდნის ზედაპირულობისა, იწვევს დარღვევებს მოზარდის პიროვნულ განვითარებაში, რადგან უმეტეს შემთხვევაში ის ხორციელდება აღმზრდელითი თვალსაზრისით სრულიად მიუღებელი, გარეგანი, ძალადობრივი მეთოდების გამოყენებით. დ. უზნაძემ, „აღზრდის ძირითადი ტრაგედია“ უწოდა პედაგოგის მიერ ბავშვის ბუნების სრულ და ყოველმხრივ გაუთვალისწინებლობას და ძალადობრივი მეთოდების გამოყენებას სკოლაში. ამ პერიოდის შესახებ ის წერს: მერე ჩვენ გვიკვირს, რომ არსებობენ ისეთნი, რომელნიც ასეთ განათლებას გაურბიან. ჩვენ უფრო ის უნდა გვიკვირდეს, რომ ისეთებიც გვხვდებიან, რომლებსაც მისი ატანა შეუძლიათ [2, გვ. 3].

თანამედროვე განათლების მოთხოვნებშიც აღიარებულია აღზრდის პრიორიტეტულობა, აღიარებულია, რომ გარეგანი სწავლის პიროვნული ეფექტი უარყოფითი, ან მინიმალურია, რადგან ბავშვი ნორმალურად ვითარდება მხოლოდ იმ სახის აქტივობაში, რომელიც მის შინაგან შესაძლებლობებს არ აღემატება და რომელშიც იგი ხალისით და მონდომებით ერთვება ასეთი სწავლა დადებით გავლენას ახდენს. მოსწავლის მთლიან პიროვნებაზე, მის შეხედულებებსა და ქცევაზე. ასეთი სწავლა კეთილისმყოფელი ზეგავლენის გარეშე არ ტოვებს მოზარდის სულიერი სისტემის არცერთ მხარეს. გარეგანი იძულებისაგან თავისუფალი, ნამდვილი შინაგანი სწავლა ეხმარება ადამიანს თავისი გონებრივი შესაძლებლობებისა და პიროვნული თავისებურებების გაცნობიერებაში, საკუთარი თავის „აღმოჩენაში“, თავის თავში იმ აზრების და განცდების დანახვასა, შეფასებასა და სრულყოფაში, რომლებითაც ხდება მისი ინდივიდუალობის გაშლა და დაკავშირება ზოგად-საკაცობრიო ღირებულებებთან და იდეალებთან. აღზრდის პრიორიტეტის აუცილებლობას იმითაც ასაბუთებენ, რომ როგორც ისტორიული გამოცდილება აჩვენებს, დიდი ნიჭისა და ცოდნის მქონე, მაგრამ მაღალ ღირებულებებს მოკლებულ ადამიანს უფრო მეტი ზიანის მოტანა შეუძლია საზოგადოებისთვის, ვიდრე უცოდინარს.

3. ნამდვილი, შინაგანი სწავლისათვის მზაობის აუცილებელ კომპონენტად დიმიტრი უზნაძე მიიჩნევს სკოლამდელ ასაკში საკუთარ შესაძლებლობებში ადექვატური დარწმუნებულობის ჩამოყალიბებას, რაც განხილული აქვს ფუნქციონალურ ტენდენციასთან კავშირში. *დ.უზნაძის* მიხედვით საკუთარ ძალებში ადექვატური დარწმუნებულობის ჩამოყალიბებას ხელს უწყობს ბავშვის განვითარების ყველა მიმართულებით (ფიზიკური, გონებრივი, სოციალური) მისი აქტივობის ტენდენციის სრული, შეუზღუდავი გაშლისათვის საჭირო პირობების შექმნა აღმზრდელობითი გარემოს მიერ (ბავშვის უსაფრთხოების სრული დაცვის გათვალისწინებით). ბავშვი ადრეული ასაკიდანვე თანდაყოლილად მოცემული ფუნქციონის ტენდენციის საფუძველზე აღძრული აქტივობით ეცნობა გარემოს (რაც ხელს უწყობს აქტივობაში ჩართული შესაძლებლობების ზრდა-განვითარებას, მათი ფუნქციონის დახვეწას) და ამასთანავე, მათი საშუალებით, იკვლევს, თავის შესაძლებლობებსაც; იკვლევს, დამოუკიდებლად რისი გაკეთება შეუძლია, რა როგორ შეუძლია და დაუღლეოდ მიმართავს იმ აქტივობებს, რომლებშიც თავისი გაძლიერების, აქტივობის დახვეწის საჭიროებას გრძნობს. ფუნქციონალური ტენდენცია ვლინდება ცალკეულ ორგანოთა, ცალკეულ უნარ-შესაძლებლობათა მოქმედებისათვის მომნიშვნის მინიმალური დონიდან მათი აქტივობაში, ისეთი სახით როგორც მათ იმ დროისთვის შეუძლიათ; აქტივობის ტენდენციის, ფუნქციონის მოთხოვნის დაკმაყოფილება ამგვარი „ვარჯიშით“, ხელს უწყობს ცალკეულ ორგანოთა და შესაძლებლობათა მომნიშვნის დასრულებას, შესატყვისი აქტივობის გაუმჯობესება-სრულყოფას და ამზადებს, აძლიერებს ბავშვს დამოუკიდებლად თავდაცვისა და არსებობისათვის ბრძოლაში გადარჩენისათვის როგორც მოტორული, ისე ინტელექტუალური /შეკითხვები/ აქტივობის ტენდენციის გამოვლენაზე აღმზრდელობითი გარემოს სწორი რეაგირების პირობებში (შექება, გამხნევა, წახალისება, მხარდაჭერა) ბავშვს ბუნებრივად ექმნება საკუთარ ძალებში დარწმუნებულობა, ამ დროს დაკმაყოფილებული ცნობისმოყვარეობა (რა არის, როგორ ხდება, შემძლია თუ არა ამის გაკეთება) გადაიზრდება ცოდნისმოყვარეობაში და სასკოლო სწავლის მზაობაში,

ბავშვის განვითარებისათვის მისი პირადი აქტივობის წახალისებისა და ხელშეწყობის დიდ მნიშვნელობაზე მიუთითებს ე. ერიქსონის „*ფსიქოსოციალური განვითარების თეორია*“ და ე. გროტბერგის „*სიცოცხლისუნარიანობის თეორია*“; სადაც სიცოცხლისუნარიანობა, ფაქტიურად გათანაბრებულია ფართო გაგებით

სწავლის უნარიანობასთან, რომელსაც მოჰყვება თვითგადარჩენისათვის საჭირო ძალების გაძლიერება.

არაერთ თანამედროვე გამოკვლევაშია აღნიშნული, რომ ადამიანები, რომლებსაც ბავშვობაში ხშირად ჰქონიათ განცდილი თავისი აქტივობით წარმატების სიხარული (რასაც ა.მასლოუმ „პიკი განცდა“ უწოდა), ზრდასრულობაში გამოირჩევიან საკუთარ ძალებში დარწმუნებულობით, ძლიერი თვითკომპენტურობის და თვითრეალიზირებულობის გრძნობით; და პირიქით, დაწუნებამ, შეზღუდვამ, დადებითი სოციალური სტიმულაციის უკმარობამ შეიძლება გამოიწვიოს განვითარების სერიოზული დარღვევები.

5. დიმიტრი უზნაძე სრულიად განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა თითოეული მოსწავლის პროფესიული ინტერესების დადგენას და სწორი მიმართულების მიცემას.

1933 წ. გამოქვეყნებულ ნაშრომში „პროფესიათა ფსიქოლოგიის აქტუალური პრობლემებისა და თეორიული საფუძვლებისათვის“. დ. უზნაძე აღნიშნავს: „ჩვენ არ გვეჩნებოდა არც თეორიული და არც პრაქტიკული თვითგამართლება თუ, თუნდაც დროებით, უარს ვიტყოდით ფსიქოლოგიური პროფერჩევის, პროფკონსულტაციისა და პროფორიენტაციის პრაქტიკაზე“ [3, გვ.12].

დიმიტრი უზნაძის აღნიშნულ ნაშრომში დასაბუთებულია პროფესიათა ფსიქოლოგიური შესწავლის აუცილებლობა, რათა ოპტიმალურად იქნეს შერჩეული თითოეული პროფესიის მოთხოვნების შესატყვის უნარ-შესაძლებლობათა და პიროვნულ თავისებურებათა მქონე ადამიანი, რაც უზრუნველჰყოფს შრომის პროცესის მაქსიმალურ ნაყოფიერებას.

„ყოველგვარი შრომის აუცილებელ პირობად - შრომითი მზაობის ერთ-ერთ ძირითად და აუცილებელ პირობად, უნდა ჩაითვალოს ძალთა და უნართა მოცემული პროფინებისათვის დამახასიათებელი სისტემა, რომელსაც იმთავითვე აქვს გარკვეული მიმართულებით გააქტიურების ტენდენცია. მას ჩვენ ვუწოდებთ ფუნქციურ ტენდენციას და მივიჩნევთ შრომითი მზაობის აღმოცენების საფუძვლად, რაც ჩვეულებრივ პირობებში ამა თუ იმ ინტერესის სახით განიცდება.“(3, გვ. 20).. უზნაძე მიიჩნევდა, რომ სწორედ, შრომისადმი შინაგანი სწრაფვის შესატყვისი მასალისა და ამოცანის (ანუ პროფესიის) სწორად მონახვაში სჭირდება დახმარება მოზარდს. სკოლამ უნდა მისცეს ბავშვს მიმართულება იმ სპეციალობისაკენ, რომელიც ყველაზე მეტად შეესატყვისება მის ინტერესებს, განვითარების დონეს,

მიდრეკილებებსა და ოჯახურ მდგომარეობას, საზოგადოებისათვის საჭირო შრომითი საქმიანობის მოთხოვნების გათვალისწინებით. სკოლიდანვე ამ მიმართულებით მუშაობის აუცილებლობაზე მიუთითებს მისი სიტყვები: „ადამიანის შრომითი ძალების განვითარებას საგანგებო ზრუნვას, სწავლას მოითხოვს და ეს ზრუნვა სწორედ ადამიანის ზოგადი განვითარებისათვის ზრუნვასთან უნდა იყოს განუყოფლად დაკავშირებული ანდა უკეთ, მასთან ერთადერთს მთლიანობაში იქნას გაერთიანებული. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ პოლიტექნიკური შრომის სწავლა არა პროფესიონალურის, არამედ ზოგადი განათლების სკოლის საქმეა და ეს უკანასკნელი არა ცალმხრივი აღზრდა-განათლების, არამედ პოლიტექნიკური შრომის სკოლა უნდა იყოს“ [1, გვ.467].

თანამედროვე განათლების პროგრესული მიმდინარეობებიც აუცილებლად მიიჩნევენ და ანხორციელებენ კიდევ ამ მხრივ სკოლაში მუშაობას, რადგან პროფესიის სწორ არჩევაზეა დამოკიდებული ერთის მხრივ, მომავალში, ზრდასრულობის პერიოდში, პროფესიულ საქმიანობაში წარმატება, სრული თვითაქტუალიზაცია და თვითრეალიზაცია, ცხოვრებისადმი ხალისიანი, ოპტიმისტური დამოკიდებულება და კმაყოფილების განცდა იმის გამო, რომ გააკეთე ყველაფერი, რისი გაკეთებაც შეგეძლო და გინდოდა. ყოველივე ამას კი განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ადამიანის ფსიქოლოგიური ჯანმრთელობის, საკუთარი პროფესიული საქმიანობის მიმართ კეთილსინდისიერი დამოკიდებულების და სიცოცხლის ბოლომდე აქტიური, პროდუქტიული ცხოვრებისათვის. მეორეს მხრივ კი, ამაზეა დამოკიდებული საზოგადოების კეთილდღეობა და ქვეყნის პროგრესული განვითარება.

ამიტომაც, რომ განვითარებულ ქვეყნებში, დამამთავრებელი კლასების მოსწავლეთა და სტუდენტთა უმეტესობა, უკვე დასაქმებულია საკუთარი ინტერესების შესატყვისი პროფესიის სანყისი, დაბალი რანგის სამუშაოთი. აშშ-ში მაგალითად, წუხილს გამოთქვამენ იმის გამო, რომ შეზღუდული შესაძლებლობის შრომისუნარიან მოსწავლეთა მხოლოდ მცირე ნაწილია დასაქმებული მაშინ, როცა ჩვეულებრივი განვითარების მოსწავლეთა 86% მუშაობს.

კვლევებმა აჩვენა, რომ შეიძლება მოზარდი დიდ ინტერესს ავლენდეს რაიმე პროფესიის შესატყვისი საგანისადმი, როცა ამ საგანს კვირაში ერთი ან ორი გაკვეთილი ეთმობა, მაშინ კი, როცა ამ სფეროში აღმოჩნდება ყოველდღიურად და თანაც მთელი სამუშაო დროის განმავლობაში, შეიძლება დამოკიდებუ-

ლება შეიცვალოს. სწავლასთან შეთავსებით მუშაობა კი იქნება საუკეთესო გამოცდა მისი ინტერესის მდგრადობისათვის. განვითარებულ ქვეყნებში განათლების სისტემა საკუთარი, ნამდვილი პროფესიული ინტერესების მიგნების პირობებს უქმნის ახალგაზრდობას სწავლების ყველა საფეხურზე.

დიმიტრი უზნაძის ჩანაფიქრის განხორციელება „სკოლიდანვე პოლიტიქნიკური სწავლის“ შესახებ, თავიდან აგვაცილებდა იმას, რომ ჩვენს ქვეყანაში, მიუხედავად ეკონომიკური გაჭირვებისა, ახალგაზრდობა გაურბის პროფესიულ სასწავლებლებს, თუმცა იქ მეტი მატერიალური დახმარება, ხოლო შემდგომ დასაქმება აქვთ გარანტირებული.

6. დიმიტრი უზნაძე განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობდა „პედაგოგიური ნიჭისა“ და პედაგოგთა ვარჯიშის (ტრენინგის) საკითხებს.

ჯერ კიდევ XX ს. დასაწყისში, ნაშრომში - ექსპერიმენტალური პედაგოგიკის შესავალი - დიმიტრი უზნაძეს განხილული აქვს მასწავლებლის კვალიფიკაციასთან დაკავშირებული ის საკითხები, რომლებიც სპეციალური მსჯელობის საგნად იქცა XX ს. 60-იან წლებში გერმანიაში გამართულ სკოლის მუშაკებისა და განათლების მეცნიერებათა წარმომადგენლების გაერთიანებულ საერთაშორისო სიმპოზიუმზე [5]. დ.უზნაძე აღნიშნავს, რომ სკოლაში ფსიქოლოგიური ცოდნის ეფექტურ გამოყენებაში სერიოზულ პრობლემას ჰქმნის პედაგოგიური ნიჭის საკითხი, რადგან პედაგოგიური ნიჭი, ისევე როგორც ყველა სხვა ნიჭი, ბევრი არ გვხვდება, მაშინ როცა სკოლებს მასწავლებლები დიდი რაოდენობით სჭირდება. პედაგოგიურ ნიჭში ის გულისხმობს განსაკუთრებულ „ფსიქოლოგიურ ნიჭს“, „რომელსაც სხვისი სულიერი ცხოვრების გასაღები ხელთ უპყრია, და პირდაპირ ადამიანის ნამდვილ არსსა სწვდება. ამიტომაც არის, რომ ნამდვილი აღმზრდელი ერთხელაც არ გადადგამს ცრუ ნაბიჯს და მუდამ თითქოს წინდანინვე გამოანგარიშებულ ცვლილებას ახდენს აღსაზრდელის სულიერ ცხოვრებაში.“ [2, გვ.19].

დიმიტრი უზნაძე, ამ ერთი შეხედვით უნუგემო მდგომარეობიდან, გამოსავალს ხედავდა იმაში, რომ ნებისმიერ, საშუალო პედაგოგიური ნიჭის მქონე ადამიანს შეუძლია გულმოდგინე სწავლითა და წვრთნა-ვარჯიშით ისე დაეუფლოს პედაგოგიური ნიჭით დაჯილდოებულთა იდეებისა და ინოვაციების განხორციელებისათვის საჭირო ცოდნა-ჩვევებს და პედაგოგიურ ტექნიკებს, რომ პრაქტიკულ საქმიანობაში არაფრით ჩამოუვარდებოდეს ამ სფეროში განსაკუთრებული ნიჭის მქონეებს. „შესწავლას, მაცადინობას ის მაინც შეუძლია, რომ ჩვეულებრივი

ადამიანი ხელოვნების რომელიმე დარგის ტექნიკას იმდენად გააცნოს, იგი იმდენად შეათვისებინოს, რომ შემდეგ თუ ხელოვანი არა, ხელოსანი (იგულისხმება თავისი საქმის საუკეთესო შემსრულებელი) მაინც გახდეს [2, გვ. 20].“

ეს სიტყვები ნათლად გვიჩვენებენ დ. უზნაძის შეხედულებას მასწავლებელთა დახელოვნების მიზნით მათთვის სპეციალური, სისტემატური წვრთნა-ვარჯიშების ჩატარების აუცილებლობაზე, რაც დღეისათვის ტრენინგების სახელით ფართოდ არის გავრცელებული მთელ მსოფლიოში. დიმიტრი უზნაძე იმასაც მიუთითებს, რომ ცოდნა-ჩვევების დაუფლებას და პროფესიული ტექნიკების სრულყოფილად ათვისებაში ვარჯიშს ასევე დიდი მნიშვნელობა აქვს პედაგოგიური ნიჭისა და ამ დარგში დიდი თეორიული ცოდნის მქონეთათვისაც. იმისათვის, რომ თანამედროვეობას, არ ჩამორჩნენ.

ეს არის მცირე ჩამონათვალი და მოკლე დახასიათება იმ სიახლეებისა, რომელსაც დ. უზნაძე საჭიროდ მიიჩნევდა ჩვენს ქვეყანაში განათლების გაუმჯობესებისათვის, რომლებზედაც მთელი ძალისხმევით მუშაობდა დ.უზნაძის სკოლა (ფსიქოლოგიის ინსტიტუტი, თსუ-ს ფსიქოლოგიის ფაკულტეტი და სხვ.), თუმცა მათი სრულად განხორციელება პრაქტიკაში, შეუძლებელი გახდა იმდროინდელმა პოლიტიკურმა ვითარებამ.

ლიტერატურა:

1. დიმიტრი უზნაძე, შრომები, ტომი V, „მეცნიერება“, თბილისი. 1967;
2. დიმიტრი უზნაძე, ექსპერიმენტული პედაგოგიკის შესავალი, ქუთაისი, 1912;
3. დიმიტრი უზნაძე, პროფესიათა ფსიქოლოგიის აქტუალური ამოცანებისა და თეორიული საფუძვლებისათვის, თბილისი, 2007;
4. ალ. ფრანგიშვილი, სწავლის ფსიქოლოგიის საკითხები, განათლება, თბილისი, 1969;
5. Padagogische Psychologie fur Hohere Schulen, h. g. von K. Strunz, Munchen, Basel, 1962;

Tamar Javakhishvili
Sokhumi State University, Georgia

Dimitri Uznadze and Modern Educational Psychology

Dimitri Uznadze came at school as a teacher in Georgia after receiving education in Europe. He elaborated system of arrangements after studying the difficulties in school education of the time. His ideas proved by scientific researches for improving education preceedingly coincides to the changes that brought the highest level that of educational effectiveness to the developed countries.

D.Uznadze paid attention to the fact: the most of pupils and students and their parents of that time were interested in receiving the educational diploma (document) and not in receiving the knowledge corresponding to diploma. Nearly the same was situation in European countries. Such education was called documental education in Europe, “machine production of as though educated people” was neglected, as the special longitudinal researches showed, the people with documental (and not real) education either never became real specialists or they brought great damage to country and prevent the progress before becoming specialists in practices.

By this time under the influence of political cataclysms Georgia appeared in the situation of having been taken off from the world and Georgian school, educational institutes have been locked for experiments and inculcation of free from politics, scientific psychological novations. While there was help from government to researches and inculcations for improving education in many countries.

In such circumstances *Dimitri Uznadze* considered needed necessary educational arrangements, scientific experimental researches and their spread in society in hope to receive high level of social conscious in respect of study and to bring everything above mentioned at school in order to improve the education.

The main of these arrangements are:

1. *Dimitri Uznadze* considered exact definition of real study (study as differing from play and labor, independent form of behavior) and its differing from study without understanding, study by heart; that is characteristic only for people with documental education. It was necessary for participants in studding process (teachers, pupils, parents) and for the whole society to realize that we have real study, study for the future development of the country and for the professional and personal happiness in maturity of the given child only in the case of such conditions for the study from childhood that the child is interested in contents, in activities that are learnt and not in external results (estimate,

praise, get remove from class to class and etc). According to D.Uznadze “when subject comes to activity not for fulfilling concrete requirement that is out of this activity, but only for the sake of mastering this activity, of fulfilling this activity better, we say: subject is learning this activity. Study becomes an independent form of behavior in this case and we have a real study”[4, p.27].

They differ two kinds, two types of study in modern humanistic psychology that are followed by different results in the view of mental- personal development of a child. The first type is called external study (*A. Maslow, K. Rogers*); it is strictly programmed, regulated study directed by external encouragement and force, without internal interest from a child or with so little interest that child stops learning if there is a chance.

According to K. Rogers external study “is a kind of study without sense”. Knowledge obtained by learning by heart will not last long. Getting and remembering some knowledge by an individual is the only aim of external study and it is of no importance or nearly of no importance what does child feel during the studying process, what is his readiness, inclusion, diligence, is he interested and glad of getting knowledge or he is oriented only on grown-ups estimate. Many scientists think that study by heart is worse than ignorance.

The second study is called real study, internal study in humanistic psychology, that means study without external force, with inclusion chosen by the child freely, deepening in study process. The humanistic psychology considers that replacing external study by internal, real study is the only way of improving education.

2. *Dimitri Uznadze* shows the necessity to realize by the people taking part in study process: the result of real study is not only getting concrete knowledge or activity that we have obtained by study, but the main achievement is that child will get forever from study process the following gifts:

1. abilities on higher level reached by the influence of study process. “Main thing is the development of forces that participate in study process and not concrete habit and knowledge in study”[1, p.466].

2. child finds individual means and methods during the real study by means of which his own study process is maximal effective, we say: child learns how he must learn. (*Dimitri Uznadze* gives an example of studding the written language by child to illustrate these both gifts [1, p.465].

Dimitri Uznadze's these ideas coincide with the ideas of modern education psychology, that considers: real internal study has positive influence on the development of pupil's mental-personal abilities. According to *K. Rogers'* popular saying “*person is educated only in the case if he learnt how to learn*”, that enables him independently, creatively get new knowledge in nowadays epoch, epoch of dying-renewal of professions.

3. According to *D.Uznadze* study by heart brings superficial knowledge and causes negative results in the personal development of child, because it is realized by

using unacceptable in the view of upbringing, external, obligation methods in most cases. Not taking into account child's nature by teacher and use of obligation methods at school are called "the main tragedy of upbringing" by D.Uznadze. He writes: "...then we are surprised that there exist some people, who try to avoid from such education. We must be more surprised by existence of such people, who can bare it"[2, p. 3].

The priority of upbringing is acknowledged in modern education requirements. It is acknowledged that personal effect of external study is negative or minimal positive, because child develops normally only in activity that is not greater than his internal abilities and where he takes part with cheer and diligence. Such study has a positive influence on pupil's person, his ideas and behavior. Such study has positive influence on each part of child's feeling system. Free from external obligation, real internal study helps human to realize his mental abilities and personal individualities, to "find" himself, to see, estimate and perfect those own ideas and feelings, that presents his individuality and connects him with general mankind values and ideals... Necessity of upbringing priority is affirmed also by the fact, that as historical experience shows, human with great talent and knowledge, but without high values may bring more damage to society, than ignorant human can.

4. *Dimitri Uznadze* says: development of adequate assurance in pupil's own abilities is the main component of readiness for real internal study and that is discussed in connection with functional tendency. According to *Dimitri Uznadze* conditions for complete, unbounded development of child's activity tendency in all directions (physical, mental, social) created by upbringing environment (taking into account complete defence of child's security) helps child to form adequate assurance in own abilities... Pupil makes acquaintance with environment by the activity arisen on the base of inherited from childhood function tendency (that helps to growth-development of abilities included in activity, to refine their functioning) and learns his abilities by means of them also; learns what can he do independently, what and how can he do and turns to activities tirelessly, where he feels necessity of his strengthening, refinement of activities. Functional tendency turns out in activity beginning from minimal level of maturity of each organ, of each ability, that they can for that time; activity tendency, function requirement helps bringing to end maturity of each organ and ability by such "exercise", helps also improvement-perfection of activity and prepares, strengthens child for independent security and struggle for existence.

Child will have assurance in own abilities naturally if there is correct reaction (praise, encouragement, support,...) from upbringing environment on turning out child's physical and intellectual (questions) activity tendency. Child's satisfied curiosity (what is it, how it happens, can I or can't do it) will grow into desire for knowledge and readiness for study that helps his success.

E. Ericson's psycho-social development theory and *E. Grotberg's* "viability theory", where vital capacity is in fact equalized with study capacity, presents the great importance of encouragement of child's activity for the child's development.

As many modern researches show people, who often had joy of success of their activity in childhood (*Maslow* calls this “*top feeling*”), are assured in their abilities, have strong self competence and self realization feeling in maturity; and vice versa.

5. *Dimitri Uznadze* mentioned of great importance of stating and giving correct direction to each pupil’s professional interests.

Dimitri Uznadze states “we’ll have neither theoretical, nor practical self truth, if even for some time we say no to the practice of psychological professional choice, professional consultation and professional orientation”[3,p.12] in his research “Actual Problems and Theoretical Basement of Professions Psychology” published in 1933.

It is proved in *Dimitri Uznadze’s* above research the necessity of psychological study of professions for optimal choice of a human with abilities and personal characteristics corresponding to requirements of each profession that provides maximal effects of working process.

System of abilities, that is characterized to given person and has a stirring up tendency in some direction, must be considered as the necessary condition of any work (one of the main necessary condition of working readiness). We call it functional tendency and consider it as a base for arising working readiness, that we usually have as some interest”[3, p.20]... *Dimitri Uznadze* says that the necessity of help for pupil correctly get profession corresponding to his working inclination is evident.

School must give a child direction to the profession that most of all corresponds to his interests, level of his development, his inclinations and his family status, taking into account necessity for social work and its requirements... His words show the necessity of work in this direction beginning from school: “development of human working abilities needs special care, study and this care must be connected with the care for human’s general development or it is better to say: they must be united in one whole. It means: study of polytechnical work must take place not at professional school, but at school of general education and the last must be not a school of one-sided upbringing and education, but a school of polytechnical work”[1, p.467].

Modern educational psychology also considers its necessity and works at school in this view, for in future, in the period of maturity, success in professional work, complete self actualization and self realization, optimistic view on life and satisfactory feeling for you have done everything what you could and wanted depends on the correct choice of profession. All these have especially great importance for a human’s psychological health, honest position to own professional work and active, productive life till the end of the life. Wealth of society and progressive development of country depends on correct choice of profession.

That’s why the most of the pupils of graduating classes are working according to their interest as the beginners of corresponding profession in developed countries. USA worries for the fact, that only little part of pupils of restricted possibilities are working, while 86% of normally developed pupils work.As researches showed, pupil may have

great interest of some subject corresponded to some profession if there is one or two lessons in this subject in a week, but he may change his attitude, if he will appear in this sphere every day during the whole working time. Work together with study will be the best examine for stability of his interests. Educational system makes conditions for finding real, own professional interests by the youth on every level of teaching in developed countries.

The great importance of professional orientation work at school is shown by the fact that in our country youth doesn't come at professional technical school in spite of economical troubles, though there is more material help and guaranteed work afterwards.

6. *Dimitri Uznadze* paid exclusive attention to "pedagogical talent" and training of teachers. *Dimitri Uznadze* studied those questions connected with teacher's qualification in the research "Introduction to Experimental Pedagogy" in the beginning of the 20th century. They were specially discussed in the united international symposium of school teachers and people representing educational sciences [5], that was held in Germany in 60-ies of the 20-th century.

Dimitri Uznadze mentions that question of pedagogical talent is a serious problem for the effective use of pedagogical knowledge at school, because pedagogical talent as all other talents occurs seldom, but there are needed great amount of school teachers. He meant "especial psychological talent" in pedagogical talent, "that has a key of other human's spiritual life and guesses human's real sense. That's why real teacher has not a single untruth decision and it is impression that he makes changes that are beforehand deduced to the pupil's spiritual life"[2,p. 19].

Dimitri Uznadze considered, that the only thing to be done in this hopeless condition is: every human with nearly good pedagogical talent may get ideas, knowledge-habits and pedagogical technics needed for fulfillment of innovations by means of diligent study and training, that he can act as a teacher with perfect talent in this sphere in practice. "Study and training can do the following: the ordinal human may be acquainted and get technics of some branch of art so, that he'll become a master (it is meant a human who can do his work perfectly) if not artist"[2, p. 20].

These words show *Dimitri Uznadze's* view of necessity of special, systematic trainings of teachers for mastering them, that are widely spread in the world. *D. Uznadze* mentioned also that training for getting knowledge-habits and professional technics is of great importance for those who has pedagogical talent and great theoretical knowledge, because of not to stay behind from modernity.

This is a short account and characterization of those novations that *Dimitri Uznadze* considered needed for our country, that was studied by school of *Dimitri Uznadze* (Psychological Institute, TSU Department of Psychology and etc), but it was impossible complete realization in practice because of politics of the time.

References:

1. Dimitri Uznadze (1967), Scientific works, v.5, Metsniereba, Tbilisi (In Georgian);
2. Dimitri Uznadze (1912), Introduction to Experimental Pedagogy, Kutaisi (In Georgian);
3. Dimitri Uznadze (2007), Actual Problems and Theoretical Basements of Profession Psychology, Tbilisi, (In Georgian);
4. Al. Prangishvili (1969), Questions of Study Psychology, Ganstleba, Tbilisi (In Georgian);
5. Padagogusche Psychologie fur Hohere Schulen, h. g. von *K. Strunz*, Munchen, Basel, 1962 (In German language);

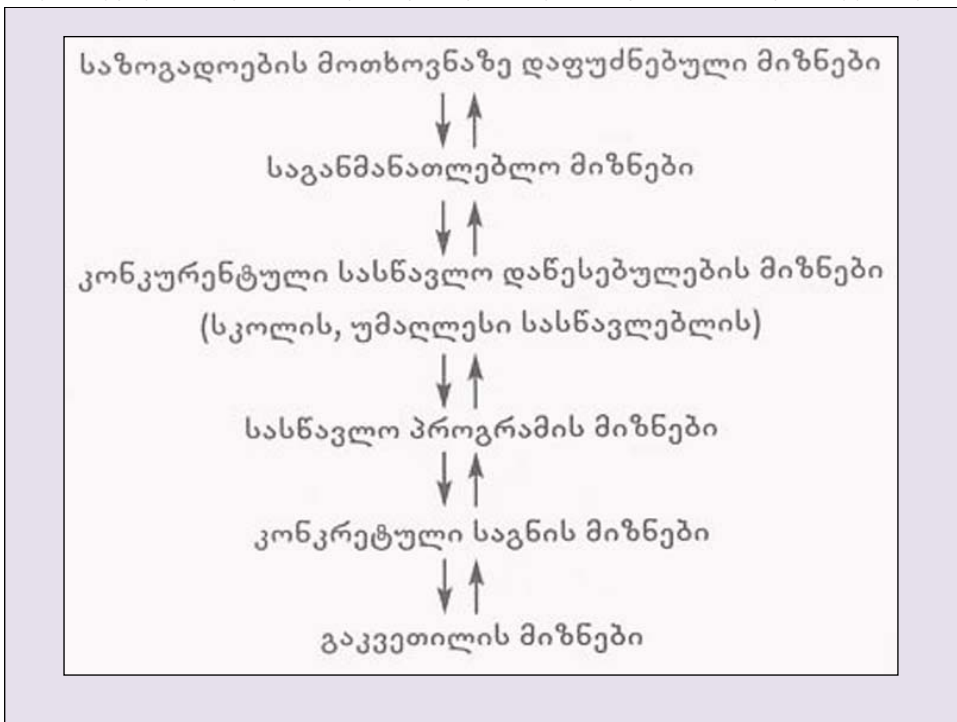

მაია ფირჩხაძე

ისტორიის დოქტორი, იტალიური
სკოლა „ცისკარი“, საქართველო

„პიროვნული საზღვრები“ და მოსწავლეზე ორიენტირული სასწავლო გარემოს პრაქტიკული ასპექტები

მასწავლებლობა რთული პროფესიაა, მაგრამ ამ სირთულეს მხოლოდ უამრავი ამოცანის გადაჭრის საჭიროება არ წარმოქმნის, ამაში დიდი პასუხისმგებლობაც ურევია. ეს პასუხისმგებლობა ზოგადად სასწავლო მიზნების განხორციელებას უკავშირდება, რომელიც თავისთავად საკმაოდ მრავალფეროვანია:

ყველა ამ მიზნის განხორციელებისთვის აუცილებელი პირობაა მოსწავლეზე ორიენტირებული სასწავლო გარემოს შექმნა, რომელიც უზრუნველყოფს სასწავლო მიზნების შესრულებას და მოსწავლის წარმატებას [1].

მოსწავლეზე ორიენტირებული სასწავლო გარემოს შექმნა დღეს უკვე

აღიქმება როგორც დროის გამონვევა, რომლის შექმნის გარეშე რთული ხდება თანამედროვე მოთხოვნილებების შესაბამისი პიროვნული თვისებებით აღჭურვილი ადამიანის სწავლა-აღზრდა. კურიკულუმები და ექსტრაკურიკულუმები არ კმარა საკითხის გადასაჭრელად, რადგან პრაქტიკული საქმიანობისას მხოლოდ თეორიული დირექტივები საკმარისი არ აღმოჩნდება ხოლმე [2]. მოსწავლეზე ორიენტირებული სასწავლო გარემოს შექმნა მასწავლებელს სხვადასხვა ასპექტების გააქტიურებით შეუძლია:

I ასპექტი - დიაგნოსტიკური მინი-კვლევები, რითაც განსაზღვრავს მოსწავლეთა საჭიროებას და შეაფასებს სირთულეებს;

II ასპექტი - სწორად შერჩეული მეთოდური რესურსების გამოყენებას უკავშირდება, რომელიც ხელს შეუწყობს მოსწავლეთა ინტელექტუალური და კრეატიული განვითარების სრულყოფას, თვითშეფასების და რეფლექსიის უნარების ფორმირებას;

III ასპექტი - კლასში არსებული მრავალფეროვნების სასწავლო პროცესის მნიშვნელოვან და საინტერესო რესურსად გადაქცევას და მულტიკულტურული განათლების უმნიშვნელოვანესი მომენტების გამოყენებას უკავშირდება, რითაც რეალურად შეიქმნება ისეთი გარემო, რომელიც თანაბრად მისაღები იქნება ყველასათვის;

IV ასპექტი - და რაც უმნიშვნელოვანესია - პიროვნული ფაქტორით, რადგან რა საშუალებაც არ უნდა გამოიყენოს მასწავლებელმა (განსაკუთრებით სწავლის პირველ საფეხურზე, როდესაც უნარების ფორმირება აქტიურად მიმდინარეობს) პიროვნული ფაქტორი უმნიშვნელოვანესია სწავლის მიმართ მოსწავლის დამოკიდებულებების ფორმირებაში. ეს ყველაზე მეტად შეიმჩნევა მაშინ, როდესაც მასწავლებელს, ერთის მხრივ, შემოქმედებითი ნიჭით დაჯილდოვებულ მოსწავლეებთან უნევს მუშაობა და მეორე მხრივ, პირიქით, საჭირო ხდება მოსწავლეთა უნარების წინ წამოწევისთვის განსაკუთრებული ძალისხმევის გამოყენება. შეიძლება ითქვას, რომ მოსწავლეზე ორიენტირებული სასწავლო გარემოს შექმნაში პიროვნული ფაქტორი ხშირად გადამწყვეტი როლსაც ასრულებს.

V ასპექტი - ყველა ზემომითითებული საკითხი, რომელიც მოსწავლეზე ორიენტირებულ სასწავლო გარემოს უკავშირდება, **გაკვეთილიდან** იწყება და მის უმთვარეს ღერძს სწორედ გაკვეთილი წარმოადგენს. ამიტომ განიხილავენ მას

ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ასპექტად მოსწავლეზე ორიენტირებულ სასწავლო გარემოს შექმნაში. მეთოდური ლიტერატურის ანალიზი ცხადყოფს, რომ გაკვეთილის უპირატესობა მისი ჰუმანისტური მიზნებიდან გამომდინარეობს, რომელიც უზრუნველყოფს მოწავლის საინტერესო სასკოლო ცხოვრებას, შემოქმედებით და კვლევით საქმიანობას და მიყავს ის წარმატებისკენ.

მაგრამ მხოლოდ მასწავლებელმა იცის, რამდენი შრომა, გარჯა და ენერჯია ჭირდება კარგ გაკვეთილს, რომელიც იმ სასწავლო გარემოს შექმნის, რომელიც ასე მნიშვნელოვანია მოსწავლისთვის. ასეთი ხარისხის მიღწევაში პედაგოგებს გაკვეთილზე ფსიქოლოგიური კლიმატის შექმნა ეხმარება, რადგან რა თვისებებსაც არ უნდა ფლობდეს მასწავლებელი, რა მიზნებზეც არ უნდა იყოს ორიენტირებული, რომელ პრაქტიკულ ასპექტებზეც არ უნდა ამახვილებდეს ყურადღებას, შედეგის მიღწევაში უმთავრესი მაინც გაკვეთილზე სასურველი ფსიქოლოგიური კლიმატის შექმნაა, ამ კლიმატზეა დამოკიდებული, „გახსნება“ თუ არა მოსწავლე, ჩაერთვება თუ არა აქტიურად სასწავლო პროცესში, მოუწდება თუ არა ჯგუფში რეალიზება და მუშაობა, თუ გახდება პასიური, ჩაკეტილი და განცალკევებული.

იმისათვის, რომ ასეთი სასურველი გარემო შეიქმნას, აუცილებელია გაკვეთილზე სამი ფუნქციის შესრულება:

I ფუნქცია - მასწავლებელმა უნდა შეძლოს „გახსნას“ მოსწავლე ურთიერთობისთვის, რომელის ფარგლებშიც ის თავს იგრნობს კომფორტულად (კლასში, სკოლაში, გაკვეთილზე) - ამისათვის მასწავლებელს შემდეგი ოპერაციების შესრულება დაჭირდება: ა) გარკვეული პოზის, „ამოსავალი წერტილის“ შერჩევა მოსწავლესთან ურთიერთობაში, იქნება ეს მიმიკა, ჟესტი და ა.შ. მთავარია, რომ ეს არ იყოს ე.წ. „ლომის“ პოზა, რომელიც აფრთხობს მოსწავლეს; ბ) ინფორმაციის გადაცემა „ჩვენ“ პოზიციიდან, რომელიც ხორციელდება ფიზიკური, სოციალური და ტერმინოლოგიური (ლექსიკური) „ბარიერების“ დაძლევით;

გ) პირადი კონტაქტის დამყარებით, რომელიც მიიღწევა ვერბალური (სიტყვების მეშვეობით, როგორცაა პირადი მიმართვა, მაგ. სახელით..), ვიზუალური (თვალით) და ტაქტილური (შეხების, კინესთეტიკის) გზით.

II ფუნქცია - „თანაგანცდა“, რისთვისაც მასწავლებელს მოუწევს: ა) ადექვატურად რეაგირება მოსწავლის ნებისმიერ განცდაზე - თუ მასწავლებელი მხოლოდ უკმაყოფილო რეაქციას ამჟღავნებს გაკვეთილზე მოსწავლე დაძაბულია

და ნაკლებად აქვს თანაგანცდის მოლოდინი, ამიტომ უფრო ხის ყველანაირ ინიციატივას, დაძაბულობას, ეშინია და საბოლოო ჯამში, გაკვეთილი წარუმატებელია, მაგრამ თუ სასიამოვნო განწყობილებებზეა, მხიარულია, მოსწავლის დაძაბულობა იხსნება. შედეგად ორივე მხარე მოგებულა და კონტაქტი საკმაოდ გულთბილია; ბ) ადექვატური შეფასების გაკეთება - დაუშვებელია როგორც დაუშვებელია შექება, ასევე დაუშვებელია გაკიცხვა; გ) ინტერესის გამოხატვა - მოსმენა და შეკითხვების დასმა.

III ფუნქცია მოიცავს ისეთ ასპექტებს როგორცაა: ა) „დახმარების აღმოჩენა“ - რეალური დახმარება კონკრეტული პრობლემის გადაწყვეტაში და ბ) ოპტიმიზმის ხელშეწყობა - რომელიც ხელს უწყობს, „ამაღლებს“ მოსწავლის შემოქმედობითობას, მოტივაციას, სწავლის სურვილს.

მოსწავლეზე ორიენტირებული სასწავლო გარემოს შექმნა ზოგადად ბევრ სხვა საკითხებთანაცაა დაკავშირებული (მათ შორის ასევე მნიშვნელოვანია კლასგარეთა სივრცის საკითხიც - გაკვეთილის დაწყებისას მასწავლებელი მზად უნდა იყოს მოსწავლისთვის მისაღები საგაკვეთილო პროცესის წარმართვისთვის და სხვ.).

VI ასპექტი - უკავშირდება „პედაგოგიურ უძღურებას“, მასწავლებლები უნდა შეეცადონ, რომ ფსიქოლოგიურმა დისკომფორტმა გაკვეთილზე არ გამოიწვიოს „პედაგოგიურ უძღურება“, მოსწავლის ქცევის უკონტროლობა, გამოვიყენოთ საამისოდ მეტაკოგნიციის ყველა საშუალება, სასწავლო ტექნოლოგიები, მთავარია არ შევწყვიტოთ ოპტიმალური გზის ძიება და მეტი დრო დავუთმოთ პროფესიულ დაოსტატებას.

არსებობს გარკვეული სავარჯიშოებიც, რომელიც აუცილებლად დაეხმარება მასწავლებელს სასურველი გარემოს შექმნაში (მაგალითად, სავარჯიშო „დირიჟორი“, რომელიც მასწავლებელს განიხილავს როგორც მოსწავლის სულის დირიჟორს და აქცენტირდება ისეთ საკითხზე, როგორცაა ის, რომ „ცუდი“ მოსწავლე არ ნიშნავს „ცუდ“ ადამიანს და რომ ნებისმიერი ნაბიჯი, რომელსაც მოსწავლის სულისკენ გადადგამს მასწავლებელი, აუცილებლად გამოიღებს სასურველ შედეგს; რომ არ შეიძლება შევადაროთ ცალკეული მოსწავლის წარმატებები; რომ მუდმივი კრიტიკა სწავლის სურვილს აქრობს, რომ დაცინვა ჩამორჩენის წინაპირობაა და სხვ.)

VII ასპექტი - იმისათვის, რომ მასწავლებელმა შეძლოს გაკვეთილზე სასურველი

ფსიქოლოგიური კლიმატის შექმნა და ამ გზით მოსწავლეზე ორიენტირებული სასწავლო გარემოს უზრუნველყოფა, ყურადღება უნდა გაამახვილოს ისეთ უმნიშვნელოვანეს საკითხზე, როგორცაა „პიროვნული საზღვრების“ უზრუნველყოფის პრობლემა. როგორც ცნობილია, „საზღვრები“ მოსწავლის პიროვნული სრულყოფისთვის მნიშვნელოვანია, ამიტომ ადრე თუ გვიან მაინც დაისმის ხოლმე ასეთი შეკითხვა:

- როგორ ვიპოვოთ ბალანსი თავისუფლებასა და დისციპლინას შორის?
- როგორ კორექტულად „ვაიძულოთ“ სხვადასხვა ასაკის მოსწავლე გახდნენ უფრო კორექტულები?
- როგორ და სად გავავლოთ საზღვარი მოსწავლესთან ისე, რომ არა თუ ხელი შევეშალოთ მის პიროვნულ ზრდას, არამედ პირიქით - ხელი შევეწყოთ და გავაძლიეროთ ის.

პედაგოგიკაში აღიარებულია, რომ მოსწავლეს უნდა მივცეთ თავისი პირადი ტერიტორია, ანუ „პიროვნული საზღვრების“ უფლება და საშუალება (რისი უფლებაც ყველა ადამიანს აქვს ზოგადად), ანუ იმ სივრცის უფლება, სადაც ის შეძლებს თავისუფლად განვითარდეს, გააკეთოს რაც მოსწონს და საერთოდ - იყოს ის, ვინც არის [3]. მაგრამ როგორ განვახორციელოთ ეს მნიშვნელოვანი დეტალი, რა პრაქტიკული გზები და ხერხები გამოვიყენოთ ამისათვის? პედაგოგების უმრავლესობას ხშირად უთქვია მსგავსი საკითხების მოგვარებაზე, მაგრამ პიროვნული საზღვრები დღემდე განიხილება როგორც პედაგოგიკის ერთ-ერთი უმთავრესი პარადიგმა.

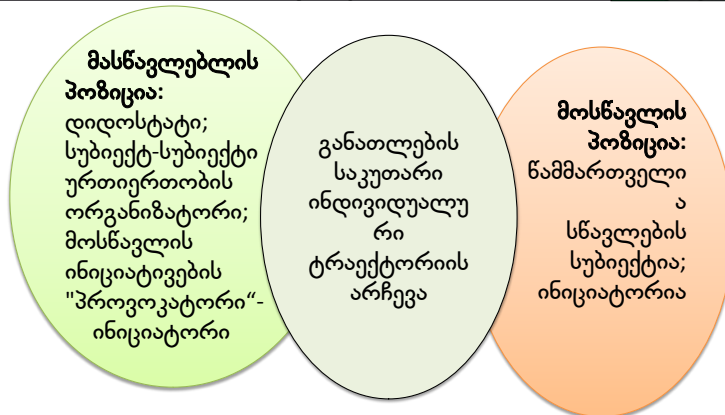
„საზღვრების“ შესახებ მსჯელობისას უპირველეს ყოვლისა გვახსენდება ის კონკრეტული სივრცე, სადაც მოსწავლისა და მასწავლებლის ურთიერთობა მიმდინარეობს და რომელსაც „გაკვეთილი“ ეწოდება. ეს ერთგვარი „ხელშეკრულებითი სივრცეა“, სადაც ორივე მხარე გარკვეული პირობითაა წარმოდგენილი - ერთი იმისათვის, რომ ასწავლოს და მეორე იმისათვის, რომ - ისწავლოს. ამ „ხელშეკრულებითი“, „პირობითი“ სივრცის ფარგლებში სავსებით შესაძლებელია მოსწავლესა და მასწავლებელს შორის მრავალგვარი ურთიერთობები შედგეს და მათ შორისაა ერთგვარი „შეთანხმებაც“, რომელსაც, პირობის მიხედვით, არ დაარღვევენ, განსაკუთრებით კი უფროსები, ანუ მასწავლებლები. ასეთი შეთანხმების დადება შესაძლებელია [4].

- თუ ის ხელს შეუწყობს მოსწავლისა და მასწავლებლის ინტერესების გაერთიანებას და მოსწავლისათვის მნიშვნელოვანი პრობლემების გადაწყვეტას;
- თუ მოსწავლე და მასწავლებელი ერთმანეთში პარტნიორებს დაინახავენ;
- თუ მათ შორის იმოქმედებს ნდობის ატმოსფერო და ღია ურთიერთობები;
- თუ ისინი მზად არიან, ერთად გადაწყვიტონ გარკვეული კვლევითი ხასიათის პრობლემები;
- თუ გაერთიანებული ძალები (ცოდნა, უნარი, რესურსი) საკმარისია პრობლემების გადასაწყვეტად;
- თუ „შეთანხმება“ გაგებული იქნება როგორც პედაგოგიური მხარდაჭერა, რომლის დროსაც პედაგოგი განხილული იქნება როგორც რისკის „გარანტი“, რომელიც საშუალებას მისცემს მოსწავლეს უსაფრთხოდ გადადგას მნიშვნელოვანი ნაბიჯები;
- და სხვ.

საზღვრების პატივისცემით და შეთანხმების შესრულებით ჩვენ მაგალითს მივცემთ მოსწავლეს, რის შედეგადაც აუცილებლად მივიღებთ იმ სასურველ ატმოსფეროს, რომელიც სასწავლო მიზნების შესრულებაში დაგვეხმარება.

სურ. სიტუაცია - „პიროვნული საზღვრები“ და მოსწავლეზე ორიენტირული სასწავლო გარემო“

**სიტუაცია - „პიროვნული საზღვრები“
და მოსწავლეზე ორიენტირული
სასწავლო
გარემო**

არ უნდა გამოგვჩრჩეს მხედველობიდან, რომ „შეთანხმება“ აუცილებლად გულისხმობს შესაძლებლობების გაფართოებასაც, ცხადია, ორმხრივად, აუცილებლობის და საჭიროების შემთხვევაში, როდესაც საქმე ეხება „ურთიერთობების ჩარჩოს“ გაფართოებას, რომელიც იგივე „შეთანხმების“ პირობის მიხედვით ასევე „ჩარჩოში“, ოღონდ „სხვა“, უფრო „ფართო ჩარჩოში“ აღმოჩნდება მოქცეული და ნაკლებად იქნება საფრთხის შემცველი მოსწავლისთვის [5].

თითოეულ ამ ასპექტს თავის მხრივ უამრავი დეტალი გააჩნია და მრავალფეროვანი პედაგოგიური საქმიანობით მასწავლებელი გამოიწვევს შესაფერის პირობებს, ხელს შეუწყობს მოსწავლეებს შესაძლებლობების გამოვლენაში, უნარების, ტალანტის წარმოჩენაში, თვითრეალიზაციაში, პიროვნებად ფორმირებაში, საზოგადოებასთან ინტეგრირებაში და ცხოვრების რეალური მიზნების აღმოჩენაში. შედეგად მოსწავლე თავად შეძლებს ცხოვრებაში იმ „პიროვნული საზღვრების“ აღმოჩენას და ფორმირებას, რომელიც არამარტო მისთვის, არამედ საზოგადოებისთვისაც იქნება სასარგებლო. ამგვარი მიდგომებით კი მასწავლებელი გარკვეულწილად შეასრულებს თავის ისტორიულ დანიშნულებას და დაადასტურებს ისტორიულ კანონზომიერებას - შეცვლის რა გარემოს, გახდის მას მოსწავლეზე ორიენტირებულს და ამ გზით აღზრდის ნამდვილ პიროვნებებს.

ლიტერატურა:

1. ინტერაქტიული სწავლება: რეკომენდაციები, www.nplg.gov.ge/.../library.exe?...
2. სასწავლო პროცესის დაგეგმვა http://tpdc.gov.ge/uploads/pdf_documents/sascavlo%20proccesis%20dagegmva.pdf ბავშვზე ორიენტირებული სკოლის გზამკვლევი, www.nplg.gov.ge/.../library.exe?
3. **Питюков В.Ю.** Основы педагогической технологии. Учебно-практическое пособие. М.: Ассоциация авторов и издателей «Тандем», 1997; **Гин А.А.** - Приемы педагогической техники. Свобода выбора. Открытость. Деятельность. Обратная связь: Пособие для учителя. 3-е изд., М.: Вита-Пресс, 2001; **Селевко Г.К.** Педагогические технологии авторских школ. - М.: НИИ школьных технологий, 2005; **Володина С.А.** Проблема преемственности \ Математика в школе. № 7., 2000. <http://naturalworld.ru/article/lichnie-granici-prepyatstviya-v-ih-sozdanii.htm>

4. Дюков А. В., Личность Учителя (преподавателя) как инструмент развития личности учащихся в системе дополнительного образования, <http://al-worldart.ru>
5. Использование личного социального опыта старшеклассников при обучении обществознанию, научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat <http://www.dissercat.com/content/ispolzovanie-lichnogo-sotsialnogo-opyta-starsheklassnikov-pri-obuchenii-obshchestvoznaniyu#ixzz4OtK0M4Vc>

Maia Pirchkhadze

*Doctor of History,
Italian school „Tsiskari”, Georgia*

**„Personal Borders“ and Practical Aspects of a Student-oriented
Learning Environment
(Abstract)**

In the work the author has studied "personal borders" and practical aspects of a student-oriented learning environment. As a result of the research, the author has developed seven aspects, based on which the teacher should be able to create the desired psychological climate in the lesson and thus provide the student-oriented learning environment, focusing on such an important issue, as the problem of providing "personal borders".

თამარ ჯავახიშვილი

სახუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო

ნიჭიერთა პერფექციონიზმის ზოგიერთი უარყოფითი შედეგი

მას შემდეგ, რაც ფსიქოანალიზისადმი პირველ უარყოფით დამოკიდებულებას მოჰყვა დიდი აღიარება, მეცნიერებისა და ხელოვნების სხვადასხვა დარგში დაიწყო მისი ინტენსიური გამოყენება. ამასთან დაკავშირებით ზ. ფროიდიმა აღნიშნა, რომ მას ყველაზე მართებულად მიაჩნდა ფსიქოანალიზის გამოყენება პედაგოგიკის მიერ ახალგაზრდა თაობის აღზრდაში. ამაზე მიგვივლითებს ფსიქოანალიზის განმარტება: ფსიქოანალიზი არის ადამიანის ხელახლა აღზრდა-გამოსწორება, ბავშვობის პერიოდში აღზრდაში დაშვებული შეცდომების გამოსწორება უკვე ზრდასრულთან, როცა ნათლად გამოჩნდა ნევროტულ თავისებურებათა შემათერხებელი გავლენა პიროვნების განვითარებაზე [2, გვ. 52] აქედან გამომდინარე, ჩნდება აზრი, რომ ჯობს თავიდანვე ბავშვის აღზრდისას არ დაუშვათ ეს შეცდომები, ან მაშინვე გამოვასწოროთ მდგომარეობა. ამისათვის კი საჭიროა აღმზრდელებს მივანდოლოთ მეცნიერულად შესწავლილი და პრაქტიკულად დასაბუთებული ცოდნა, რომელიც მათ დაეხმარება აღზრდის შეცდომების მინიმიზაციაში.

ბავშვების სწავლა-აღზრდის პრობლემების მოვლას, ფსიქოანალიზის გამოყენებით, მიუძღვნეს თავისი მოღვაწეობა ა.ფროიდი და ზ. ფროიდის სხვა მოსწავლეებმა. (*მ. კლაინი* - სკოლამდელებთან, *ფროიდი* - სკოლამდელსა და სასკოლო ასაკში, *ა. აიხოენი* - უპატრონო და მანანწალა ბავშვებთან და ა.შ.).

ჩვენ შევჩერდებით ერთერთზე იმ პრობლემათაგან, რომელზე მუშაობაც მოუხდათ სკოლაში პირველად შესულ ფსიქოანალიტიკოსებს. პრობლემა მდგომარეობდა იმაში, რომ დაწყებითი კლასების ზოგიერთი მოსწავლე, მიუხედავად იმისა, რომ ტესტებით შემონმშებისას ინტელექტის მაღალ დონეს ამჟღავნებდნენ, გაკვეთილზე პასიურობდნენ, არ ერთვებოდნენ სასწავლო საქმიანობაში, უარს ამბობდნენ საშინაო დავალების მოყოლაზე, თუმცა ცალკეულ საკითხებზე იძულებულ

ბით თუ შემთხვევით პასუხის გაცემისას ჩანდა, რომ უცოდინარი არ იყვნენ. მშობლებიც ადასტურებდნენ, რომ ეს ბავშვები სახლში სისტემატურად, შესენების გარეშე, დამოუკიდებლად ამზადებდნენ საშინაო დავალებებს და კიდევ აბარებდნენ ნასწავლ მასალას მშობლებს, მაგრამ მეორე დღეს სკოლაში მასწავლებლის დიდი მცდელობის მიუხედავად, მათი აქტივობის აღძვრა და სასწავლო საქმიანობაში სრულყოფილად ჩართვა არ ხერხდებოდა.

პრობლემისადმი ფსიქოანალიტური მიდგომა გულისხმობს მის ყოველმხრივ შესწავლას ანმყო მდგომარეობაში და აქედან თანდათანობით გადაადგილებას სიღრმისაკენ, არაცნობიერისაკენ, ადრეული ბავშვობისაკენ, სადაც შეიძლება ჩამალული იყოს ის მძაფრი, მატრავმირებელი შთაბეჭდილება, განცდა, რომლის ნორმალური, ფსიქიკური გადამუშავება და ამ გზით მისგან განთავისუფლება ბავშვმა დამოუკიდებლად ვერ შესძლო თავისი განვითარების იმდროინდელი დონის გამო და რომლისგანაც დღევანდელი პრობლემა ამოიზარდა და გაიშალა, გარკვეულ ხელშემწყობ გარემო პირობებში.. ამიტომ, მხოლოდ ანმყო მომენტში, იდეალური პირობების შექმნაც კი არ იქნება საკმარისი პრობლემის სრულად მოსაგვარებლად. უცილებელია საწყისი ტრავმის მიგნება, ანმყო მდგომარეობასთან მისი კავშირის ნათლად ჩვენება და ბავშვისთვის დახმარების განწევა იმაში, რომ მან თავისი განვითარების დღევანდელი დონის შესატყვისად, რეტროსპექტულად სრულად გააცნობიეროს მატრავმირებელი განცდა, ნორმალურად გადაამუშაოს და ასე განთავისუფლდეს მისგან [3, გვ. 184-194].

აღნიშნული პრობლემის მქონე ბავშვებთან მუშაობის პირველ ეტაპზე მოხდა იმის დადგენა, რომ ეს ბავშვები განზრახ კი არ ამბობდნენ უარს გაკვეთილზე საშინაო დავალების მოყოლასა და სხვა სახის სასწავლო საქმიანობაში სრულად ჩართვაზე, არამედ ისინი სკოლაში გაკვეთილზე ავტომატურად ვარდებოდნენ ისეთ მდგომარეობაში, რომელსაც ფსიქოანალიზში უწოდებენ „ნევროტულ შეკავებას“, რაც გულისხმობს იმას. რომ გარკვეულ სიტუაციაში და გარკვეული მიმართულებით ნერვული და ფსიქიკური პროცესები სრულყოფილად აღარ ემსახურებიან პიროვნებას, ნაწილობრივ ან მთლიანად ბლოკავენ, ან დამახინჯებულად აწვდიან საჭირო ინფორმაციას და შესაბამისად აბრკოლებენ ადექვატურ ქცევას. ამ ბავშვებთან პრობლემის კვლევის არსებით მომენტებს მოკლედ წარმოგიდგინთ ერთერთ მათგანთან, 10 წლის, მეტსახელად „შლიაპიან ბიჭთან“ ანა ფროიდის მუშაობის მაგალითზე.:

1. ერთერთი ვიზიტის დროს „შლიაპიანმა ბიჭმა“ განაცხადა, რომ ეხლა მას უნდა ხატვა. ანა დაუჭდა ბიჭს გვერდით და თითონაც დაიწყო ხატვა ისე, რომ ბიჭისკენ არც კი იყურებოდა, ბიჭი კი ხშირად უყურებდა მის ნახატს. როცა ბიჭი დარწმუნდა, რომ ანა უკეთესად ხატავდა, სახეზე უკმაყოფილება დაეტყო, შეწყვიტა ხატვა და უთხრა ანას: აღარ მინდა ხატვა, შენ უკეთესად ხატავ და მირჩევნია გიყუროო. ანას თხოვნის მიუხედავად ბიჭმა ხატვა აღარ გააგრძელა, თუმცა დაჰპირდა დავასრულებ და ხვალ გიჩვენებო, მაგრამ აღარ უჩვენებია. ბიჭმა უარი თქვა თავის მიერ წამოწყებულ საქმეზე, რაკი მას სხვა უკეთესად ასრულებდა და თავისი ნამუშევრის მასთან შედარება უსიამოვნებას მოჰგვრიდა. საკუთარი აქტივობის ამგვარი შეზღუდვით ბიჭი გაექცა სხვისი უპირატესობის აღიარებით მოსალოდნელ უსიამოვნების განცდას [4, გვ. 67-75].

2. აკვირდებოდნენ ამ ბიჭის ქცევას სკოლის ეზოში დასვენებებზე: ბიჭი იყო ფიზიკურად ძლიერი, აქტიური, სპორტულ ილეთებს და ინვენტარს კარგად ჰფლობდა, მაგრამ როგორც კი მის გვერდით ვინმე დაიწყებდა იგივეს კეთებას, ან გუნდურ თამაშში სთხოვდნენ მონაწილეობას, ის გარბოდა ეზოს მოპირდაპირე მხარეს და კვლავ მართო აგრძელებდა თამაშს ან შორიდან უყურებდა სხვებს., თამაშობდა მხოლოდ პატარებთან, რომლებსაც ყოველთვის ყველაფერში ჯობნიდა. ბიჭი სისტემატურად გაურბოდა ისეთ სასწავლო თუ სპორტულ საქმიანობას და თამაშსაც კი, სადაც სხვისი უპირატესობის გამო შეიძლებოდა უსიამოვნება განეცადა და პირიქით, დაუსრულებლად შეეძლო ეკეთებინა ის, რაშიც უპირატესობა გარანტირებული ჰქონდა. სწავლისადმი ბავშვის ასეთი დამოკიდებულების შეცვლა ადვილი არ არის. რადგან გაკვეთილზე გამოკითხვა, საკონტროლო სამუშაო, ახალი მასალის გაგების დონის შემოწმება და ა. შ. სხვების უპირატესობის შიშის მქონე ბავშვის მიერ თავისი პრესტიჟისათვის საფრთხის შემცველად განიცდება და ამჯობინებს თავი აარიდოს მას.

3. ბავშვების ბიოგრაფიის შესწავლამ, მასწავლებლებთან, მშობლებთან და თითონ მოსწავლეებთან საუბრისა და თავისუფალი ასოციაციის მეთოდებით მოპოვებული და ზემოთ აღნიშნული დაკვირვების მასალის ერთ მთლიანობაში განხილვამ ცხადი გახადა, რომ ნიჭიერ პატარებს თავიდანვე ჰქონდათ რაიმე აქტივობის საუკეთესოდ განხორციელების მისწრაფება, რასაც თან ახლდა სხვებისაგან ამის აღიარების მოთხოვნილება, ამ თვისებას პერფექციონიზმს უწოდებენ და ნიჭიერთა მახასიათებლადაა მიჩნეული. პერფექციონიზმი ნიშნავს თვითაქტუალი-

ზაციისა და თვითრეალიზაციისადმი უსაზღვრო, დაუოკებელ სწრაფვას, შესატყვისი აქტივობით, საკუთარი შესაძლებლობების თავდაუზოგავი გახარჯვით სრულყოფილი, უნაკლო შედეგის (მატერიალური ან სულიერი პროდუქტის) მისაღწევად თანმიმდევრულ მოქმედებას [1, გვ. 448]. აქ ძირითადი და მთავარი არაა პირველობისადმი, სხვებზე უპირატესობისადმი მისწრაფება, რადგან პირველი შეიძლება ადვილად გახდეს სუსტებს შორის. პირველობა, სხვებზე უპირატესობის მოპოვება პერფექციონიზმისათვის მეორადი, მომყოლი შედეგია, თუმცა სკოლამდელ და უმცროს სასკოლო ასაკში მათი რიგითობა შეიძლება აირიოს სასწავლო-აღმზრდელობითი გარემოს თავისებურებათა გავლენით, რადგან უმაღლესი შეფასება, მისი პირველობისა და სხვებზე უპირატესობის აღიარება გარემოს მხრიდან ყველაზე თვალსაჩინო და საარწმუნო ნიშანია ბავშვისთვის საკუთარი აქტივობის სრულყოფილებაში დასარწმუნებლად. ასაკობრივი განვითარების მსვლელობაში, პერფექციონისტი სხვებზე კი აღარ იღებს ორიენტაციას, არამედ, მითიური ფენიქსის მსგავსად, ცდილობს საკუთარ მიღწევებს გადააჭარბოს, სულ უფრო და უფრო დიდ წარმატებებს მიაღწიოს, თითქოს ცდილობს თავიდან აირიდოს დანაშაულის გრძნობა იმის გამო, რომ დასახული მიზნის მისაღწევად საჭირო ძალისხმევა არ განახორციელა. პერფექციონიზმის ანტონიმებია დესტრუქცია და უარყოფა, რაც მიგვანიშნებს რამდენად სახიფათოა ამ თვისების მქონეებთან აღმზრდელების არაკვალიფიციური დამოკიდებულება.

მშობლებთან საუბარმა ცხადჰყო, რომ ისინი დიდად ამაყოფდნენ შვილის ნიჭიერებით და ხშირად მიმართავდნენ ამის დემონსტრირებას. ეს ბავშვს ავსებდა სიხარულით, სიამაყით და ამასთანავე მაქსიმალურად უზრუნველჰყოფდა მასში დაცულობის და უსაფრთხოების განცდას. ირგვლივმყოფთაგან აღტაცებას და ქებას მიჩვეულ ბავშვს სხვებთან შეჯიბრებისას შეფერხების ან შეცდომის შემთხვევაში დანაშაულის გრძნობა უჩნდება, დაცულობისა და უსაფრთხოების განცდა ირყევა, რადგან ის გრძნობს, რომ იმედი გაუცრუა მშობლებს. ამას მოჰყვება შეჯიბრის სიტუაციების მიმართ შიშისა და უსიამოვნების მეტად მტკივნეული, მძაფრი განცდების აღმოცენება, რომელთაგან განთავისუფლების მიზნით მათი ფსიქიკა თანდათანობით გადაერთვება არაცნობიერი ფსიქოლოგიური დაცვის იმ ფორმების გამოყენებაზე, რასაც ფსიქოანალიზის შემდეგ უარყოფისა და გაქცევის დაცვით მექანიზმს უწოდებენ: ბავშვი უარჰყოფს თავის წარუმატებლობას იმ სიტუაციებისათვის თავის არიდების, გაქცევის გზით, რომელშიც შეიძლება ვილაცამ აჯო-

ბოს. მას მიაჩნია, რომ რაკი მონაწილეობას არ მიიღებს რალაც საქმიანობაში, ვერაინ იტყვის, რომ მას სხვამ აჯობა და იმედგაცრუებულოც მისგან არავინ დარჩება. ბავშვის ასეთი სულიერი მდგომარეობის ერთერთი ფაქტორი უდავოდ ისიც არის, რომ მას თავის დროზე არავინ დაეხმარა იმის გაგებაში, რომ მარცხი, შეცდომა, წარუმატებლობა სრულიად ნორმალური, დროებითი მოვლენაა ყოველგვარ აქტივობაში და განსაკუთრებით განვითარების პროცესში მყოფ ბავშვთან. ბავშვისთვის მისაწვდომ ფორმებში უნდა განემარტათ, რომ წარუმატებლობის დამარცხება და აღიარების მოპოვება შეიძლება მხოლოდ უფრო და უფრო მეტი მონდომებით და მცდელობით და არა უარყოფა-გაქცევით. ა. ფროიდი აღნიშნავს, რომ რაც უფრო პატარაა ბავშვი მით უფრო უძნელდება მას უსიამოვნების ატანა, დადებითი ემოციების დანაკლისის ატანა. აღმზრდელობითმა გარემომ უსიამოვნების შემცველი სიტუაციები და მოთხოვნები უნდა შეუფარდოს ბავშვის ფსიქიკური ამტანობის დონეს და მხოლოდ მისი გაძლიერების შესატყვისად გაზარდოს და გაართულოს სიტუაციებიც და მოთხოვნებიც. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ბავშვი შეიძლება გახდეს რიგიდულად ინტოლერანტული წარუმატებლობით გამონვეული უსიამოვნებისადმი და ამის გამო აკვიატებულად ფიქსირებული უარყოფა-გაქცევაზე [4, გვ. 75].

ჩვენს მიერ განხილულ შემთხვევაში უარყოფა-გაქცევის მექანიზმით ფსიქიკის მუშაობა ნიშნავს იმას, რომ ბავშვი გაკვეთილებზე პასიურია, არაა ჩართული სასწავლო საქმიანობაში და ეჩვევა მხოლოდ „მაყურებლის“ როლში ყოფნას, რაც აფერხებს მისი კოგნიტური პროცესების ნორმალურ მუშაობას და განვითარებას. ამ დროს ბავშვი გაკვეთილზე თითქოს არის კიდევ და არც არის, რადგან თვითნებურადაა იზოლირებული, ეწინააღმდეგება და აირეკლავს მისი გონებრივ-პიროვნული განვითარებისათვის აუცილებელ სასწავლო-აღმზრდელობით ზემოქმედებას. ასეთ მდგომარეობაში ბავშვის დიდხანს ყოფნა იწვევს იმას, რომ გაკვეთილებზე მასწავლებელთან და მოსწავლეებთან სოციალური ურთიერთქმედების კონტექსტში გამოუწრთობელი მისი ცოდნა და სწავლის პროცესიც თანდათანობით უხარისხო ხდება და ამ სფეროში წარმატების სურვილიც ნელდება; თუმცა ზოგადად სრულყოფილების მოთხოვნილება შემონარჩუნებულია და ბავშვს უბიძგებს მისი გამოვლენის ახალი სფეროების მონახვისაკენ. უარყოფა-გაქცევის დაცვითი მექანიზმის მოქმედება ყველა ასაკში სახიფათოა, მაგრამ ზრდასრულთან მას ზოგჯერ შეიძლება დადებითი შედეგიც მოჰყვეს, რაც სრულიად

გამორიცხულია სკოლამდელ და უმცროს სასკოლო ასაკში. ზრდასრულს აქვს არჩევანის თავისუფლება და მობილურობა, მას შეუძლია თავისუფალი არჩევანის საფუძველზე საქმეც გამოიყვალოს და ადგილსამყოფელიც და შეჩერდეს იქ, სადაც წარმატების და სრულყოფილების მოთხოვნილება დაკმაყოფილებულე-ბული ექნება. მოზარდი კი ამ შესაძლებლობებს მოკლებულია, მის ცხოვრებას მთლიანად უფროსები განაგებენ. ის ჩაკეტილია თავისი სკოლის, თავისი კლასის ვიწრო სივრცეში და როცა მისი მისწრაფება ყოფილიყო ყოველთვის ყველაზე უკეთესი სწავლაში მიუღწეველი აღმოჩნდა „შეჯიბრში“ მარცხის შიშის გამო, ეხლა შესაძლოა ის ჯერ „მტრულად“ დაუპირისპირდეს მასწავლებელს და სწავლაში წარმატებულ თანატოლებს, შემდეგ კი „სრულყოფილების“ ძიება დაიწყოს საქმიანობის ისეთ სფეროებში (სრულყოფილება მანკიერებაში), სადაც უკვე დასა-ბამი მიეცემა მის ასოციალურ და ნევროტულ განვითარებას.

დაბოლოს, უნდა აღინიშნოს, რომ პერფექციონიზმის ასეთი შედეგები, სას-წავლო-აღმზრდელობითი გარემოს მხრიდან გარკვეულ მაპროვოცირებელ პი-რობებში მოსალოდნელია ძირითადად ნიჭიერ ბავშვთა იმ კატეგორიასთან, რომელთანაც მაღალ ნიჭიერებას ახლავს ემოციური გაუნონასწორებლობა, არასტა-ბილურობა ინტელექტუალურ აქტივობაში და კონცენტრაციის უნარის სისუსტე.

ლიტერატურა:

1. Webster's New World Thesaurus (1975). Charlton Laird, New American Library;
2. **З. Фрейд** (1977), Психоаналитические этюды Москва;
3. **А. Фрейд З. Фрейд** (1997), Психоанализ детских неврозов С-Петербург;
4. **А. Фрейд** (1993) Психология Я и защитные механизмы Москва;
5. **Ги Лефрансуа** (2003) Психология для учителя СПб.М.: прайм-ЕВРОЗНАК, (М. : ПФ Красный пролетарий)

Tamar Javakhishvili

Sokhumi State University, Georgia

Some Negative Results of Perfectionism

(Abstract)

Perfectionism, that is expressed in aspiration for getting the best result and the best estimation from surroundings by some given activity, needs special psycho-pedagogical method of approach in preschool and primary classes and especially towards those category of gifted children, whose gift is accompanied by emotional unbalance, instability of activity and weakness of concentration ability, in order not to make these children act according the principle "all or nothing" and not to make them put an end to the diligence (as they don't get the highest estimation from surroundings constantly), that is often followed by neurotiness and bending to unsocial development.

In the opinion of the author, perfectionism is expected mainly with the category of talented children, who have emotional unbalance, instability in intellectual activity and weak concentration ability.

ლევან ჯინჯიბაძე

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო

ლიტერატურული კითხვის გაკვეთილის ორგანიზაცია და მიდგომები დაწყებით კლასებში

საგანმანათლებლო დაწესებულების, სკოლის პრიორიტეტულ მიზანს წარმოადგენს ის, რომ დაწყებით საფეხურზე საფუძველშივე უნდა ჩაიდოს მოსწავლის წიგნიერება, მისი სწრაფვა ცოდნისაკენ, რასაც ემსახურება ლიტერატურული კითხვის გაკვეთილი. იგი განსაკუთრებული გაკვეთილია, რომელიც ემსახურება მოსწავლის როგორც გონებრივ, ისე ზნეობრივ-ესთეტიკურ აღზრდასა და განვითარებას.

ქართული ენისა და ლიტერატურის საგნობრივ პროგრამაში მითითებულია, რომ კითხვა არის საფუძველი წიგნიერებისა, რომელიც სრულფასოვანი პიროვნების ჩამოყალიბების აუცილებელ პირობას წარმოადგენს. ეს მიმართულება ემსახურება ნაირგვარი წერილობითი ინფორმაციის წაკითხვისა და გამოყენების უნარ-ჩვევების გამომუშავებას, მშობლიურ და მსოფლიო ლიტერატურასთან ზიარებას. მოსწავლემ უნდა გამოიყენოს კითხვის ძირითადი სტრატეგიები, რათა შეძლოს ტექსტის შერჩევა, მასში სასურველი ინფორმაციის დამოუკიდებლად მოძიება, კრიტიკული კითხვა, გრამატიკული, სტატიკური და კონტექსტური მონაცემების გამოყენება ტექსტის ღრმად წვდომის მიზნით, სპეციალური საძიებლებისა და ლექსიკონების გამოყენება, ტექსტების სწრაფი და დიფერენცირებული კითხვა, მიღებული ინფორმაციის დამუშავება, მონაცემთა ანალიზი და დასკვნების გამოტანა [1, გვ. 46].

თანამედროვე გაგებით, წიგნიერება ეს არის ცვალებად კონტექსტში კითხვის, წერის, ინფორმაციის დამუშავების, იდეებისა და მოსაზრებების გამოთქმის, გადაწყვეტილების მიღებისა და პრობლემების მოგვარების უნარი იმ ცოდნის საფუძველზე, რომელსაც ადამიანი მთელი ცხოვრების განმავლობაში იძენს.

ჯ. ავალიანი სტატიაში „ქართული ენისა და ლიტერატურის საგნობრივი სტანდარტის მოთხოვნები დაწყებით საფეხურზე“ სამართლიანად მიუთითებს, რომ დაწყებით საფეხურზე ეროვნული სასწავლო გეგმით გათვალისწინებული სხვადასხვა ტიპისა და სახის ტექსტების გაცნობა და შესწავლა მოსწავლეთა წიგნიერების ამაღლე-

ბის კარგ შესაძლებლობას იძლევა. ნებისმიერი ტექსტის კითხვის მიზანია: ა) მოსწავლემ სათანადოდ აღიქვას წაკითხულის შინაარსი; ბ) გამოხატოს თავისი დამოკიდებულება წაკითხული ტექსტის მიმართ; გ) შეძლოს სათანადო ინფორმაციის მოპოვება, კონცეპტუალური წინადადების გამოკვეთა და სხვ.; დ) დაეუფლოს წიგნთან მუშაობის სანყის ჩვევებს; ე) განუვითარდეს სწორი მეტყველების კულტურა, კრიტიკულ-ანალიზური აზროვნების უნარი და სხვ.“[2, გვ. 240].

შესაბამისად, ლიტერატურული კითხვის გაკვეთილი ითვალისწინებს:

- შევასწავლოთ მოსწავლეებს სხვადასხვა ჟანრის განსაზღვრული რაოდენობის ლიტერატურული ნაწარმოებები, როგორც ხალხური შემოქმედებიდან, ისე კლასიკური ლიტერატურიდან;
- ვასწავლოთ ნაწარმოებებში ყველაზე არსებითის დანახვა და გამოყოფა, ნაწარმოების წაკითხვა, გააზრება-გაგება, განსჯა, პრობლემური საკითხების დანახვა, მათი გადაჭრა და ანალიზი;
- ტექსტზე მუშაობის უნარ-ჩვევის გამომუშავებას.

ლიტერატურული კითხვის დროს მასწავლებლის მიერ აუცილებლად გათვალისწინებული უნდა იყოს შემდეგი ფაქტორები:

- **ნაწარმოების მოცულობა:** რაც უფრო ვრცელია ნაწარმოები, მით უფრო იზრდება შინ წასაკითხ მასალათა ხვედრითი წილი და პირიქით.
- **ნაწარმოების ენობრივი სირთულე:** რაც უფრო რთული და ძნელად გასაგებია ენობრივად ტექსტი, მით უფრო მეტი ყურადღება უნდა დაეთმოს მის კითხვას კლასში;
- სხვადასხვა ჟანრის მხატვრული ნაწარმოების სწავლების თავისებურებანი;
- **დრო:** ნაწარმოებისათვის გამოყოფილი საორიენტაციო დრო ზუსტად უნდა იქნეს დაგეგმილი ისე, რომ კითხვასთან ერთად იგი ტექსტზე მუშაობის სხვა ძირითად მომენტებსაც შეიცავდეს;
- მოსწავლეთა მომზდების დონე და მათი ფსიქოლოგიური თავისებურებანი.

ნათელა მაღლაკელიძის განმარტებით ტექსტები, რომლებიც V-VI კლასებში ისწავლება, მოცულობით საკმაოდ დიდია. ამიტომ მასწავლებელი ვალდებულია გარკვეული დოზით გამოიყენოს ე. წ. „კომენტირებული კითხვა“, რომელიც გულისხმობს მოსწავლეთა მიერ ნაწარმოების შინ წაკითხვას, წაკითხული ტექსტის შესახებ ჩანაწერების გაკეთებას, ნაწარმოების კომენტირებისათვის ადგილების გამოყოფას, ციტირებას, ადგილების ზეპირად დასწავლას. *ნათელა მაღლაკელიძე* გვანვდის „კო-

მენტირებული კითხვის“ ორ სახეს: კლასში კომენტირებას და შინ წაკითხულის კომენტირებას [3, გვ. 80].

ყოველივე აქედან გამომდინარე, ლიტერატურული კითხვის უმთავრეს მიზანს წარმოადგენს:

1. მოსწავლე ლიტერატურული კითხვის გზით დაეუფლოს სრულყოფილ კითხვას;
2. განუვითარდეს შემოქმედებითი და კომუნიკაციური შესაძლებლობები;
3. ტექსტის აღქმის გზით ჩამოუყალიბდეს აღმზრდელობით-ესთეტიკური ფასეულობები;
4. მოახდინოს მოსწავლის სტიმულირება შემოქმედებითი კითხვის დროს.

ამ მიზნის მიღწევა კი განაპირობებს გადაიჭრას შემდეგი ამოცანები, როგორცაა:

საგანმანათლებლო:

- ნებისმიერი მხატვრული თუ არამხატვრული ტექსტის კითხვის მოთხოვნილებების განვითარება სინტაგმური კითხვის, ტექსტის სხვადასხვა ინტონაციითა და ნაწარმოების გაგების დაუფლების გზით;
- მხატვრული ტექსტის შემოქმედებითი ხედვის გააზრების შესაძლებლობების განვითარება;
- მოსწავლის მიერ ახალი პოზიციის შერჩევა, როგორც მკითხველისა ავტორთან (მწერალთან) მიმართებაში.

განმავითარებელი:

- ლიტერატურული გემოვნების, მხატვრული სიტყვის „მაგიური“ ძალის შეგრძნების განვითარება;
- კომუნიკაციური შესაძლებლობების განვითარება;
- მეტყველების განვითარება.

აღმზრდელობითი:

- კულტურული ჩვევების ფორმირება ლიტერატურული ნაწარმოებების შემოქმედებითი აღქმის გზით;
- წიგნთან, როგორც ცოდნისა და სულიერების წყაროსთან, ესთეტიკური გრძნობების გამოუმუშავება.

აღნიშნულ მიზანს ორგანულად უკავშირდება შემდეგი შინაარსობრივი მომენტები:

- **ლიტერატურის სამყაროს გახსნა** – სხვადასხვა მწერლისა და შესაბამისად ახალი ნაწარმოებების გაცნობა, უანრული თვალსაზრისით სხვადასხვა ტექსტების (მოთხრობა, ზღაპარი, იგავ-არაკი) თავისებურებების დანახვა, ავტორ-

რის მიერ პოზიციის გამოხატვის ხერხები, სხვადასხვა ავტორთა მიერ ერთი თემის გარშემო სხვადასხვაგვარი დამოკიდებულება და სხვ.

- **მხატვრული ტექსტის გაგების ხერხების დაუფლება** (ანალიზი და ინტერპრეტაცია) – ხატოვანი აზროვნების განვითარება, კითხვის თანამედროვე სტრატეგიების დაუფლება, ნებისმიერი ნაწარმოების შემოქმედებითი პოტენციალის გახსნის უნარის ფორმირება.
- **სინტაგმური კითხვის უნარის სრულყოფა** - გააზრებული კითხვის ხერხების დაუფლება სინტაგმების გამოყენებით, ინტონაციის ყველა ელემენტის დაცვით (მახვილი - ლოგიკური, ფსიქოლოგიური; პაუზა - ლოგიკური, მხატვრული, გრამატიკული; რიტმი, ინტონაციის შერჩევა, ტემპის შერჩევა).
- **მოსწავლეთა შემოქმედებითი საქმიანობა** - საქმიანობა, რომელიც დაკავშირებულია ახალი პრობლემის შექმნასთან ნაკითხული ლიტერატურული ტექსტების საფუძველზე: თხზულება (ესე), ილუსტრაცია, სქემები, მოდელები, პრეზენტაცია; პროექტული საქმიანობა.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ლიტერატურული კითხვის გაკვეთილი განსაკუთრებული გაკვეთილია, რამდენადაც ამ შემთხვევაში თვითონ საგნის შესწავლა ხელოვნებაა. ხოლო ასეთ გაკვეთილებზე მუშაობის მთავარ მიზანს წარმოადგენს მოსწავლეთა შესაძლებლობების განვითარება – სრულფასოვნად აღიქვან და გააცნობიერონ მხატვრული ნაწარმოები.

თავისთავად ცხადია, რომ მასწავლებლის მიერ წარმართული ყოველი გაკვეთილი უნდა იყოს საინტერესო, მიმზიდველი, სახალისო, ლოგიკურად აგებული, შემეცნებითი, საქმიანი. ასეთმა გაკვეთილმა მოსწავლეს უნდა გამოუმუშაოს მთავარი – სრულყოფილი კითხვის უნარ-ჩვევა. მასწავლებელმა უნდა დასახოს სასწავლო ამოცანები და სტიმული მისცეს მოსწავლეებს ლიტერატურული ტექსტის, ნაწარმოების წასაკითხად.

მოსწავლის პიროვნების განვითარება და ფორმირება, როგორც მკითხველისა, ძირითადად წარმოებს პირველივე კლასიდან კითხვის გაკვეთილებზე. ამ საკითხთან დაკავშირებით ნ. მალლაკელიძე მიუთითებს, რომ „I - IV კლასებში მხატვრულ ტექსტებზე მუშაობის მეთოდიკას ტრადიციულად „ახსნითი კითხვა“ ეწოდება, ხოლო რამდენადმე განსხვავებული მდგომარეობაა მხატვრულ ტექსტებზე მუშაობის მეთოდიკა V-VI კლასებში. აქ ამ მიზნით ძირითადად ე. წ. „ლიტერატურული კითხვა“ გამოიყენება. მისივე აღნიშვნით, დღეს არსებითი განსხვავება ამ ტერმინებს შორის „ახსნითი კი-

თხვა“ და „ლიტერატურული კითხვა“ თითქმის დაკარგულია და განსხვავებას ძირითადად აქ სასწავლო მასალა ქმნის“ [3, გვ. 79].

ნებისმიერი მხატვრული ნაწარმოები, ეს იქნება მოთხრობა, იგავ-არაკი, ზღაპარი, ლექსი თუ სხვა, დამუხტულია იმით, რომ მოსწავლეს გაუჩნდეს სურვილი, მოძებნოს მასში ახალი აზრები, შეხვდეს ავტორს. ეს შეხვედრა კი შეიძლება აიგოს, როგორც მთავარი საქმიანობა, რადგან ამ გააზრების პროცესში ხდება არა მხოლოდ წაკითხული ტექსტის აღქმა, გაცემა და შეფასება, არამედ, – ისწავლოს მიზნის დასახვა, მოიფიქროს და გაიაზროს ამ მიზნის მიღწევის გზები, შემდეგ კი თანაკლასელებთან და მასწავლებელთან ერთად განიხილოს მის მიერ მიღწეული შედეგი. ასეთ დროს მოსწავლეს, ერთის მხრივ, უყალიბდება შემოქმედებითი შესაძლებლობები, ხოლო მეორეს მხრივ, იძენს ზნეობრივ-მორალურ თვისებებს.

ცნობილი ქართველი მეთოდისტი ვ. რამიშვილი მხატვრული ნაწარმოების სწავლების მნიშვნელობის შესახებ წერდა: „მხატვრული ლიტერატურა ახალგაზრდობის განათლების, აღზრდის მძლავრი იარაღია. ამ მხრივ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ლიტერატურის ნიმუშების კითხვა-შესწავლას. ჭეშმარიტ მხატვრულ ნაწარმოებს დიდი ზემოქმედებითი ძალა აქვს... მხატვრული ნაწარმოები უვითარებს მოსწავლეებს ხელოვნებისადმი სიყვარულის გრძნობას, ესთეტიკურ გრძნობას, ხელს უწყობს მათი ზნეობრივი და სულიერი ძალების განვითარებას, ქცევის ფორმირებას“ [4, გვ. 130].

რ. ლიპარტელიანის განმარტებით: „მხატვრული ნაწარმოების სწავლების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიზანი მოსწავლეთა სწორი აღზრდაა. ლექსი, მოთხრობა, ზღაპარი, იგავ-არაკი მოსწავლეებს მხატვრული სახეებით უჩვენებს ცხოვრების ავსა და კარგს, სიბილწესა და სიდიადეს, ბოროტებასა და სიკეთეს. ამიტომაცაა, რომ ყველაზე მეტად მშობლიური ენის სწავლებისასაა მოსახერხებელი მოსწავლეთა სწორად აღზრდა“ [5, გვ. 119].

ნ. მალლაკელიძის განსაზღვრით: „მხატვრული ნაწარმოების კითხვისას მთავარია მხატვრული სახეების გახსნა, მოვლენათა ასახვის მხატვრული საშუალებების გაცნობიერება. აქ სინამდვილე მხატვრულ სახეებშია განზოგადებული. მწერალი ცხოვრების, სინამდვილის სხვადასხვა მხარეს გვიხატავს არა მეცნიერის სიზუსტითა და სისადავით, არამედ ემოციურად. მხატვრული ნაწარმოების კითხვის პროცესში მოსწავლე ექცევა პოეტური სიტყვის ზემოქმედების ქვეშ. ამ დროს მშვენიერების შეგრძნებასთან ერთად ვითარდება მოსწავლის აზროვნება და მეტყველება, იწრთობა მისი ზნე-ხასია-

თი. იგი შედის მშვენიერების სამყაროში და მხატვრული სახეებით ეცნობა გარემოს“ [3, გვ. 126].

თუმცა, აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ლიტერატურული კითხვის სწავლებას დანყებით კლასებში თან ახლავს გარკვეული სახის სპეციფიკა და თავისებურებები.

ჯ. ავალიანი შენიშნავს, რომ „ტექსტზე მუშაობა დანყებით კლასებში შეიცავს ზოგ თავისებურებას, რომლებიც, პირობითად, დიფერენცირდება I-III და IV-VI კლასებისათვის.

მაგალითად, დანყებითი საფეხურის პირველ ეტაპზე ტექსტის კითხვისას გასათვალისწინებელია მთელი რიგი ძირითადი პრინციპები, კერძოდ, ტექსტის შესაბამისი ინტონაციით წაკითხვა, ლექსიკური ანალიზი, ტექსტის გახსენება ნაწილობრივ მასწავლებლის თხრობისა და ნაწილობრივ კითხვების საშუალებით და სხვ.

ტექსტზე მუშაობის პრინციპებიდან გამომდინარეობს სხვადასხვა ტიპისა და შინაარსის კითხვები, რომლებიც ორიენტირებული უნდა იქნეს მთლიანი შინაარსის გაგებასა და პირადი დამოკიდებულების ფიქსირებაზე (რა მოგეწონათ? რატომ? როგორ ფიქრობთ? და ა.შ.). რაც შეეხება დანყებითი საფეხურის მეორე ეტაპს (IV-VI კლ.), სასურველია დამუშავდეს ტექსტის მისაწვდომი მხარეები და ასევე მისაწვდომ ფორმებში გაეცნოს ბავშვებს მხატვრული ნაწარმოების ესთეტიკური ღირებულებანი“ [6, გვ. 92].

ლიტერატურული კითხვის გაკვეთილი შეიძლება განვიხილოთ როგორც კომუნიკაციური მოვლენა – მკითხველისა და მწერლის (ავტორის) შეხვედრა, რომელსაც შეუძლია შეცვალოს მოსწავლის პიროვნება. იმისათვის, რომ მოსწავლემ სწავლით შეცვალოს თავისი შინაგანი სამყარო, თითოეულმა მასწავლებელმა კარგად უნდა გაითვალისწინოს, რომ ეს ცვლილება – მკითხველის ფორმირება და ზრდადობა, შეიძლება მოხდეს მხოლოდ განსაზღვრულ პირობებში. ასეთ დროს კი მოსწავლის პოზიცია არ უნდა იყოს პასიური, რადგან მხოლოდ მოქმედებაში იბადება პიროვნების განუმეორებელი შემოქმედითობა, ინდივიდუალურობა. საგაკვეთილო პროცესში მოსწავლე ასევე იძენს თავისი საქმიანობის რეფლექსიურ შეფასებას.

მწერლის ვინაობის გაცნობა ეს არის მწერლის შესწავლის ის პირველი ეტაპი, რომელმაც უნდა გაუღვივოს ღრმა ინტერესი მოსწავლეს ნაწარმოების შესწავლისადმი. ამიტომ ლიტერატურული კითხვის ამ ეტაპზე მასწავლებლის ერთ-ერთი მოვალეობაა მარტივ, გასაგებ და საინტერესო ფორმებში გააცნოს მოსწავლეებს შესასწავლ ნაწარმოებთან დაკავშირებით მწერლის მოკლე ბიოგრაფიული ცნობები არა

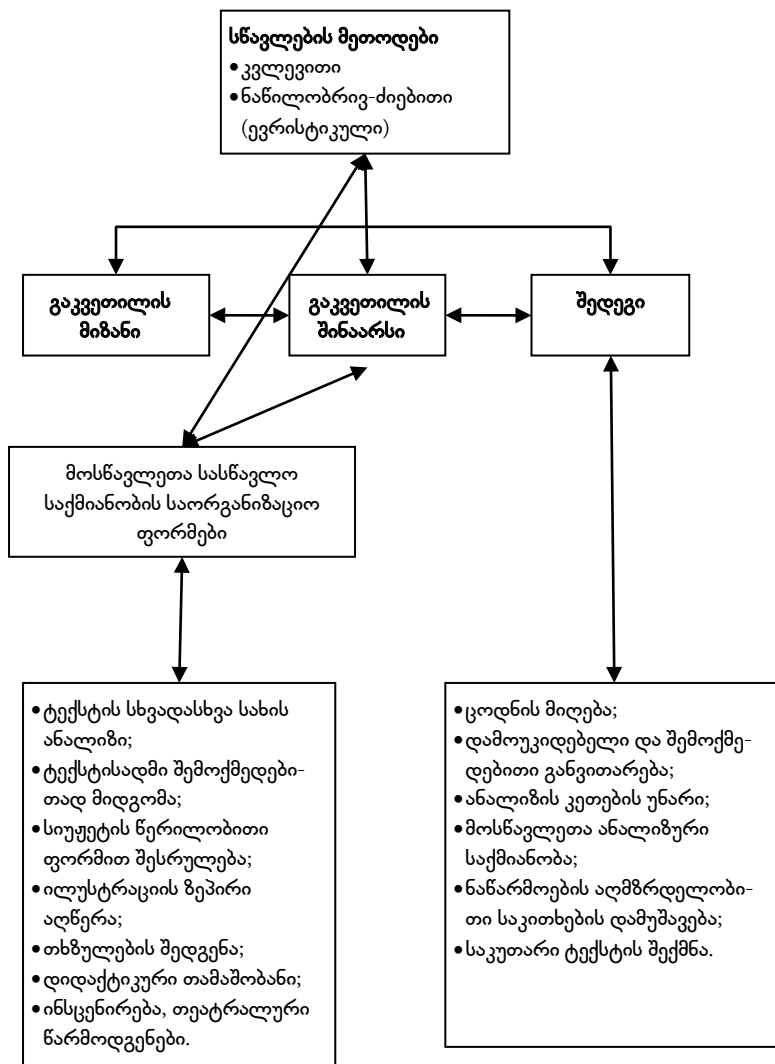
მხოლოდ სიტყვიერი ფორმით, არამედ გამოიყენოს სწავლების სხვადასხვა მიდგომები.

ლიტერატურული კითხვის გაკვეთილებზე სასურველია მასწავლებელმა გამოიყენოს შესაფერისი სურათები, პლაკატები, სქემები, რომლებიც უკავშირდება შესასწავლ ნაწარმოებსა და მწერლის ცხოვრებას. კარგი იქნება, ასევე, ამა თუ იმ მწერლის ცხოვრებასთან მიმართებაში გამოიყენოს *ლიტერატურული ექსკურსიაც*. ყველაფერი ეს წარმოადგენს მხატვრულ ტექსტთან მისასვლელ გზას. უმთავრეს მომენტს კი წარმოადგენს მხატვრული ნაწარმოების წაკითხვა, გააზრება-გაგება და ანალიზი.

დაწყებით კლასებში ლიტერატურული კითხვის გაკვეთილების ერთ-ერთ ძირითად მიზანს წარმოადგენს მკითხველის კომპეტენტურობის ფორმირება. ამ მიზნის მისაღწევად კი საჭიროა გადაიჭრას შემდეგი ამოცანები:

- კითხვის ტექნიკის, აღქმის უნარებისა და ტექსტის ანალიზის ფორმირება;
- კითხვის პროცესის, კითხვისადმი მოთხოვნილების ინტერესის გაღვივება და განვითარება;
- პიროვნების თავისუფალი და დამოუკიდებელი აზროვნების აღზრდა;
- ესთეტიკურ-ზნეობრივი ფასეულობების წინ წამოწევა;
- ზეპირი და წერიტი მეთყველების განვითარება (სალექსიკონო მარაგის გაძლიერება);
- მეთყველებითი და კომუნიკაციური კულტურის დაუფლება;
- შემოქმედებითი შესაძლებლობების განვითარება;
- მოსწავლეთა მიმართება ლიტერატურასთან, როგორც სიტყვის ხელოვნებასთან;
- გამომეთყველებითი საშუალებების გამოყენებით ტექსტის ანალიზი და ცალკეული თეორიულ-ლიტერატურული ცნებების გაცნობა.

ლიტერატურული კითხვის თანამედროვე გაკვეთილის მოდელი შეიძლება წარმოვადგინოთ ასეთნაირად:

როგორც ვხედავთ, გაკვეთილის შინაარსი, რომლის მიზანია ცოდნის მიცემა და შესაბამისი უნარ-ჩვევების განვითარება, წარმოადგენს მოსწავლეთა დამოუკიდებელ და შემოქმედებით მიდგომას შესასწავლი მასალისადმი. აქ მასწავლებელი ხელმძღვანელობს არა რეპროდუქციული, არამედ პროდუქციული მეთოდებით, ინტერაქტიური, ე. ი. სწავლების შინაგანი აქტიური მეთოდებისა და სხვა დამხმარე საშუალებების გამოყენებით, როგორცაა ილუსტრაცია, ინსცენირება, დიდაქტიკური თამაში და სხვ.

ასევე ძალიან მნიშვნელოვანად და მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ლიტერატურული კითხვის გაკვეთილებზე სხვა მეთოდებთან ერთად გამოვიყენოთ სწავლების ისეთი საშუალება, როგორცაა *ანტიციპაცია*.

ანტიციპაცია (anticipatio) ლათინური სიტყვაა და გააჩნია ორი მნიშვნელობა: „1. რისამე წინასწარ განჭვრეტა, წინასწარ გამოცნობა; 2. რაიმე მოვლენის სავარაუდოდ დროზე ადრე დადგომა; რისამე ვადაზე ადრე შესრულება“ [7, გვ. 44].

ეს ტერმინი მეცნიერულ ფსიქოლოგიაში შემოიტანა და დანერგა გერმანელმა ფსიქოლოგმა *ვილჰელმ ვუნდტმა* 1880 წელს. ვ. ვუნდტი *ანტიციპაციას* განსაზღვრავდა როგორც ადამიანის, პიროვნების შესაძლებლობას, რომელსაც წინასწარ შეუძლია განჭვრითოს თავისი საქმიანობის შედეგები მის განხორციელებამდე.

ანტიციპაცია ფართო მნიშვნელობის ტერმინია და იგი გამოიყენება არა მხოლოდ ფსიქოლოგიაში, არამედ ფილოსოფიაში, მედიცინაში, ასტრონომიაში, ლინგვისტიკაში და სხვა მეცნიერებებში. თანამედროვე პედაგოგიკურ-მეთოდიკურ ლიტერატურაში *ანტიციპაცია* დაკავშირებულია კითხვის ჩვევის ფორმირებასთან. იგი განიხილება როგორც უნარი ან შესაძლებლობა შესასწავლი ტექსტის შინაარსისა და ელემენტების წინასწარ გამოცნობა, წინასწარ განსაზღვრა, წინასწარ განჭვრეტა. პედაგოგიკის სპეციალისტები გამოყოფენ *ანტიციპაციის* სამ ძირითად ფუნქციას: რეგულატორულს, კოგნიტურს და კომუნიკაციურს.

ანტიციპაციის რეგულატორული ფუნქცია გამოიხატება წინასწარი მომზადების პროცესში, როდესაც ხდება მოქმედების შედეგების წინასწარი პროგნოზირება. ეს კი განსაზღვრავს შექმნილი სიტუაციის მიმართულებასა და ქმედების ხასიათს. *ანტიციპაციურ პროცესებს* მიეკუთვნება მთავარი როლი უმცროსკლასელთა საქმიანობის რეგულირებისას, მიზნის დასახვისა და ფორმირებისას, საკუთარი საქმიანობის დაგეგმვისა და პროგრამირებისას, გადაჭრის მიღებისას, კონტროლის განხორციელებისას.

ანტიციპაციის კოგნიტური ფუნქცია დაკავშირებულია სხვადასხვა შემეცნებითი პროცესების განხორციელებასთან, რომლებშიც ყოველთვის გვაქვს მომენტი, და რომელიც მომავალს ეხება. *ანტიციპაციურ პროცესებთან* უმჭიდროეს კავშირშია კოგნიტივიზმის ისეთი უმთავრესი სტრატეგიები, როგორცაა *აზროვნება* და *მეხსიერება*. აზრობრივი პროცესი ეს არის ახლის ძიებისა და გახსნისა, რომელიც ხორციელდება მხოლოდ პროგნოზირების, წინასწარი ჭვრეტის გზით. პროგნოზირება წარმოადგენს ინფორმაციის დამახსოვრების, შენახვისა და აღდგენის ძირითად კო-

მპონენტს.

მ. ჯაფარიძე და *ნ. თომაძე* განიხილავენ რა პედაგოგიურ სწავლებაში კოგნიტური მიდგომის თავისებურებებს, მიუთითებენ: „კოგნიტივიზმი სვამს კითხვას - როგორ ხდებიან ბავშვები მოაზროვნენი და როგორ შეგვიძლია დავეხმაროთ მათ იყვნენ უფრო პროდუქტულები, პრაქტიკულები და შემოქმედებითები. თუ ბიპევიორიზმი დაინტერესებულა ქცევითი სტიმულებით, წახალისებით და დასჯით, კოგნიტივიზმს ყველაზე მეტად აზროვნება აინტერესებს. კოგნიტივიზმი თვლის, რომ მოსწავლემ, ერთის მხრივ, საკუთარი თავი უნდა გააცნობიეროს, როგორც შემეცნებელმა სუბიექტმა, რომელიც გადაამუშავებს ინფორმაციას, მეორეს მხრივ, მან უნდა განავითაროს და პრაქტიკულად გამოიყენოს ის მიდგომები და სტრატეგიები, რომლებიც მონაწილეობენ კრიტიკული, შემოქმედებითი, ეფექტური აზროვნების ამოცანის გადაჭრის პროცესში. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მოსწავლეებმა უნდა განვითარონ მეტაკოგნიტური ჩვევები და მათი შესატყვისი სტრატეგიები. სწორედ სწავლის სწავლა უზრუნველყოფს ამ ჩვევების დაუფლებას“ [8, გვ. 95-96].

ანტიციპაციის **კომუნიკაციური ფუნქციის**ას ვლინდება მოსწავლეთა ნებისმიერი ურთიერთქმედება. პროგნოზირების თუ წინასწარი ჭვრეტის პროცესში ადგილი აქვს როგორც სხვისი მეტყველების გაგებასა და აღქმას, ასევე საკუთარი მოსაზრებების გამოთქმას. ასეთ დროს, საკითხის თემის, ფაქტის თუ მოვლენის პროგნოზირება, წინასწარ გამოცნობა ძირითადად ხდება ინტუიციის ხარჯზე. გაკვეთილის, თემისა და მიზნის დადგენა ხდება მასწავლებლის მიერ სპეციალურად შემუშავებული ხერხებითა და მიდგომებით, სადაც აუცილებლად უნდა გამოიკვეთოს მოსწავლეთა თავისუფალი და დამოუკიდებელი აზროვნება: გამოიცნონ ვინ არის ნაწარმოების ავტორი, ნაწარმოების სათაური, შეძლებისდაგვარად განსაზღვრონ ნაწარმოების შინაარსი, ჩამოაყალიბონ გაკვეთილის თემა და მიზანი.

ლიტერატურული კითხვის გაკვეთილი იძლევა იმის საშუალებას, რომ სწავლების პროცესის ორგანიზებისას მასწავლებლის მიერ სათანადოდ გამოყენებულ იქნეს სწავლების აღნიშნული ეს მიდგომა. ლიტერატურული კითხვის გაკვეთილებზე ანტიციპაცია საჭიროა ძირითადად გამოვიყენოთ მოსწავლეთა შემოქმედებითი მუშაობის პროცესში. სწავლების ამ საშუალების სწორად გამოყენება ლიტერატურული კითხვის გაკვეთილებზე მოსწავლეს უბიძგებს:

- იყოს დაინტერესებული;
- იყოს აქტიურად ჩართული სასწავლო საქმიანობაში;

- მიიღოს აქტიური მონაწილეობა გაკვეთილის დაგეგმვისა და ჩატარების პროცესში;
- განივითაროს მეტყველება სხვა ინტელექტუალურ უნარებთან: ყურადღებასთან, აზროვნებასთან, მესხიერებასთან ერთად.

ამასთან დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს ურთიერთსწავლების სტრატეგიას, რომელიც უპირველეს ყოვლისა, ლიტერატურული ტექსტის კითხვის დაუფლებისკენაა მიმართული. ასეთ შემთხვევაში, როგორც მ. ჯაფარიძე და ნ. თომიძე მიუთითებენ, მოსწავლეებს ძირითადად ასწავლიან ოთხ კოგნიტურ სტრატეგიას, ესენია:

- კითხვების დასმის ხელოვნება;
- შედეგების შეჯამება;
- სიტყვათა მნიშვნელობის წვდომა და გარკვევა, რთული ტექსტის გაგების მცდელობა;
- იმის წინასწარ განჭვრეტა, თუ რა მოხდება შემდეგ [8, გვ. 98].

დანეებოთ კლასებში ლიტერატურული კითხვის გაკვეთილებზე წამყვანია მიზანმიმართული მკითხველის საქმიანობის ფორმირების ტექნოლოგია, ანუ პროდუქტული კითხვის ტექნოლოგია, რომელიც აყალიბებს უმცროსკლასელთა კითხვის კომპეტენტურობას. ეს ტექნოლოგია საკუთარ თავში რთავს ტექსტზე მუშაობის სამ ეტაპს:

პირველი ეტაპი. ტექსტზე მუშაობა კითხვამდე.

- ანტიციპაცია (მოსალოდნელი საკითხავი მასალის წინასწარ გათვალისწინება, გამოცნობა); ტექსტის აზრობრივი, თემატური და ემოციონალური მიმართულების განსაზღვრა; დასახელებულ ნაწარმოებში გმირების გამოყოფა; ავტორის დასახელება; საკვანძო სიტყვები; მოსალოდნელი ტექსტის ილუსტრირება მკითხველის გამოცდილებაზე დაყრდნობით.
- გაკვეთილის მიზნების დადგენა საერთო (სასწავლო, მოტივაციური, ემოციონალური, ფსიქოლოგიური) ფაქტორების გათვალისწინებით, მოსწავლეთა მზადყოფნა სასწავლო საქმიანობისათვის.

მეორე ეტაპი. ტექსტზე მუშაობა კითხვის პროცესში.

- ტექსტის პირველადი წაკითხვა. დამოუკიდებელი კითხვა ან კითხვა-მოსმენა, ან კომბინირებული კითხვა (მასწავლებლის არჩევით) ტექსტის თავისებურებებიდან გამომდინარე და მოსწავლეთა ასაკობრივი და ინდივიდუალური თავისებურებების გათვალისწინებით; პირველადი აღქმის გამოვლენა დია-

ლოგის გზით; პირველადი შთაბეჭდილების (შთაბეჭდილებების) ფიქსირება; მოსწავლეთა მიერ პირველადი წინადადებების შედარება მხატვრული ნაწარმოების შინაარსთან და ამ შედარების გამოვლენა; წაკითხული ტექსტის ემოციურად გამოხატვა.

- **ტექსტის ხელახალი წაკითხვა.** მთლიანი ტექსტის ან მისი ცალკეული ნაწილების განმეორებითი დაკვირვებელი კითხვა; ტექსტის ანალიზი – კომენტარებული კითხვა, საუბარი წაკითხულთან დაკავშირებით; საკვანძო სიტყვების გამოყოფა და ა. შ.

- **მსჯელობა ტექსტის შინაარსზე.** წაკითხულის განზოგადება; ტექსტის გარშემო განზოგადებული კითხვების დასმა; საჭიროების შემთხვევაში ტექსტის ცალკეული ნაწილების წაკითხვა გამომეტყველებით.

მესამე ეტაპი. ტექსტზე მუშაობა წაკითხვის შემდეგ.

- **კონცეპტუალური (აზრობრივი) საუბარი ტექსტის მიხედვით.** წაკითხულის გუნდური განხილვა, დისკუსია; მკითხველის ინტერპრეტაციის (განმარტებითი, შემთვასებლური) შეფარდება მწერლის ნაწარმოების პოზიციებთან; ტექსტის ძირითადი იდეების გამოვლენა და მისი ჩამოყალიბება.

- **მწერლის ბიოგრაფიის გაცნობა.** საუბარი მის პიროვნულობაზე. მუშაობა საკითხავ მასალაზე დამატებითი წყაროების გამოყენებით.

- **მუშაობა სათაურზე, ილუსტრაციებზე.** სათაურის გააზრება და მისი განხილვა. მოსწავლეთა მიმართება მზა ილუსტრაციებზე. მხატვრის ხედვისა და მკითხველის წარმოდგენის ერთმანეთთან შედარება.

- **შემოქმედებითი დავალება,** რომელიც დაეყრდნობა მოსწავლეთა მკითხველობითი საქმიანობის რომელიმე სფეროს – ემოციებს, წარმოსახვას, შინაარსის გააზრებასა თუ მხატვრულ ფორმებს.

გაკვეთილზე მუშაობის ფორმები შეიძლება იყოს სხვადასხვანაირი: ფრონტალური, ჯგუფური, წყვილური, კომბინირებული. მასწავლებელი განსაკუთრებული ყურადღებით უნდა მოექცეს მოსწავლეთა იმ გამოთქმებს, მოსაზრებებს, ჰიპოთეზებს, რომლებიც ტექსტის წაკითხვის შემდეგ ჩნდება. ყველა ეს ბავშვური აღმოჩენები აუცილებლად უნდა დაფიქსირდეს საკლასო ან ინტერაქტიურ დაფაზე კითხვების სახით, რომლებიც უნდა გადაიჭრას ერთობლივი ძიებით. გაკვეთილზე წარმოქმნილი ლიტერატურული ამოცანების შესაბამისად აუცილებელია დიალოგის ლოგიკური წარმართვა ნაწარმოების ანალიზისა და ინტერპრეტაციისათვის. მოსწავლეთა

გუნდური საქმიანობა თანდათანობით უნდა გადავიდეს ინდივიდუალურში. მოსწავლეებმა დამოუკიდებლად უნდა ნაიკითხონ, გაიაზრონ, შექმნან საკუთარი ტექსტი, ჩაიწერონ კითხვები, გააკეთონ ნაწარმოების ილუსტრირება. ეს აზრობრივი საქმიანობა ხელს შეუწყობს თითოეული მოსწავლის ინდივიდუალურ შემოქმედებით ზრდას.

გაკვეთილზე უმთავრესია, მასწავლებელმა თამამად მიიყვანოს მოსწავლე ისეთ მომენტამდე, რომ მოხდეს განსაზღვრული მიახლოება ავტორის იდეასთან. ბოლომდე ამოხსნა იმისა, რა ჩაიფიქრა ავტორმა, შეუძლებელია. მაგრამ მიახლოება მის მსოფლმხედველობასთან, მცდელობა მისი თვალსაზრისის ღრმად წვდომისა და პერსონაჟთან შინაგან დიალოგში შესვლა, საჭიროცაა და აუცილებელიც. მაქსიმალური მიახლოება მწერლის ჩანაფიქრთან და უმთავრესი თვალსაზრისის გაცნობიერება წარმოადგენს მხატვრული ნაწარმოების ახლებურად აღქმასა და გეგმას კვლევით-შემოქმედებითი მიდგომებით. სწორედ ამ მომენტში იგრძნობა მკითხველის ემოციური დამოკიდებულება, მისი შინაგანი სამყაროს ცვლილება, ნაწარმოების დედააზრის წარმოჩენა და მისი წინ წამოწევა. მოცემულ ეტაპზე შეიძლება აიგოს მოდელი, რომელიც დაეხმარება მოსწავლეებს, ჩანვდნენ ავტორის თვითგამოხატვის ახალ გამომსახველობით საშუალებებს, ასევე დაეხმარება, განსაზღვრონ ახალი ლიტერატურული ფორმა უანრობრივი თვალსაზრისით.

დასკვნით ფაზაში, **რეფლექსიისას**, მოსწავლეები განიხილავენ, იპოვენ თუ არა პასუხები მათ მიერ ადრე დასმულ კითხვებზე, მივიდნენ თუ არა იდეის ახალ გეგმამდე და ა. შ. ასეთი მსჯელობა განსხვავდება ლოგიკური, კონსტრუქციული, საქმიანი მახასიათებლებისაგან. თითოეულმა მოსწავლემ უნდა გაარკვიოს, რა წვლილი შეიტანა პირადად თვითონ ჯგუფის თუ კლასის საერთო საქმიანობაში. თითოეული მათგანი ვალდებულია გაიგოს და გააცნობიეროს მისი მონაწილეობის აუცილებლობა ლიტერატურული ტექსტის კვლევაში.

მასწავლებელმა ამავე დროს კარგად უნდა გაიაზროს კონკრეტული შესწავლილი მასალით რა ინფორმაციას მიიღებენ მოსწავლეები გარესამყაროზე, როგორი იქნება მათი ცოდნა, რაში მდგომარეობს ამ ცოდნის პრაქტიკული მნიშვნელობა, რომელი ზნეობრივი თვისების განვითარებას შეუწყობს ხელს, როგორ გრძნობებსა და ემოციებს აღძრავს და რა ინტერესებს გააღვიძებს მასში. ყოველი მხატვრული ნაწარმოები კი თავისი არსით ხელს უწყობს მოსწავლეთა აზროვნებისა და მეტყველების განვითარებას.

ამდენად, როგორც ვხედავთ, ძალიან დიდია მხატვრული ნაწარმოების სწავლების შემეცნებითი, განმავითარებელი, აღმზრდელობით-ესთეტიკური და პრაქტიკული მნიშვნელობა.

ლიტერატურა:

1. ეროვნული სასწავლო გეგმა (2011).საგნობრივი პროგრამა ქართულ ენასა და ლიტერატურაში. თბილისი, 2011-2016;
2. ჯ. ავალიანი (2012). ქართული ენისა და ლიტერატურის საგნობრივი სტანდარტის მოთხოვნები დაწყებით საფეხურზე. აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. საერთაშორისო სამეცნიერო-მეთოდური კონფერენციის შრომებ: „სწავლებისა და აღზრდის აქტუალური პრობლემები“. ქუთაისი;
3. ნ. მალლაკელიძე (2013). ქართული ენის სწავლების მეთოდიკა/დიდაქტიკა. თბილისი;
4. ვ. რამიშვილი (1999). ქართული ენის სწავლების მეთოდიკა. თბილისი;
5. რ. ლიპარტელიანი (1999). დაწყებით კლასებში ქართული ენის სწავლების საკითხები. თბილისი;
6. ჯ. ავალიანი (2013). მხატვრული ტექსტის, როგორც სიტყვის ხელოვნებისა და კულტურის ფაქტის აღქმისა და გაცნობიერების პედაგოგიურ-ფსიქოლოგიური ასპექტები (დაწყებითი სკოლის საფეხური). საქართველოს განათლების მეცნიერებათა აკადემია. ერთობლივი სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის შრომები. ქუთაისი;
7. უცხო სიტყვათა ლექსიკონი (1964). შემდგენელი მ. ჭაბაშვილი. თბილისი;
8. მ. ჯაფარიძე, ნ. თომაძე (2005). აზროვნება და მესხიერება - კოგნიტური სტრატეგიები. კრებ. განათლების ფსიქოლოგია. რედაქტორი მ. ჯაფარიძე. თბილისი;

Levan Jinjikhadze
Sokhumi State University, Georgia

Organization and Approaches to the Lesson of Literary Reading in Primary Classes

Acquaintance and study of different types and kinds of texts foreseen by the National Curriculum at the initial stage provide good opportunities for enhancement of literacy. The goal of reading of any text is: a) pupil should respectively perceive the content of the read text; b) to express his/her attitude to the read text; g) to be able to acquire respective information, to single out conceptual sentences etc.; d) to master the initial skills of work on the book; e) to develop a culture of correct speech, skills of critical-analytical thinking etc.

During literary reading the teacher should necessarily take into account the following factors:

- **the volume of literary writing:** the more extended the writing is, the more an increase of share of material is, that should be read at home and inversely;
- **linguistic complication of writing:** the more complicated and obscure is the text in linguistic aspect, the more attention must be paid to its reading in the classroom;
- peculiarities of study of artwork (fiction) of different genres;
- **time:** approximate time allocated for the writing must be accurately scheduled in such a manner that along with reading it should consist of other basic moments of work on the text;
- level of pupils training and their psychological features.

Attaining these goals will provide solving of following tasks, such as:

educational goal: development of requirement of reading of any literary or non-literary text by means of mastering of the syntagmatic reading, understanding of different textual intonations of the writing; development of possibilities of comprehension of innovative take of the literary text; selection of new attitude by the pupil, as the reader in relation to the author (writer).

developing goal: development of literary taste, of sense of “magic” force of art of declamation; development of communicative opportunities; development of speech.

nurturant (educational) goals: formation of cultural skills by means of artistic perception of literary writing; elaboration of esthetical sensibility when working on the book, as the source of knowledge and spirituality.

The mentioned goal is organically related to the following contextual moments:

disclosure of literary world – familiarization with different writers and respectively,

new writings, demonstration of features of different texts (narration, tale, fable) from viewpoint of genre, modes of attitude's expression by the author, different attitudes of various authors with regard to one topic etc.

master the methods of comprehension of artistic text (analysis and interpretation) – development of visual thinking, mastering of modern strategies of reading, formation of skills of unlocking the creative potential of any writing.

perfection of skills of syntagmatic reading – mastering the methods of intentional reading with the use of syntagmas, with preservation of all elements of intonation (stress – logical, psychological, pause – logical, artistic, grammatical; rhythm, selection of intonation, selection of tempo).

creative activity of pupils – activity, which is related to creation of new production on the basis literary text read: composition (essay), illustration, diagrams, models, presentation; project activities.

It should be noted also, that the study of literary reading in initial classes is accompanied by certain specificity and peculiarities, which are conditionally differentiated for I-III and IV-VI years. For instance, at the first stage of entry level when reading text should be taken into account a wide range of basic principles, in particular, reading of text with appropriate intonation, lexical analysis, remembering of text partly using teacher's narration and partly by means of reading etc. Questions of various types and content, which should be focused on understanding of the whole content and fixation of personal relationship (what do you like? why? how do you think? etc.) are arisen from the principles of work on the text. As to the second stage of entry level (IV-VI years), it is desirable to elaborate accessible aspects of reading and to familiarize children in an intelligible form with esthetic values of the artwork.

One of the basic goals on the lessons of literary reading in initial classes is formation of reader's competence. In order to attain this goal is necessary to solve the following problems: formation of reading technique, perception skills and text analysis; awakening and development of interest in reading process, requirements of reading; establishment of free and independent thinking in the individual; advancement of esthetical and moral values; development of verbal and written speech (enrichment of dictionary); mastering the speech and communication culture; pupils' attitude to literature as the art of writing; text analysis and acquaintance with separate theoretical-literary notions with the use of expressive means. Here the teacher is guided not by reproductive, but productive methods, with the use of interactive, i.e. inner active methods and other auxiliary aids, such as illustration, staging, didactic play etc.

We consider very important and expedient to use on the lessons of literary reading, along with other methods, such training aid as anticipation. Anticipation (*anticipatio*) is a Latin word and it has two meanings: 1. foresight, preliminary guess (*preguess*) of something; 2. occurrence of some event prior to expected time; execution of something before its time. In the modern pedagogic-methodical literature the anticipation is related to formation of habit of reading. It is considered as skill or ability of preliminary guess, preliminary determination and foresight of content and elements of the text to be studied. Specialists of pedagogy single out

three basic functions of anticipation: regulatory, cognitive and communicative.

Regulatory function of anticipation is expressed in the process of preliminary participation, when takes place preliminary forecasting of action results. This fact, in its turn determines directions of current situation and nature of action. Anticipation processes play key role during adjustment (regulation) of activity of primary school pupils, setting and formation of goals, scheduling and programming of own activity, taking a decision, control action.

Cognitive function of anticipation is related to implementation of different cognitive processes, in which we always have a moment and which refer to the future. In very close connection with anticipation processes are such key strategies, as **thinking** and **memory**. Thinking process is the search and disclosure of the new, which is carried out only through forecasting, foresight. Forecasting is a basic component of information memorization, storage and recovery.

Communicative function of anticipation discloses any interaction of pupils. In the process of forecasting or foresight takes place both understanding and perception of other's speech, and expression of personal opinion. In such situation, forecasting and preliminary guess of the topic, fact or event is carried out through methods and approaches, intentionally elaborated by the teacher, where free and independent thinking of pupils must be necessarily manifested. At the same time, special attention should be paid to the strategy of peer tuition, which, first of all is oriented to mastering the reading of literary text. In such cases pupils are basically teaching four cognitive strategies, such as: the art of raising a question; results summation; apprehension and clarification of meaning of words, an effort to understand difficult texts, foresight of what will happen afterwards.

In the final phase pupils will consider, whether they find answer to questions posed by them earlier, whether they are getting closer to new comprehension of idea etc. Such judgment differs from logical, constructive and business characteristics. Each pupil must clarify, what contribution was made by him/her to joint activities of the group or class. Each of them is obliged to understand and comprehend the necessity of his/her participation in research of literary text. At this time the teacher must understand, what information will be acquired by pupils on the external world through specific learned material, what their knowledge will be, what the practical importance of this knowledge is, development of which moral qualities will be promoted, what feelings and emotions will be created and what interest will be sparked in him/her.

გვანცა გვანცელაძე

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო

სიტყვა-სიმბოლო გული „ვეფხისტყაოსანში“

როგორც ცნობილია, სხვადასხვა წარმოშობისა და განსხვავებული ტიპოლოგიის ენებში ადამიანისა და ცხოველთა სხეულის ნაწილების სახელები განეკუთვნება ლექსიკის უძველეს ფენას. დადგენილია ისიც, რომ ეს სახელები სხვა სიტყვებზე ხშირად გამოიყენება გადატანითი მნიშვნელობით, კერძოდ, ადამიანის ექსპრესიულ-ემოციურ მახასიათებელთა როლში და ამ დროს აღნიშნავენ ადამიანის შინაგან და გარეგნულ თვისებებს. სხეულის ნაწილთა სახელწოდებების ფუძეებიც ასევე ხშირად გამოიყენება ახალ კომპოზიტურ სიტყვათა, ფრაზეოლოგიზმთა და მყარ შესიტყვებათა „სამშენებლო მასალად“, ამასთანავე ამ ფუძეებს შეიძლება მთლიანად, ან ნაწილობრივ შეუნარჩუნდეთ, ან კიდევ რადიკალურად შეცვალოთ ამოსავალი სემანტიკა. ასევე ხშირია შემთხვევები, როცა ამ ჯგუფის ლექსიკა იძენს ახალ მნიშვნელობას და გამოიყენება მეტაფორებად, ან სიტყვა-სიმბოლოებად.

სხეულის ნაწილთა სახელების პრაგმატიკის საკითხის კვლევა პროსპექტული ანალიზის (წარსულიდან აწმყოსაკენ სვლის) გზით ქმნის სერიოზულ საფუძველს საიმისოდ, რათა დადგინდეს კონკრეტულ სიტყვათა სემანტიკის ცვლის დრო და მიზეზები, აგრეთვე გაირკვეს მნიშვნელობის ცვლის ფსიქო-სოციალური და სხვა ფაქტორები. ეს მიზნები შედარებით იოლად მიიღწევა ძველი წერილობითი კულტურის მქონე ენებში.

ამ მხრივ გამონაკლისს არ წარმოადგენს ქართული ენა, რომელიც წერილობით პირველად დოკუმენტირებულია მინიმუმ 1 600 წლის წინათ. ასეთი სიძველე ხელსაყრელ პირობებს ქმნის საიმისოდ, რათა ნაყოფიერად გამოვიკვლიოთ როგორც ძირეულ, ისე ნასესხებ სიტყვათა სემანტიკის ცვლის უწყვეტი ისტორიული პროცესი.

ამჯერად ჩვენი კვლევის მიზანია, დავადგინოთ, თუ როგორ გამოიყენებოდა სიმბოლოს სახით სიტყვა-ტერმინი გული შოთა რუსთაველის პოემა „ვეფხისტ-

ყაოსანში” (1189-1207 წწ.) და რა ახალი მნიშვნელობები ჰქონდა მას დასახელებულ თხზულებაში. საანალიზოდ ამ პოემის ტექსტის შერჩევა შემთხვევითი არ ყოფილა, ვინაიდან „ვეფხისტყაოსანი“ გარდამავალი პერიოდის თხზულებაა და მასში ერთდროულად წარმოდგენილია როგორც არქაული, ისე ახალი ენობრივი ფაქტები. გარდა ამისა, პოემის ავტორი არ ერიდება თავისი წვლილის შეტანას სიტყვათქმნალობაში, რაც ენაში არსებულ სიტყვათა სრულიად ახალი სემანტიკით დატვირთვასაც გულისხმობს.

პოემის ტექსტში სიტყვა **გული** გამოიყენების შემთხვევათა ანალიზმა დაგვიდასტურა, რომ ეს სიტყვა XII-XIII საუკუნეთა მიჯნაზე ძალზე პოპულარული ყოფილა: იგი გამოიყენებოდა არა მხოლოდ თავისი ამოსავალი მნიშვნელობით, დამოუკიდებელი სიტყვის სახით, არამედ მისი ფუძე შედიოდა კომპოზიტების, ფრაზეოლოგიზმებისა და მყარი შესიტყვებების შემადგენლობაშიც, აგრეთვე იხმარებოდა სხვადასხვა ცნების აღმნიშვნელი სიმბოლოების ფუნქციითაც.

სიტყვა „გული“ გამოყენება ამოსავალი სემანტიკით

1. აღმოჩნდა, რომ სიტყვა **გული** „ვეფხისტყაოსანში“ ყველაზე იშვიათად იხმარება თავისი ამოსავალი სემანტიკით და აღნიშნავს ადამიანის, ან ცხოველის სისხლის მიმომქცევ ორგანოს. მაგალითად: პოემის მთავარი პერსონაჟი ტარიელი თავის მწუხარებასა და სადარდელს ასე აღუწერს ავთანდილს: მეტმან სევდამან მიმწურა **გულსა** დაცემად დანისად (სტრ. 523); მეორე მთავარი პერსონაჟი ავთანდილი სთხოვს არაბთა მეფის ვაზირს, უშუამდგომლოს მეფის წინაშე, რათა ამ უკანასკნელმა ნება დართოს ავთანდილს, გაეშუროს ტარიელის სამველად, მაგრამ ვაზირი მეფის განრისხების შიშით უარს ამბობს ავთანდილის თხოვნის შესრულებაზე. ავტორი აქ არაბი სპასპეტის შესახებ წერს: ყმა ატირდა, ცრემლით უთხრა: “ხამს, თუ დანა **გულსა** ვიცი...” (752) და სხვ.
2. ასევე რამდენიმეჯერ გამოიყენება საანალიზო სიტყვა მეორეული, უფრო ფართო სემანტიკით – “მკერდი, გულმკერდი”. მაგალითად, სატრფოდაკარგული ტარიელის უიმედო განწყობას შოთა რუსთაველი ამგვარად გადმოგვცემს: იზახდის და წამ-წამ იკრის **გულსა** ლოდი, თავსა – კეტი (სტრ. 274)...

სიტყვა „გული“ როგორც სიმბოლო

მრავალი სხვა ენის მსგავსად, სიტყვა **გული** ქართულ ენაშიც ხშირად გამოიყენება მეტაფორულად, ჰქონდა და აქვს მრავალი მეორეული მნიშვნელობა და ამ დროს აღნიშნავს ადამიანის შინაგან თვისებებს. ამგვარ შემთხვევებში საანალიზო სიტყვა ყოველგვარი დამატებითი მსაზღვრელი სიტყვის დაურთველად გვევლინება **სიყვარულის, ადამიანის შინაგანი სამყაროს, კეთილგანწყობის, გულადობის და სხვა** თვისებათა სიმბოლოდ. ამ მხრივ გამონაკლისს არც „ვეფხისტყაოსანი“ ქმნის, რომლის ტექსტშიც უამრავი მაგალითია იმისა, თუ როგორ გამოიყენება ეს სიტყვა ადამიანის შინაგან მახასიათებელთა სიმბოლოს როლში. ირკვევა, რომ პოემაში დასახელებულ სიტყვას 10 სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს. ქვემოთ პოემის ტექსტიდან დავიმონუმებთ დამახასიათებელ მაგალითებს:

1. **მნიშვნელობა „გრძობა“:**

აგრევე **გული** კაცისა მოსაგვარებლად ძნელია, ჭირსა და ლხინსა ორსავე ზედა მართ ვითა ხელია (სტრ. 1357)...

2. **მნიშვნელობა „სიყვარული, ტრფობა“:**

ჩემთა რა გაცნევს ტკივილთა, **გულისა** მონაცემთაო?! (სტრ. 1598)...

3. **მნიშვნელობა „ადამიანის შინაგანი სამყარო, ხასიათი“:**

გული კრულია კაცია, ხარბი და გაუძღომელი (სტრ. 723)...

4. **მნიშვნელობა „აღქმა, განცდა“:**

სხვაგან იყო **გული** მისი, სხვასა რასმე იგონებდა (სტრ. 1191)...

5. **მნიშვნელობა „აზროვნება, ფიქრი“:**

გულსა შინა დაუზრახე: „რა მპოვაო, ანუ ვინ-ა?“ (სტრ. 369)...

6. **მნიშვნელობა „გონება, ჭკუა“:**

მეკეთა მისი თათბირი, სიბრძნე **გულისა** მისისა (სტრ. 390)...

7. **მნიშვნელობა „განწყობა“:**

არ **გული** უნდა ფიცის და პირისა გასრულებასა? (სტრ. 856)...

8. **მნიშვნელობა „სურვილი“:**

გული, ცნობა და გონება ერთმანერთზედა ჰკიდიან (სტრ. 857)...

9. **მნიშვნელობა „ყურადღებიანობა, გულისხმიერება“:**

მე **გულსა** შენსა ეზომსა, არ ვიცი, გარდვიხდი რითა (სტრ. 1460)...

10. **მნიშვნელობა „ვაჟკაცობა, გულადობა“:**

აცნობეთ თქვენსა პატრონსა, მოვლენ **გულითა** ქებულნი (სტრ. 1607)...

ამრიგად, ჩვენ მიერ შესწავლილი მასალიდან ცხადად ჩანს, რომ სიტყვა **გული** შოთა რუსთაველის პოემაში აქტიურად გამოიყენება მეტაფორული სიმბოლოების სახით და აღნიშნავს ადამიანის ურთიერთდაკავშირებულ შინაგან თვისებებს, რაც დიდწილად ემთხვევა ამავე სიტყვის პრაგმატიკას თანამედროვე ქართულ ენაში, თუმცა აქვე უნდა დავძინოთ, რომ თანამედროვე ქართულში საანალიზო სიტყვას გაცილებით მეტი სიმბოლურ-მეტაფორული მნიშვნელობები აქვს. სხვაობა პოემის ტექსტისა და ამჟამინდელი ქართული ენის მონაცემებს შორის საოცარი არ არის, ვინაიდან შოთა რუსთაველი „შეზოგადებული“ იყო პოემის სიუჟეტით და არ ჰქონდა საშუალება, სრულად გამოეყენებინა სიტყვა **გული** მისი უკლებლივ ყველა მეორეული სიმბოლური მნიშვნელობით. „ვეფხისტყაოსნის“ ენისა და თანამედროვე ქართული ენის დიდი მსგავსება საკვლევი საკითხის სფეროში მეტყველებს ენის ძირითადი ლექსიკური ფონდის კუთვნილი სიტყვის მეორეული სემანტიკით ხმარების მემკვიდრეობით ხასიათზე და ემთხვევა სხვადასხვა ტიპის ენათა ანალოგიურ პრაგმატიკულ მონაცემებს.

ლიტერატურა:

1. შოთა რუსთაველი (1974). ვეფხისტყაოსანი. თბილისი.

Gvantsa Gvantseladze

Sokhumi State University, Georgia

The Word Symbol Heart in "The Knight in the Panther's Skin"

(Abstract)

The poem by the XII century Georgian poet Shota Rustaveli "The Knight in the Panther's Skin" is interesting in many respects, its poetry research is still going on from different angles.

The goal of our research is to find out how the word-term "heart" is used in the poem "The Knight in the Panther's Skin" (1189-1207) by Shota Rustaveli, and what new meaning it had in the mentioned work. It is not accidental to select the text of this poem, since the "The Knight in the Panther's Skin" is the work of transition period and is consisted of both archaic and new linguistic facts at the same time. In addition, the author of the poem does not avoid making a contribution to the word, which implies a complete new semantic character of the words in the language.

The analysis of the usage of the word **heart** in the poem's text has shown that this word has been very popular at the edge of XII-XIII centuries: it was used not only as an independent word, but its root was composed of composites, phraseology and solid words, and also was used with the functions of symbols denoting the various notions as well.

2014- 2015 DOIT - ის დაიჯესტი

მოამზადეს ლია ახალაძემ და თამარ ჯოჯუამ

➤ ტრენინგი Tempus - ის საერთაშორისო პროექტის DOIT -ის ფარგლებში

2014 წლის 3-5 თებერვალს, ტემპუსის პროექტის „კურიკულუმის რეფორმის საერთაშორისო მოდელის განვითარება მულტიკულტურული განათლებისა და კულტურული მრავალფეროვნების სწავლებისათვის“ ფარგლებში, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ჩატარდა „აკადემიური პერსონალის ტრენინგი მულტიკულტურული განათლების ხელშეწყობისათვის საქართველოს უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში: DOIT-ის კურიკულუმის რეფორმა“.

კონფერენცია გახსნა თსუ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დეკანმა პროფესორმა დარეჯან თვალთვაძემ. პროექტის მიმდინარე აქტივობებზე და შედეგებზე ისაუბრეს პროექტის კოორდინატორმა დოქტ. რონდა სოფერმა, პროექტის კოორდინატორმა საქართველოში პროფ. იმბაბელა პეტრიაშვილმა, რომლებმაც შეხვედრაზე წარმოადგინეს მიმდინარე ანგარიში და ისაუბრეს DOIT -ის საპილოტე სასწავლო კურსებზე.

ტრენინგები ჩატარდა DOIT-ის პროექტის ფარგლებში შემუშავებული სილაბუსის „ბავშვთა უფლებების დაცვა განათლებაში და განათლების მეშვეობით“ სილაბუსის საკითხების პრეზენტაცია-განხილვის, სწავლების მეთოდისა და პილოტირების პრობლემებზე. ტრენინგს ხელმძღვანელობდნენ DOIT- ის პროექტის კოორდინატორი დოქტორი რონდა სოფერი, პროექტის წევრები ისრაელიდან ჰაიფას უნივერსიტეტის პროფესორი ლაურა სიგადი და სახინის აკადემიური კოლეჯის დოქტორი მანალ იაზბაკ აბუ აჰმადი, პროექტის წევრები საქართველოდან, არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენლები: დოქტ. შალვა ტაბაძე, ნათია გორვაძე და თამარ მოსიაშვილი.

დოქტორმა ლაურა სიგადმა, დოქტორმა მანალ აბუ აჰმად იაზბაკმა, დოქტორმა ნათია გორვაძემ და დოქტორმა რონდა სოფერმა განსახილველად წარმოადგინეს სასწავლო კურსი ბავშვთა უფლებების დაცვა განათლებაში და

განათლების მეშვეობით - ისაუბრეს წავლების მეთოდები და პილოტირების მექანიზმები. არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენლებმა ნათია გორგაძემ, თამარ მოსიაშვილმა და შალვა ტაბატაძემ განიხილეს სილაბუსში წარმოდგენილი მთავარი საკითხები განათლებისა და გადარჩენის უფლება, რაც შეაჯამა დოქტორმა რონდა სოფერმა.

ტრენინგზე მინვეული იყვნენ პროექტის მონაწილე უნივერსიტეტების აკადემიური პერსონალი, რომლებმაც აღნიშნული სასწავლო კურსის პილოტირება უნდა განახორციელონ ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტში, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, თელავის იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტსა და ახალციხის სასწავლო-სახელმწიფო უნივერსიტეტში. ტრენინგებში მონაწილეობდა არასამთავრობო ორგანიზაცია - სამოქალაქო განვითარების ინსტიტუტი.

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტიდან ტრენინგებში მონაწილეობდნენ: განათლების, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტების წარმომადგენლები, პროფესორები: ლია ახალაძე, თამარ შინჯიაშვილი, თამარ ჯოჯუა, ომარ არდაშელია, კახა კვაშილავა, რუსუდან ფიფია და ბეჟან ხორავა.

საგულისხმოა, რომ სამ დღიან შეხვედრაზე ტრენინგების გარდა, წარმოდგენილი მოხსენებები ისეთ პრობლემატურ საკითხებზე, როგორიცაა: იდენტობა მულტიკულტურულ გარემოში, უსაფრთხოების უფლება, ბავშვების მიმართ არასწორი მოპყრობა და ძალადობა თანატოლების მხრიდან: პედაგოგის როლი, მიკუთვნებულობის უფლება, განვითარების უფლება, პედაგოგის როლი ბავშვთა უფლებების ხელშეწყობაში XXI საუკუნეში, იდენტობის ფორმირება მულტიკულტურულ გარემოში: გამოწვევები პედაგოგებისთვის და ა. შ.

მოწყობა ქართული გუნდის დახურული სამუშაო შეხვედრა, სადაც მიმდინარეობდა მეორე სილაბუსის *პედაგოგიური მიდგომები საკლასო ოთახში ინტერკულტურული ურთიერთობების ხელშეწყობისათვის* განხილვა. აღნიშნული სილაბუსის შემუშავებაში მონაწილეობს სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორები: ლია ახალაძე და თამარ შინჯიაშვილი.

განხორციელდა აღნიშნული სილაბუსის *პედაგოგიური მიდგომები საკლასო ოთახში ინტერკულტურული ურთიერთობების ხელშეწყობისათვის* გან-

ხილვა პანელზე (ანუ ვორქშოპზე). პანელი მიყავდა დოქტ. *რონდა სოფერს*; პანელის წევრები: დოქტ. *ლაურა სივადი*, დოქტ. *მანალ აბუ აჰმად იაზბაკი*, პროფესორები: *ნინო ჭიბრიშვილი*, *იზაბელა პეტრიაშვილი*, *სოფიკო ლობჯანიძე*, პროფესორები *დავით მალაზონია*, *ლია ახალაძე*, *თამარ შინჯიაშვილი*, *თამარ ჯოჯუა*, *რუსუდან თიფთია*, *გულნარა ჯანოვა*, *ირმა ქურდაძე*, *ინა ბარათაშვილი* და *გიორგი გახელაძე*;

შეხვედრის დასასრულს დაისახა მომავალი პროექტის სამუშაო გეგმები და თანამშრომლობის პერსპექტივები: DOIT-ის ფარგლებში შემუშავებული სილაბუსების უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში პილოტირების საკითხი.

➤ **საერთაშორისო კონფერენცია ბეერშევაში - „მოულოდნელი შეხვედრები განათლებაში, კულტურასა და პედაგოგიკაში“**

იუნესკოს ისრაელის ნაციონალური კომისიისა და Tempus - ის საგრანტო პროექტის „კურიკულუმის რეფორმის საერთაშორისო მოდელის შემუშავება მულტიკულტურული განათლებისა და კულტურული მრავალფეროვნების სწავლებისთვის - DOIT -ის ეგიდით ისრაელის ქალაქ ბეერშევაში ბენ გურიონის უნივერსიტეტისა და კეის აკადემიური კოლეჯის ინიციატივით ჩატარდა საერთაშორისო კონფერენცია „*მოულოდნელი შეხვედრები განათლებაში - კულტურასა და პედაგოგიკაში*“. კონფერენციის მუშაობაში Tempus - ის აღნიშნული საგრანტო პროექტის ფარგლებში შემუშავებული თემატიკით მონაწილეობდნენ საქართველოს უნივერსიტეტების წარმომადგენლები: ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის პროფესორი *ნინო ჩიქოვანი* და იმავე ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორი *ბელა პეტრიაშვილი* თემატიკით - „კულტურული აღქმის პრობლემები: შეხვედრა მულტიკულტურული განათლების გამონვევებთან“; თელავის იაკობ გოგებაშვილის სახელმწიფო უნივერსიტეტიდან ასოცირებული პროფესორები *ნინო სოზაშვილი* და *სოფიო არსენიშვილი* - „სტუდენტთა უფლებამოსილება მულტიკულტურული განათლების სწავლების პროცესში“;

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტიდან საერთაშორისო კონფერენციის მუშაობაში მინვეული იყვნენ DOIT-ის პროექტის გუნდი ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორები *თამარ ჯოჯუა* და *ლია ახალა-*

ძე, განათლების თაკულტეტის ასოცირებული პროფესორი რუსუდან ფიფია, რომლებმაც კონფერენციაზე წარადგინეს მოხსენება - მულტიკულტურული განათლების ინტეგრირება სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. აღნიშნული თემის შემუშავებაში მონაწილეობდა სსუ-ს გუნდის კიდევ ერთი წევრი ასოცირებული პროფესორი თამარ შინჯიაშვილი.

საერთაშორისო კონფერენციის ფარგლებში, დაგეგმილი იყო DOIT-ის საგრანტო პროექტში მონაწილე ისრაელის პარტნიორ უნივერსიტეტებსა და აკადემიურ კოლეჯებში ვიზიტი. კონფერენციის მონაწილეები საქართველოდან გაეცნენ ბენ გურიონის უნივერსიტეტის, კეის, სახნინის, გორდონისა და საფირის აკადემიურ კოლეჯებში მასწავლებლის მომზადების საბაკალავრო პროგრამებში მულტიკულტურული ურთიერთობების სწავლების გამოცდილებას. აღნიშნული ვიზიტის ფარგლებში საქართველოსა და ისრაელის პარტნიორი უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებების წარმომადგენლებმა მონახულეს ბეერშევას, ხაიფას, იერუსალიმის, ნაზარეთის მულტიკულტურული სკოლები, სადაც ებრაელი, არაბი და სხვა ეროვნების წარმომადგენლები ერთად სწავლობენ.

კონფერენციის ერთ-ერთი ინიციატორის და Tempus - ის საგრანტო პროექტის „კურიკულუმის რეფორმის საერთაშორისო მოდელის შემუშავება მულტიკულტურული განათლებისა და კულტურული მრავალფეროვნების სწავლებისთვის - DOIT“-ის ხელმძღვანელის დოქტორ რონდა სოფერის ინიციატივით საქართველოს წარმომადგენლებმა მონახულეს ისრაელის ქრისტიანული, ებრაული და არაბული სინგინდები იერუსალიმში, ნაზარეთში, იაფასა და ხაიფაში, რომაული ეპოქის ქალაქები კესარია და აპოლონია. შთამბეჭდავი იყო ისრაელის მუზეუმებსა და ხელოვნების გალერეათა სტუმრობა, ბაჰაის ბაღები ხაიფაში, და რაც მთავარია დაუვიწყარია ჩვენი ებრაელი და არაბი მასპინძლების თბილი მასპინძლობა ბეერშევაში, ხაიფასა და ნაზარეთში.

➤ **DOIT-ის კონსორციუმს ამჯერად ახალციხის უნივერსიტეტი მასპინძლობდა**

საერთაშორისო კონსორციუმის DOIT-ის წევრები თბილისის, ლანდაუს, ლინცის შეხვედრების შემდეგ ახალციხეში შეიკრიბნენ. 2014 წლის 26-29 მაისს კონსორციუმის წევრებს მასპინძლობდა ახალციხის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი. კონსორციუმის შეხვედრის მიზანი იყო შეეჯამებინა პროექტის ფა-

რგვლებში სამუშაო ჯგუფების მიერ განეული მუშაობის შედეგები და დაეგეგმა მომავალი აქტივობები შემუშავებული ოთხი სასწავლო კურსის პილოტირების შესახებ. სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტიდან კონსორციუმის მუშაობაში მონაწილეობდნენ პროექტის წევრები, პროფესორები *ლია ახალაძე, რუსუდან ფიფია, თამარ ჯოჯუა, ომარ არდაშელია და თამარ შინჯიაშვილი.*

შეხვედრაზე კონსორციუმის თითოეული უნივერსიტეტი წარსდგა მოკლე ანგარიშით საანგარიშო პერიოდში ჩატარებული სამუშაოების შესახებ. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო DOIT -ის ფარგლებში შექმნილი სასწავლო კურსების პილოტირების პროცესების შესახებ მიმდინარე ინფორმაცია. ასევე თითოეული აქტიურად იყი ჩართული DOIT -ის იდეების გავრცელებისა და ხარისხის უზრუნველყოფის საქმეში. მნიშვნელოვანი იყო კონსორციუმის ლიდერის - გორდონის განათლების აკადემიური კოლეჯის დოქტორის რონდა სოფერის მონაწილეობა სხვადასხვა საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციებზე DOIT-ის თემატიკით. იმავე მიზნებს ემსახურებოდა ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გუნდების მონაწილეობა საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციებში.

შეხვედრის ფარგლებში დაიგეგმა ოთხი საპილოტე კურსის - *მულტიკულტურული და მულტიეთნიკური საქართველო, კულტურა და იდენტობა, პედაგოგიური მიდგომები მულტიკულტურულ საკლასო ოთახში და ბავშვთა უფლებები* - სახელმძღვანელო/ან რიდეების პუბლიკაცია. ასევე დაიგეგმა DOIT-ის სახელმძღვანელო პრინციპების, სამუშაო შედეგებისა და პროექტის სრული ანგარიშების პუბლიკაცია ერთ წიგნად. შეიქმნა აღნიშნული წიგნის სარედაქციო საბჭო, რომელშიც უნივერსიტეტების ადგილობრივი კოორდინატორები შევიდნენ, ხოლო საბჭოს სათავეში პროექტის კოორდინატორი, დოქტორი რონდა სოფერი ჩაუდგა.

კონსორციუმის ევროპელი, ებრაელი და ქართველი პარტნიორების შეხვედრა ახალციხეში დასრულდა სამცხე-ჯავახეთის ღირსშესანიშნაობების დათვალიერებით.

➤ **რონდა სოფერს სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საპატიო
ლოქტორის წოდება მიენიჭა**

2015 წლის 24 აპრილს, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სააქტო და-
ბაზაში ევროკავშირის Tempus-ის საერთაშორისო საგრანტო პროექტის DOIT -ის
(„კურიკულუმის რეფორმის საერთაშორისო მოდელის შემუშავება მულტიკულ-
ტურული განათლებისა და კულტურული მრავალფეროვნების სწავლებისთვის“)
კოორდინატორის, გორდონის განათლების აკადემიური კოლეჯის (ისრაელი,
ხაიფა) ლოქტორ რონდა სოფერისათვის სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
საპატიო ლოქტორის მინიჭების საზეიმო ცერემონია გაიმართა. საზეიმო ცერემო-
ნია გაიხსნა სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გოგონათა ანსამბლ „კოლხას“
გამოსვლით, რომელსაც საქართველოს დამსახურებული არტისტი, ბატონი *ვეზ-
დენ ოკუჯავა* ხელმძღვანელობდა.

საზეიმო ცერემონიალს ესწრებოდნენ Tempus-ის და Erasmus-ის ეროვნუ-
ლი ოფისის ხელმძღვანელი საქართველოში ქალბატონი *ლიკა ღლონტი*, საქა-
რთველოს ებრაელთა კავშირის თავმჯდომარე ბატონი *ედუარდ ფალაგაშვილი*,
ტემპუსის აღნიშნული საგრანტო პროექტის ბენეფიციარი ბენ გურიონის უნივერსი-
ტეტის, სახინისა და გორდონის განათლების კოლეჯების პროფესორები *რაქელ
როი*, *იასერ ავადი* და სტუდენტები; პროექტის ბენეფიციარი უნივერსიტეტების წა-
რმომადგენლები საქართველოდან, ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწი-
ფო უნივერსიტეტის პროფესორები: *ნინო ჩიქოვანი*, *ბელა პეტრიაშვილი*, *ქეთევან
კაკიტელაშვილი*, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორები: *მანანა
სალუქვაძე*, *ნინო ჭიბრიშვილი*, *შორენა მალაქელიძე*, სამოქალაქო განვითარ-
ების ინსტიტუტის განათლების პროგრამის მენეჯერი *თამარ მოსიაშვილი*, სამო-
ქალაქო განვითარების ინსტიტუტის განათლების სპეციალისტი, ილიას სახელმ-
წიფო უნივერსიტეტის პროფესორი *სოფიო გორგოძე*; სოხუმის სახელმწიფო უნი-
ვერსიტეტის აკადემიური საბჭოს წარმომადგენლები, სამეცნიერო კოორდინაციის
სამსახურის უფროსი, პროფესორი *გურამ პაპასჭირი*, რექტორის მრჩეველი, პრო-
ფესორი *ოთარ ყორღანიძე*, სსუ ფაკულტეტების დეკანები, აკადემიური პერსონა-
ლი და სტუდენტები.

საზეიმო ცერემონიალს უძღვებოდა სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
რექტორი, აკადემიური საბჭოს თავმჯდომარე პროფესორი *ჯონი აფაქიძე*, რომე-

ლმაც ისაუბრა პროექტის კოორდინატორის ქალბატონ *რონდა სოფერის* განსაკუთრებულ დამსახურებაზე მულტიკულტურული განათლების სწავლების დარგში განეულ დამსახურებაზე კერძოდ, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მულტიკულტურალიზმის დანერგვისა და კურიკულუმის განვითარებაში შეტანილ წვლილზე. სსუ-ს წესდების თანახმად, საპატიო დოქტორის წოდება პიროვნებას ენიჭება უნივერსიტეტის წინაშე განსაკუთრებული დამსახურებისათვის, სწორედ, ასეთია დოქტორი *რონდა სოფერი*, რომელმაც განათლების ფაკულტეტის საბაკალავრო და სამაგისტრო პროგრამების კურიკულუმების განვითარებაში, ფაკულტეტზე ახალი სასწავლო კურსების პილოტირებისა და დანერგვისათვის განსაკუთრებული ღვაწლი გასწია.

რონდა სოფერს მიესალმა და საპატიო დოქტორის წოდება მიულოცა Tempus-ის და Erasmus-ის ეროვნული ოფისის ხელმძღვანელმა საქართველოში ქალბატონმა *ლიკა ღლონტმა*, რომელმაც ხაზი გაუსვა პროექტის მნიშვნელობას და როლს საქართველოს უმაღლესი სასწავლებლების კურიკულუმის განვითარებაში და აღნიშნა, რომ ქალბატონ *რონდა სოფერს* აღნიშნული პროექტის წარმატებით განხორციელებაში აქამდეც ეკუთვნოდა საპატიო დოქტორის წოდება; საპატიო დოქტორს მიესალმა საქართველოს ებრაელთა კავშირის თავმჯდომარე ბატონი *ედუარდ ფალაგაშვილი*.

Tempus-ის აღნიშნული პროექტში სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გუნდის (ძირითადი წევრები *ლია ახალაძე*, *თამარ შინჯიაშვილი*, *თამარ ჯოჯუა*, *რუსუდან ფიფია*) საქმიანობასა და დოქტორ *რონდა სოფერის* მიერ უნივერსიტეტში პროექტის განხორციელებისას განეულ ღვაწლზე ვრცლად ისაუბრა განათლების ფაკულტეტის დეკანმა *ლია ახალაძემ*, რომელმაც მადლობა გადაუხადა დოქტორ *რონდა სოფერს* პროექტის მომზადების, ევროკომისიაში წარდგენისა და განხორციელებისათვის. ასევე მადლობა გადაუხადა Tempus-ის და Erasmus-ის ეროვნული ოფისის ხელმძღვანელს ქალბატონ *ლიკა ღლონტს*, უნივერსიტეტის ხელმძღვანელობას, აკადემიურ საბჭოს, განათლების ფაკულტეტის საბჭოს, საზოგადოებასთან ურთიერთობის სამსახურს, სპორტის, კულტურისა და ახალგაზრდულ ორგანიზაციებთან ურთიერთობის სამსახურს პროექტის განხორციელებისას განეული დახმარებისათვის. საზეიმო ცერემონიალზე *რონდა სოფერმა* წარმოთქვა ვრცელი სიტყვა, რომელშიც თბილი მადლობა გადაუხადა უნივერსიტეტის ხელმძღვანელობასა და Tempus-ის სსუ-ს გუნდის წევრებს.

- ჩემთვის ეს ჯილდო ძალიან საამაყო არამართო, როგორც პიროვნებისთვის, არამედ როგორც ტემპუსის პროექტის კოორდინატორისათვის. პროექტის განხორციელებისას განსაკუთრებული ყურადღება მივაქციეთ ინტერკულტურულ განათლებას, ბავშვთა უფლებებს განათლებაში და პედაგოგიურ მიდგომებს. აღნიშნული თემატიკის ფარგლებში უმაღლეს სასწავლებელთან მომავალში აქტიური თანამშრომლობა იგეგმება.

საზეიმო ცერემონიის ფარგლებში ანსამბლმა „კოლხამ“ რამდენიმე სიმღერა შეასრულა და შეხვედრა დასრულდა ვებდენ ოკუჯავას ამალეღვებელი სიმღერის პრემიერით „სოხუმო“.

➤ DOIT - ის კონსორციუმის შემაჯამებელი შეხვედრა და საერთაშორისო კონფერენცია ჰაიფაში

2015 წლის 29 ივნისიდან 3 ივლისის ჩათვლით ისრაელში ჰაიფას გორდონის განათლების უმაღლესი აკადემიური კოლეჯი მასპინძლობდა საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციას „განათლება XXI საუკუნეში: მულტიკულტურალიზმი, ბავშვთა უფლებები და გლობალური მოქალაქეობა“. იმავე კონფერენციის ფარგლებში ევროკომისიის საერთაშორისო პროგრამის Tempus -ის დასკვნითი შემაჯამებელი შეხვედრა გაიმართა.

ჰაიფას საერთაშორისო კონფერენციაზე მონაწილეობდა ისრაელის, საქართველოს, პოლანდიის, გერმანიის, ესტონეთის, ლიტვის, ამერიკის შეერთებული შტატების, დიდი ბრიტანეთის, ავსტრიის წამყვანი უნივერსიტეტები. საქართველოდან კონფერენციის მუშაობაში მონაწილეობდნენ DOIT - ის კონსორციუმის წევრი უნივერსიტეტები: ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავის იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. გარდა ამისა, კონფერენციაზე მოხსენებები წარმოდგენილი ჰქონდა ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის წარმომადგენლებს.

აშშ-ს წარმომადგენდა ვაშინგტონის უნივერსიტეტი, კალიფორნიის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მასაჩუსეტის უნივერსიტეტი, მონტკლერიის სახელმწიფო უნივერსიტეტი და ბოულინგ გრინის უნივერსიტეტი. ევროკავშირის ქვეყნები

წარმოდგენილი იყო ნიდერლანდების გამოყენებითი მეცნიერებების უნივერსიტეტის, კაუნასის ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის (ლატვია), ოლდენბურგის უნივერსიტეტის // კარლ ფონ ოსიეცკის უნივერსიტეტი (გერმანია), ლუქსემბურგის უნივერსიტეტის, ავსტრიის განათლების უნივერსიტეტის (ლინცის პედაგოგიური უნივერსიტეტი) სახით.

ფართოდ იყო წარმოდგენილი მასპინძელი ქვეყნის საგანმანათლებლო სისტემა: ისრაელიდან ჩართული იყო ისრაელის განათლების სამინისტრო, ბენ გურიონის უნივერსიტეტი, ტელ-ავივის უნივერსიტეტი, ჰაიფას უნივერსიტეტი, გორდონის განათლების უმაღლესი აკადემიური კოლეჯი, სახნინის, საფირის, კეის განათლების აკადემიური კოლეჯები, დასავლეთ გალილიის განათლების კოლეჯი, არაბული აკადემიური კოლეჯი, ისრაელის ტექნოლოგიების უნივერსიტეტი და ა. შ. კონფერენციაზე მიწვეული იყვნენ DOIT - ის პროექტში მონაწილე უნივერსიტეტების რექტორები და პრორექტორები.

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტიდან კონფერენციის მუშაობაში მონაწილეობდნენ სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი, პროფესორი *ჯონი აფაქიძე*, ადმინისტრაციის ხელმძღვანელი, ასოცირებული პროფესორი *შოთა ახალაია*, პროექტის წევრები: სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის პროფესორი *ომარ არდაშელია*, განათლების ფაკულტეტის დეკანი, პროექტის ადგილობრივი კოორდინატორის სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ასოცირებული პროფესორი *ლია ახალაძე*, განათლების ფაკულტეტის ხარისხის უზრუნველყოფის სამსახურის უფროსი ასოცირებული პროფესორი *თამარ შინჯიაშვილი*. გარდა ამისა, კონფერენციის სექციებზე წარდგენილი იყო პროექტის წევრების განათლების ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორების *რუსუდან ფიფიას* და *ბროლისა წულაიას*, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორის *თამარ ჯაჯუას* მოხსენებები. სსუ-ს DOIT -ის გუნდი კონფერენციაზე DARE -ს პროექტის შემაჯამებელი ანგარიშით წარსდგა: DOIT- ის მდგრადობა სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. გარდა ამისა, სსუ-ს პროფესორები მონაწილეობდნენ სექციურ მუშაობაშიც: *ლია ახალაძე*, *თამარ შინჯიაშვილი*, *თამარ ჯაჯუა* - კულტურული მრავალფეროვნების დანერგვა და კვლევა DOIT-ის საფუძველზე; *თამარ შინჯიაშვილი*, *ომარ არდაშელია* - აქტივობები აქტიური მოქალაქეობის განვითარებისათვის მულტიკულტურულ გარემოში; *რუსუდან ფიფია*, *ბროლისა წულაია* - კრიტიკული აზროვნების განვითარება მულტი-

კულტურულ საკლასო ოთახში ლიტერატურის სწავლების მაგალითზე.

ჰაიფას საერთაშორისო კონფერენციის ნამდვილი მოვლენა გახდა ვაშინგტონის უნივერსიტეტის პროფესორის, მულტიკულტურალიზმის ფუძემდებლის *ჯეიმს ბენქსის* საჯარო ლექცია მულტიკულტურალიზმისა და მისი გამოწვევების შესახებ.

ჰაიფას საერთაშორისო კონფერენციამ შეაჯამა DOIT- ის საერთაშორისო პროექტის მუშაობის შედეგები და კონფერენციის მონაწილეებს წარუდგინა ჩატარებული მუშაობის ვრცელი ანგარიშები პუბლიკაციების სახით. მათ შორის უმნიშვნელოვანესია:

I. პუბლიკაციების ოთხი ტომი სალექციო კურსების სახით ქართულ ენაზე:

1. მულტიკულტურული და მულტიეთნიკური საქართველო; 2. კულტურა და იდენტობა; 3. ბავშვთა უფლებები განათლებაში; 4. პედაგოგიური მიდგომები მულტიკულტურულ საკლასო ოთახში;

II. პროექტის დანერგვითი ანგარიში ინგლისურ და ქართულ ენებზე

1. „ტემპუსი IV - ის“ მეხუთე საკონკურსო პროექტი: კურიკულუმის რეფორმის საერთაშორისო მოდელის განვითარება მულტიკულტურული განათლებისა და კულტურული მრავალფეროვნების სწავლებისათვის“ - ძირითადი მიღწევები

III. პროექტის ანგარიშები ოთხ ტომად ინგლისურ ენაზე:

1. DOIT -ის ძირითადი მიღწევები; 2. ბავშვთა უფლებების დაცვა განათლების მეშვეობით და ერთად ცხოვრების სწავლა; 3. DOIT-ის სტუდენტური აქტივობები; 4. რჩევები საერთაშორისო კურიკულუმის რეფორმის პროგრამებში უმაღლესი საგანმანათლებლო ინსტიტუციებისათვის;

ხაიფას კონფერენციის მუშაობის დროს საერთაშორისო ექსპერტებმა ერთხმად დაადასტურეს DOIT - ის პროექტის ფარგლებში განხორციელებული საქმიანობის წარმატებული შედეგები და მისი იდეების მდგრადობა საქართველოსა და ისრაელის უნივერსიტეტებისათვის.

Digest of DOIT, 2014-2015.*Prepared by Lia Akhaladze and Tamar Jojua***➤ Training Within the International Project DOIT**

On the 3-4th of February, 2014, the conference on “Training Faculty for Promoting Multicultural Education in Higher Educational Institutions in Georgia: DOIT’s Curriculum Reform” was held within the TEMPUS project DOIT-“*Development of an International Model for Curricular Reform in Multicultural Education and Cultural Diversity Training*” at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University.

The conference was opened by Prof. Darejan Tvaltvadze, Dean of Faculty of Humanities. Dr. Rhonda Sofer, the DOIT Coordinator and Prof. Izabella Petriashvili, the Coordinator of the project in Georgia, reported on the ongoing activities and outcomes of DOIT and on the pilot teaching courses of the project.

The training was held on such issues as the presentation, discussion, teaching methodology and piloting of the syllabus “Children’s rights in and through Education” – designed within DOIT. The training was led by Dr. Rhonda Sofer, the Coordinator of DOIT and the members of the project: Prof. Laura Sigad, from Haifa University (Israel), Dr. Manal Abu Ahmad Yazbak from Sakhnin Academic College (Israel) and from Georgia by the representatives of NGO-s Dr. *Shalva Tabatadze, Natia Gorgadze and Tamar Mosiashvili.*

Dr. L. Sigad, Dr. M. Abu Ahmad Yazbak, Dr. N. Gorgadze and Dr. R. Sofer reviewed the teaching course “Children’s rights in and through Education”, methods of teaching and piloting mechanisms. The representatives of NGOs Natia Gorgadze, Tamar mosiashvili and Shalva Tabatadze discussed the key issues of the syllabus -the Rights to Education and Survival that was later summarized by Dr. *Rohnda Sofer.*

The academic personnel of DOIT member universities, who were to conduct piloting of the already mentioned teaching course at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Iliia State University, Sokhumi State University, Iakob Gogebashvili Telavi State University, and Akhaltskhikhe State Teaching University were invited to attend the training. The non-government organization Civic Development Institute participated in the training as well.

From Sokhumi State University the members of Faculties of Education, Humanities, Social and Political Sciences-Professors *Lia Akhaladze, Tamar Shinjiash-vili, Tamar Jojua, Omar Ardashelia, Kakha Kvashilava, Rusudan Pipia and Bezhan Khorava* took

part in the trainings. It is worth to mention, that besides the trainings at this three-day meeting the reports on such problematic topics as Identity in a Multicultural Environment, the Right to Be Safe, Child Abuse and Peer Violence: the Educator's Role, the Right to Belong, the Right to Develop, the Educator's Role in Promoting Children's Rights in the 21st Century, Identity Formation in a Multicultural Environment: Challenges for the Educator, etc. were made.

At the closed working session of the Georgian team the second syllabus-*Pedagogical Approaches to Promoting Inter-Cultural Relations in the Classroom* was discussed. Sokhumi State University Professors *Lia Akhaladze* and *Tamar Shinjiashvili* participated in the design of this syllabus.

The aforementioned syllabus *Pedagogical Approaches to Promoting Inter-Cultural Relations in the Classroom* was the topic of the discussion at the panel session. The panel chair was Dr. *Rhonda Sofer*, the panel members were: Dr. *Laura Sigad*, Dr. *Manal Abu Ahmad Yazbak*, Prof. *Nino Chiabrishvili*, Prof. *Izabella Petriashvili*, Dr. *Ina Baratashvili*, Prof. *David Malazonia*, Prof. *Sofiko Lobzhanidze*, *Giorgi Gakheladze*, Prof. *Lia Akhaladze*, Prof. *Tamar Shinjiashvili*, Prof. *Rusudan Pipia*, Prof. *Tamar Jojua*, Prof. *Gulnara Janova*, Prof. *Irma Kurdadze*.

In the end of the meeting future plans and perspectives on the cooperation for a new project were outlined and the issue on piloting the syllabuses designed within DOIT at higher education institutions was considered as well.

➤ **International Conference on Encounters in Education, Between Cultures and Pedagogy in Beer Sheva, Israel**

Under the aegis of Israel National Commission for UNESCO and the TEMPUS project DOIT-“*Development of an International Model for Curricular Reform in Multicultural Education and Cultural Diversity Training*,” on initiative of Ben Gurion University and Kay Academic College the international conference Encounters in Education, Between Cultures and Pedagogy was organized in Beer Sheva, Israel.

The representatives of the DOIT member universities from Georgia took part in the conference, presenting the topics prepared within the TEMPUS Project. The participants were:

Professor *Nino Chikovani* and Associate Professor *Izabella Petriashvili*, Faculty of Humanities, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, the presented conference paper “Problems of Cultural Awareness in Georgia: Meeting the Challenges of Multicultural Education;” Associate Professors *Nino Sozashvili* and *Sopio Arsenishvili*, Iakob Gogebashvili Telavi State University, the delivered report at the conference “Empowering Students in Promoting Multicultural Education in Telavi State University”;

To participate at the International conference the members of DOIT Sokhumi

State University team were invited: Associate Professors *Lia Akhaladze* and *Tamar Jojua*, Faculty of Humanities, Associate Professor *Rusudan Pipia*, Faculty of Education. The team presented the conference paper on “Integrating Multicultural Education in Sokhumi State University. One more member of SSU DOIT team Associate Professor *Tamar Shinjiashvili* also participated in the process of preparing the above-mentioned conference topic.

During the conference the visit to Israeli Partner Universities and Academic Colleges - DOIT Members, was planned. The Georgian participants of the conference familiarized themselves with the experience of teaching multicultural relations in BA Programs of teacher training at Ben Gurion University and at Kay, Sakhnin, Gordon and Sapir Academic colleges. During this visit the representatives of Georgian and Israeli partner higher education institutions went to see multicultural schools in Beer Sheva, Haifa, Jerusalem and Nazareth, where the Jews, the Arabs and people of other nationalities study together. On initiative of one of the organizers of the conference and coordinator of TEMPUS grant project DOIT-“*Development of an International Model for Curricular Reform in Multicultural Education and Cultural Diversity Training*“, Dr. *Rhonda Sofer* the Georgian DOIT members visited Christian, Jewish and Arabic shrines of Israel in Jerusalem, Nazareth, Iafa and Haifa, also the cities of Roman era- Caesarea and Apollonia. It was very impressive to visit the museums, art galleries of Israel and the Bahai Gardens in Haifa; And of course, we should especially mention our Jewish and Arab friends’ warm welcome and unforgettable hospitality showed towards us in Beer Sheva, Haifa and Nazareth.

➤ **Akhaltzikhe University Hosted DOIT Consortium in This Time**

The members of DOIT international consortium after the meetings in Tbilisi, Landau, Lintz, gathered in Akhaltzikhe, on May 26-29, 2014. The Consortium members were hosted by Akhaltzikhe State Teaching University. The goal of the Consortium member gathering was to summarize the outcomes of the working groups within the project and to plan the further activities on the piloting of four developed teaching courses. In the Consortium gathering there were the Project members from the Sokhumi State University: Professors *Lia Akhaladze*, *Rusudan Pipia*, *Tamar Jojua*, *Omar Ardashelia* and *Tamar Shinjiashvili*.

At the meeting each member university made interim reports about the conducted work. The most important information was given about the process of piloting the teaching courses developed within DOIT. Each member of the project was actively involved in dissemination of the key issues and provision of services for quality assurance of DOIT. Dr. *Rhonda Sofer*’s, who was the leader of the consortium from Gordon Academic College, participation in different international conferences presenting the topics on

DOIT is noteworthy. In this respect, we would like to mention the participation of DOIT teams of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Ilia State University and Sokhumi State University at International conferences.

During this Consortium gathering it was planned to publish course-books/readers in four pilot courses- - Multicultural and Multiethnic Georgia, Culture and Identity, Pedagogical Approaches to Promoting Inter-Cultural Relations in the Classroom and Children's rights. Besides that, it was agreed to issue DOIT manual which would include the principles, outcomes and comprehensive reports about the project. The editorial board of the above mentioned book was created, members of which were the project coordinators at the Universities, the board was chaired by the coordinator of DOIT Dr. *Rhonda Sofer*. The Consortium gathering between the European, Jewish and Georgian partners in Akhaltsikhe ended by visiting the sights of Samtskhe-Javakheti.

➤ **Bestowing Honorary Doctorate of Sokhumi State University to Dr. Rhonda Sofer**

On the 24th of April, in the assembly hall of the SSU the official ceremony of bestowing Honorary Doctorate of SSU to the coordinator of EU TEMPUS International Grant Project DOIT(*Development of an International Model for Curricular Reform in Multicultural Education and Cultural Diversity Training*), Doctor of Gordon Academic College of Education (Haifa, Israel) *Rhonda Sofer* was held. The ceremony was opened by the performance of SSU women's ensemble "Kolkha", under the guidance of Honored Artist of Georgia *Vezden Okujava*.

The head of TEMPUS and Erasmus national office in Georgia *Lika Ghlonti*, the chair of Georgian Jews' Union *Eduard Palagashvili*, Professors and students from the mentioned grant project beneficiary Ben Gurion University, Sakhnin and Gordon Education colleges: *Rachael Roy*, *Iaser Avad* and students, representatives of the project beneficiary universities from Georgia, Professors of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University *Nino Chikovani*, *Izabella Petriashvili*, *Ketevan Kakitelashvili*, Professors *Nino Chiabrishvili*, *Shorena Maghlakelidze* from Ilia State University, *Tamar Mosiashvili*, manager of the education program at Civic Development Institute, expert of education at Civic Development Institute, Professor of Ilia State University *Sopio Gorgodze* were welcomed at this solemn occasion. The event was also attended by the representatives of the Academic Council of SSU, Head of Scientific Work Coordination Service Professor *Zurab Papaskiri*, Adviser to SSU Rector Professor *Otar Zhordania*, Deans of Sokhumi State University Departments, Academic Personnel and students.

The ceremonial meeting was chaired by the Rector of SSU and Head of the Academic Council Professor *Joni Apakidze*. He spoke about Rhonda Sofer's contributions to multicultural education and in particular, about her significant role in the process of implementation multiculturalism and in curriculum development. According to SSU

Regulations Honorary Doctorate Degree may be conferred upon a person for his/her notable contributions to Sokhumi State University. Dr. *Rhonda Sofer* is exactly the very person to receive honorary doctoral degrees from Sokhumi University, for her significant contributions to the curriculum development of BA and MA Programs, to the implementation and piloting of the new teaching courses at the Faculty of Education.

The head of TEMPUS and Erasmus national office in Georgia *Lika Ghlonti* congratulated R. Sofer on receiving Honorary Doctorate Degree underlining the importance and role of the project in the development of the of higher education curriculum in Georgia. She pointed out, that for the successful realization of the project Mrs. Sofer well-deserved this Honorary degree even up until now. The Honorary Doctor was greeted by, the chair of Georgian Jews' Union *Eduard Palagashvili*.

Dean of Faculty of Education Professor *Lia Akhaladze* delivered an informative speech about the activities done by SSU team (key members *Lia Akhaladze, Tamar Shinjishvili, Tamar Jojua, Rusudan Pipia*) in TEMPUS project-DOIT and about Dr. Rhonda Sofer's significant contribution to the successful implementation of the project at SSU. Prof. L. Akhaladze extended her thanks to Dr. R. Sofer for developing the project, for submitting it to European Commission and its realization, to the head of TEMPUS and Erasmus national office *Lika Ghlonti*, to the SSU Leadership, to Academic Council, to the Council of Faculty of Education, to Public Relations Service and to Department of Sports, Culture and Youth Relations for their support in executing the project. In her acceptance speech for SSU Honorary Doctorate, *Rhonda Sofer* cordially thanked SSU Leadership and SSU TEMPUS team, underlining that she was very proud with this honorary doctorate not only personally but as a coordinator of TEMPUS Project DOIT.

While realizing the Project a special attention was paid to Intercultural Education, Children's Rights in and through Education and Pedagogical Approaches. It was agreed that, regarding the mentioned themes active cooperation would begin between Higher Education Institutions in the Future.

During the ceremonial meeting SSU women's ensemble "Kolkha" performed some songs and in the end *Vezen Okujava* premiered a very exciting song "Sokhumi".

➤ **The Final DOIT Consortium Meeting and International Conference in Haifa**

Between June 30- July 2, 2015, Gordon Academic College of Education in Haifa, Israel hosted an International Conference on: *Education for the 21st century: Multiculturalism, children's rights and global citizenship*. Within the Conference the final meeting of EU TEMPUS Program was held. Leading Universities from Israel, Georgia, the Netherlands, Germany, Estonia, Lithuania, Latvia, USA, Great Britain, Austria took part at Haifa International Conference. From Georgia, DOIT Consortium member Univer-

sities - Ilia State University, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Sokhumi State University, Iakob Gogebashvili Telavi State University, and Akhaltskhikhe State Teaching University participated at the conference in Israel; Besides that, the representatives of Batumi State University presented their reports at the conference.

There were the following American Universities: University of Washington, California State University, University of Massachusetts, Montclair State University and Bowling Green University. EU countries were represented with University of Applied Sciences in the Netherlands, Kaunas Technological University (Latvia), University of Oldenburg// Carl Von Ossietzky University (Germany), University of Luxemburg and University of Education in Austria (Linz Pedagogical University). Education system of the host country was broadly represented at the Conference: The Ministry of Education of Israel, Ben Gurion University, Tel-Aviv University, University of Haifa, Gordon Academic College of Education, Sakhnin, Sapir, Kay Academic Colleges of Education, Western Galilee College, The Arab Academic College of education, Israel Institute of Technology, etc; Rectors and Vice-Rectors of DOIT member Universities were invited at the Conference.

From Sokhumi State University, Rector, Professor *Joni Apakidze*, Head of Administration, Associate Professor *Shota Akhalaia*, with the project Members: Professor at the Faculty of Social and Political Sciences *Omar Ardashelia*, Dean of the faculty of Education, SSU DOIT Project Coordinator Associate Professor *Lia Akhaladze*, Head of Quality Assurance Service at the Faculty of Education Associate Professor *Tamar Shinjiashvili* took part at the conference. In addition to this, the project members' - *Rusudan Pipia* and *Brolisa Tsulaia*'s, Associate Professors at Faculty of Education, *Tamar Jojua*'s, Associate Professor at Faculty of Humanities, papers were presented at the sections of the Conference.

At the Conference SSU DOIT team made the summing up report about the Project: Sustainability of DOIT at Sokhumi State University. SSU Professors participated in section work groups as well: *Lia Akhaladze*, *Tamar Jojua*, *Rusudan Pipia* – Implementing and Research of Cultural diversity on DOIT basis; *Tamar Shinjiashvili*, *Omar Ardashelia* - Activities for Development of Active Citizenship in Multicultural Environment; *Rusudan Pipia*, *Brolisa Tsulaia* - Developing of Critical Thinking in Multicultural Classroom on the model of Literature Teaching. Professor from University of Washington a public lecture on Multiculturalism and its Challenges, delivered by the founder of Multiculturalism Professor *James A. Bank* from University of Washington was an important occurrence at the Conference in Israel.

At Haifa International Conference the outcomes of DOIT International Project were summed up. The printed materials thoroughly reporting on the conducted work within the Project were presented to the participants of the conference. Among them the most important are:

I.Lecture Courses in Georgian in Four Volumes:

1.Multicultural and Multiethnic Georgia; 2.Culture and Identity; 3.Children’s Rights in and Through Education; 4.Pedagogical Approaches in Multicultural Classroom;

II. The Detailed Report on the Project in English and Georgian

1.TEMPUS IV fifth Call Project: Development of an international Model for Curriculum Reform in Multicultural Education and Cultural Diversity Training: DOIT – Major Achievements;

III. Reports on the Project in four volumes in English:

1.DOIT Major Achievements; 2.Children’s Rights in and through Education Learning to Live Together; 3.DOIT Student Activities; 4.Tips Coordinating an International Curriculum Reform Program For Higher Educational Institutions.

At Haifa Conference international experts unanimously confirmed the successful outcomes of the conducted work within DOIT Project and its sustainability for Georgian and Israeli Universities.

ძვირფასო ავტორებო

ჟურნალი „განათლება“ არის რეცენზირებადი და რეფერირებადი სამეცნიერო პერიოდული გამოცემა, რომელიც წარმოადგენს სამეცნიერო აზროვნების ფორუმს მეცნიერების სხვადასხვა დარგში: განათლების რეფორმის, პედაგოგიკის, მეთოდური კვლევებისა და ფსიქოლოგიის, სამართლის, ეკონომიკისა და სოციოლოგიის, კულტურის კვლევების, ისტორიის, პოლიტიკური მეცნიერებებისა და საერთაშორისო ურთიერთობების, ასევე ფილოლოგიურ დისციპლინებში. განსაკუთრებული ადგილი დაეთმობა საგანმანათლებლო რეფორმებს, როგორც ჩვენს ქვეყანაში, ასევე ქვეყნის ფარგლებს გარეთ, მნიშვნელოვანია ევროპისა და ბოლონიის პროცესში ჩართული ქვეყნების გამოცდილება ზემოთაღნიშნული დარგების სწავლებისა და მეცნიერული კვლევების განვითარების პროცესში.

რეცენზირება

ყველა სტატია განიხილება რეცენზენტის მიერ, რომელიც წარმოადგენს ექსპერტს აღნიშნულ დარგში. სარეცენზიო საბჭოში შედის, როგორც ქართველი, ასევე უცხოელი ექსპერტები. რეცენზირება ანონიმურია, მაგრამ რეცენზენტის სურვილის შემთხვევაში შეუძლია გამოამჟღავნოს ვინაობა. რედაქტორებს უფლება აქვთ უარი თქვან სტატიის დაბეჭდვაზე თუ მეორე რეცენზირებას არადამაკმაყოფილებელად შეფასდა. სტატიების შერჩევა ჟურნალ „განათლებაში“ მხოლოდ რეცენზირებას ეფუძნება.

ტექნიკური მხარე სტატიის ავტორებისთვის

სტილი

სტატია (ნაშრომი) დაწერილი უნდა იყოს საერთაშორისო მკითხველისათვის გასაგები, მოკლე სტილით. ნაცნობი ტექნიკური ტერმინოლოგიის გამოყენება შესაძლებელია ახსნა-განმარტების გარეშე. აკრონიმებისა და აბრევიატურების განმარტება აუცილებელია.

შინაარსი

მიიღება სამეცნიერო კვლევა ან პროექტის შედეგები, ანგარიში, თემატური კვლევა ან კვლევითი საქმიანობის შესახებ მოხსენებები შემდეგ მიმართულებებში: საგანმანათლებლო რეფორმები: მიმდინარეობა, პერსპექტივები, გამოწვევები; განათლების ფილოსოფია, პედაგოგიკა, კერძო მეთოდები და ფსიქოლოგია; კვლევები სამართლის, ეკონომიკისა და სოციოლოგიის, ისტორიის, პოლიტოლოგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების, ასევე კულტურის კვლევებისა და ფილოლოგიური დისციპლინების მიმართულებებით. ყველა მასალას თან უნდა ახლდეს წყარო.

ნაშრომის სუბციფია

სტატია ჟურნალ „განათლებისთვის“ წარმოდგენილი უნდა იყოს ქართულ და ინგლისურ ენებზე, ან გაფართოებული რეზიუმე. ავტორებმა უნდა დაიცვან ნაშრომის მომზა-

დების ეთიკა (თავიდან აიცილონ პუბლიკაციის დუბლირება, ციტატებში უზუსტობა, პლაგიატიზმი და თვითპლაგიატიზმი). ავტორები პასუხისმგებლები არიან თავიანთი სტატიის ფაქტიურ სიზუსტეზე. სათაური ზუსტად, მაგრამ მოკლედ უნდა ასახავდეს სტატიის შინაარსს. სტატიის სიგრძე არ უნდა აღემატებოდეს 2000 სიტყვას. ცხრილები, ნახაზები, დიაგრამები და გრაფიკები გასაგები სათაურით უნდა იყოს წარმოდგენილი A4 ფორმატის ცალკე ფურცელზე და დანომრილი იყოს არაბული ციფრებით. სქოლიო (footnote) მითითებული უნდა იყოს ტექსტში კვადრატულ ფრჩხილებში, რომელიც სრული სახით წარმოდგენილი იქნება ნაშრომის ტექსტის ბოლოს. გამოყენებული ლიტერატურა ანბანური თანმიმდევრობით უნდა დალაგდეს სტატიის ბოლოს.

სტატიის (ნაშრომის) წარმოდგენა

ავტორებს შეუძლიათ სტატიები (ნაშრომები) წარმოადგინონ ელექტრონული სახით Word-ის ტიპის სტანდარტული დოკუმენტის სახით: ქართული ვერსია სილფაენის შრიფტის, ხოლო ინგლისურ ენაზე Times New Roman შრიფტით. შრიფტის ზომა 12, ინტერვალი – 1. ნაშრომს ცალკე ფურცელზე უნდა დაერთოს ავტორის საკონტაქტო რეკვიზიტები: მისამართი, სახლის ან სამსახურის, სამეცნიერო ხარისხი, წოდება, ტელეფონის ნომერი, ფაქსი, ელ-ფოსტა; ელექტრონული წერილი უნდა მოიცავდეს სრულ საკონტაქტო ინფორმაციას (ელ. ფოსტის ჩათვლით), უურნალის სახელს, ვისაც უგზავნით სტატიას და სტატიის სათაურს. თითოეულ ნაშრომს თან უნდა ახლდეს განცხადება, რომ ეს ნაშრომი არსად არ გამოქვეყნებულა და ამავე დროს არ არის წარდგენილი სხვა უურნალში დასაბეჭდად. ავტორები მიიღებენ გამოცემული უურნალის იმ ეგზემპლარს, რომელშიც მათი სტატია (ნაშრომი) არის დაბეჭდილი. ყველა სტატია და კორექტიონდენცია შემდეგ მისამართზე უნდა გაიგზავნოს:

მთავარი რედაქტორი
ლია ახალაძე

რედაქტორები:
თამარ ზარანდია, თამარ შინჯიაშვილი
რუსუდან ფიფია, კახა კვაშილავა

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
თბილისი, 0186, ა. პოლიტკოვსკაიას ქ., 61
ტელეფონი: 2-54-14-23; 577-17-07-23;
593-36-11-86;

ელ. ფოსტა:
liaahaladze@yahoo.com
tamuna205@gmail.com;
liaahaladze@sou.edu.ge

DEAR AUTHORS,

Journal “Education” is a peer-reviewed and referred scientific periodical edition, which represents a scientific thinking forum in different branches of science: in education reform, pedagogics, methodical researches and psychology, law, economics and sociology, cultural studies, history, political sciences and international relations, philological disciplines. Special attention will be paid to the education reforms both in Georgia and abroad. In the process of teaching of the above-mentioned branches and the development of scientific researches, the experience of the European countries and the countries participating in Bologna process, is quite important.

Refereeig

All articles are reviewed by the referee who is an expert in the indicated field. The referee board consists of Georgian and foreign experts. Refereeing is anonymous unless a referee chooses otherwise. The editors have the right to reject the manuscript if after the first review it is submitted repeatedly with unsatisfactory corrections. The selection of the articles for inclusion in the journal “Education” is based only on these reviews.

SPECIFICATIONS FOR AUTHORS

Style

Papers should be written in a clear, concise style appropriate to an international readership. Familiar technical terms may be used without explanation. Acronyms and abbreviations are likely to need full presentation.

Content

Research or project results, reports, case studies or action research reports will be accepted. Scientific research works should include a description of theoretical and practical applications of ideas tested in the following directions: educational reforms: tendency, perspectives, challenges; pedagogics, private methodologies and psychology; researches in law, economics and sociology, history, political sciences and international relations, cultural studies and philological disciplines as well. All material should be clearly referenced to its sources.

Manuscript specification

Articles for the journal “Education” must be submitted in Georgian and English languages. Authors should observe the ethics of manuscript preparation (avoiding duplicate publication, inaccuracy of citations, plagiarism and self-plagiarism). Authors are responsible for the factual accuracy of their papers. The title should indicate exactly but briefly the subject of the article. Manuscript may be up to 3500 words in length. An abstract is to be provided on a separate sheet, no longer than 150 words. At the end of the abstract a minimum of five key words for referencing of papers should be supplied. Tables, drawings, diagrams and charts with a clear title should be presented on separate sheets of A4 paper and numbered by Arabic numerals. Scholium (footnote) should be indicated in the text in squares, which will be presented in complete version at the end of the text. The references in alphabetical order should be listed at the end of the paper.

Submission of manuscripts

The authors are encouraged to submit papers electronically in a standard document format type Word: Georgian version in the sylfaen and English in the font of the *Times New Roman*. Font size – 12, interval – 1 (single). On a separate sheet, the paper should include the author’s contact details: home or work address, scientific degree, position, telephone, fax, e-mail; the e-mail

letter must include full contact details (including e-mail), the title of the journal to which you are submitting, and the title of the article. Each manuscript must be accompanied by a statement that it has not been published elsewhere and is not submitted simultaneously for publication in another journal. Authors will receive a copy of the journal issue in which their paper is published. All papers and correspondence should be addressed to:

Editor-in-chief of the journal "Education":

Lia Akhaladze

Editors:

Tamar Zarandia, Tamar Shinjiashvili

Rusudan Pipia, Kakha Kvashilava

Sokhumi State University,

61, A. Politkovskaya Str., 0186,

Tbilisi, Georgia

Telephone: (+995-32)2-54-14-23; (+995)2-93-36-11-86;

E-mail: liaahaladze@yahoo.com

tamuna205@gmail.com

liaahaladze@sou.edu.ge

გამომცემლობა „მერიდიანი“,
თბილისი, ალ. ყაზბეგის გამზ., №47

 239-15-22

E-mail: meridiani777@gmail.com